תלמוד בבלי · אחרונים · קרן אורה · סדר מועד

קרן אורה על תענית

רבי יצחק מינקובסקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קרן אורה על תענית

רבי יצחק מינקובסקי

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קרן-אורה-על-תענית/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 5
דף ג. 6
דף ג: 7
דף ד. 9
דף ד: 10
דף ה. 13
דף ו. 13
דף ו: 15
דף ז. 15
דף ז: 16
דף ח. 17
דף ח: 17
דף י: 17
דף יא. 21
דף יא: 22
דף יב. 24
דף יב: 31
דף יג. 35
דף יג: 37
דף יד. 40
דף יד: 42
דף טו. 44
דף טו: 46
דף טז. 48
דף טז: 48
דף יז. 50
דף יז: 52
דף יח. 55
דף יח: 59
דף יט. 60
דף יט: 62
דף כ. 63
דף כ: 65
דף כא. 67
דף כא: 68
דף כב. 70
דף כב: 71
דף כג. 71
דף כג: 73
דף כד: 74
דף כה. 75
דף כה: 77
דף כו. 78
דף כו: 82
דף כז. 83
דף כז: 85
דף כח. 87
דף כח: 89
דף כט. 89
דף כט: 91
דף ל. 93
דף ל: 98

מסכת תענית

דף ב.

תוס' בד"ה אלא תנא פירוש ור"ה הוי בסדר מועד. מלשון התוס' משמע דסדר המשנה תענית לאו בתר ר"ה הוא אלא בסדר אחד הם והא דלא סידר רבי אותה אחר ר"ה היינו משום דמסדר אחר סדר הימים ר"ה יומא סוכה ובאמת לפי סדר שלנו הוי הכל כסדר השנה מתחיל בשבת דהוי תדיר ועירובין ג"כ מדיני שבת היא אחר כך מתחיל מפסחים דהוי מועד ראשון ומסדר אחרי' כל דיני י"ט ביצה חגיגה מ"ק אח"כ ר"ה יומא סוכה ודיני תענית הם אחר סוכות מגילה שקלים הם בסוף השנה. אבל הרמב"ם ז"ל מסדר תענית אחר ר"ה כדקאמר הש"ס תנא מר"ה סליק וק"ל:

שם גמרא אתיא חקר חקר מבריאתו של עולם נראה לפרש דהכי קאמר קרא עושה גדולות ואין חקר יכוין כי הקב"ה עושה גדולות היינו חסדים גדולים וטובת ברואיו ע"י גבורתו ית' כי הגשם שיורד בגבורה וכמשאז"ל קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא והוא תכלית טוב וחסד לברואי עולם ואין לזה חקר כי אין בכח האדם להשיג הגדולות האלה והוא לבדו ית' עושה זאת. ובריית‌ו של עולם ג"כ אין לה חקר כי עיקר הבריאה הי' ע"י גבורתו ית' כמו שנא' בראשית ברא כו' ומדה הזאת נתנה מקום לכל הברואים כידוע הרי כי עיקר התגלות חסדו ית' היה ע"י מדת גבורתו ית' והוא מפלאי יוצר בראשית ובזה יתפרש רישא דקרא למה תאמר יעקב כו' נסתרה כו' ע"ז משיבה רוה"ק הלא ידעת כו' כי כשם שבתחילת הבריאה ההסתר הי' לתכלית הטוב והתגלות אלהותו ית' כ"כ ההסתר אשר בימי הגלות הוא לתכלית טוב להגלות אור חדש אשר נצפן ליריאיו ויש לכוין בזה ג"כ משאז"ל הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו כי ההעדר הוא תחילת הוי' ואין כאן מקומו להאריך בזה:

שם גמרא ומנא לן דבתפלה כו' עיין מהרש"א ז"ל בח"א ולי נראה דעיקר קושיית הש"ס על הזכרה לחוד מנ"ל דחייבים אנו לומר בלשון הודאה ומשני דילפינן מקרא דלעבדו ועיקר העבודה הוא לשבח לשמו הגדול על טובו וחסדיו הגדולים:

שם גמרא ג' מפתחות בידו של הקב"ה עיין רש"י ז"ל ותוס' ובפ' חלק משמע מפירש"י שם כפי' התוס' ז"ל כאן דפי' התם דלא נמסרו לשליח בשעת בריאתן עוד י"ל דצדיקים שאני דנאמנים הם בכל ביתו ית' וכן מצינו במדרש ע"פ ובכל חכמי הגוים כו' מאין כמוך ואלו הג' אוצרות הטובות הם כולם מענין אחד מעין בריאה חדשה כי הגשם מוליד כל תולדות הארץ וידוע כי בארץ הם כלים ונרקבים והגשם מחי' אותן להוליד ולהצמיח וכן

לידת האדם הוא בגדר בריאת יש מאין וכן תח"ה כמש"נ ויציצו מעיר כו' ומפני זה אין יד שליח שולטת באוצרות האלו והם בידו של יוצר הכל. ובזה יש ליישב קצת קושיית התוס' מקרא דפתח הי' כו' דלא חשיב אלא אלו שהם מענין אחד ומפלאי יוצר בראשית ואין בכח הבריות להשיג נפלאותיו כמש"נ בגשם עושה נפלאות ואין חקר ועפ"ז י"ל קראי דדרשו ה' כו' יעזוב רשע דרכו כו'. כי לא מחשבותיו כו' הענין כי הקב"ה משדל את האדם לשוב אליו בעת המצאו. ופן יאמר החוטא איך אפשר לי לשוב אל ה' ואנכי ירדתי עשר מעלות אחורנית עד עמקי תהום ואיך אשוב ואעלה השמימה וזה הוויכוח נאמר ביחזקאל באמור הנביא אם הי' רשע מימיו ושב מרשעו ועשה משפט וצדקה כל עונותיו לא תזכרנה והם אמרו לא יתכן דרך כו' ע"ז משיבה רוה"ק יעזוב רשע דרכו כו' כי לא מחשבותי. והנה אתם רואים כאשר ירד הגשם כו' ושמה לא ישוב כו' הגם כי אין בכח זרע הארץ לצמוח מאיליו אעפ"כ הגשם נותן להם כח לעלות ולצמוח כן יהיו דברי אשר יצא מפי היא עת מצאתי לכם לקבל אתכם בתשובה לא ישוב אלי ריקם כ"א עשה כו' תחת הנעצוץ יעלה ברוש כו' כי מחוטא גמור יתהפך לטוב ולצדיק גמור וכ"ז ע"י גשם נדבות משערי התשובה הנפתחים בימים ההם וכן אמרו במדרש ע"פ פתחו לי שערי צדק אבא בם כו':

תוס' בד"ה וישמע כו' והקשו שם מהא דאמרינן בפסחים יורקמי שר של ברד והמהרש"א ז"ל בח"א הקשה ע"ד הא התם הוי לטובה לצנן הכבשן ולא הבנתי דהא אמרינן בחגיגה דאוצרות אש וברד הורידן דוד לארץ מפני שאוצרות זעם הם וא"כ איך נמסרו לשרים נהי דבעת הזאת היתה פעולתו לטובה הלא עיקר בריאתן לכלי זעם הם כדאמרינן בחגיגה ועוד אכתי תיקשי מגבריאל שר של אש וי"ל:

דף ב:

גמרא ר"א מהיכא גמר לה כו' עיין בתוס' שפירשו האי בעי' בשני דרכים או דמיבעי להו מאי אמר ר"א בניסוך המים אי ס"ל דניסוך המים כ"ש ומיני' גמר להזכרה או ס"ל כר"ע או כריב"ב ומלולב גמר לה ולפי' זה אפילו אי מלולב גמר לה יכול להיות דמחוייב להזכיר בליל יום ראשון. עוד פירש"י דנ"מ לענין ליל י"ט ראשון אי מלולב גמר לה אין צריך להזכיר בלילה דזמן לולב ביום. ואי מניסוך המים גמר לה צריך להזכיר גם בלילה דנסכיהם אפילו בלילה ומסקי התוס' דאפילו לכתחילה יכול לנסך בלילה ויש לדקדק למאן דיליף לקמן ניסוך המים מקרא ודמנסכי' או מרמז דמים א"כ אמאי לא מקשינן לנסכי יין דדווקא אחר הקרבת התמיד וי"ל דאה"נ להני תנאי אבל לר"א דקיימינן הכא

דניסוך הוי כל שבעה א"כ ע"כ מהלכה גמר לה והוי נסכים הבאים בפ"ע ולא שייכי לתמיד כלל ולהכי כשרים אפילו בלילה שלפני הקרבה אבל בירושלמי פ' לולב וערבה ראיתי דמיבעי לי' לר"ל אם ניסך לפני הזבח מהו ופשיט לי' ר' יוחנן מהא דתניא ונסכיה בשני ניסוכין הכתוב מדבר הדא הקדימן לזבח כשר כו' משמע דאפילו למאן דיליף מקרא אפ"ה אינן שייכין לזבח אלא דמשמע משם דמנסכי יין ג"כ כשר אם הקדימן לזבח וע' בק"ע שם ודבריו צ"ע גם מה שמחלק שם בין נסכי יין לנסכי מים לענין עבר זמנו אינו מובן ע"ש ועיין בזבחים ד' בפ' השוחט והמעלה ובתוס' שם ודו"ק:

תוס' בד"ה דאמר ר' אבוה כו' פירוש וסבר דאלי' כו' ומפירש"י לקמן לא משמע כן שכתב דהוי מצי לאוקמא מתני' דניסוך המים כל שבעה כר"א ע"ש וי"ל דהתוס' לא כתבו כן אלא לפי' קמא דלא מיבעי להו אלא לענין זה כמאן ס"ל לר"א בניסוך המים וכיון דאיפשיטא דמלולב גמר מסתמא ס"ל בניסוך כריב"ב דאי לאו הכי אמאי לא גמר מניסוך אבל לפי האי נמי דמיבעי לן אי מזכיר בלילה הראשונה מצינן למימר דר"א נמי ס"ל דניסוך המים כל שבעה אלא דלא גמר לה מניסוך ומ"מ דברי רש"י ז"ל לקמן צ"ע דמנ"ל לר"א דניסוך המים כ"ש כיון דמלולב גמר לה:

שם גמרא אמר לך ר' יהושע בשלמא תח"ה כל יומא זימני' ור"א ס"ל דיש עת וקץ לגאולה ולתחי' ובירושלמי פריך דר"א אדר"א מהא דאמר ר"א בחלק דאם אין עושין תשובה אין נגאלין וע' בפ' חלק שם:

רש"י בד"ה משעה שפוסק מלשאול כו' והשתא לא מצית למימר כו'. כוונת רש"י ז"ל דעיקר המחלוקת הוא על הזכרת החג שהוא בתורת חיוב וק"ל:

דף ג.

גמרא ר' נתן אומר בקודש הסך נסך כו' בשני ניסוכין הכתוב מדבר. יש לדקדק א"כ מאי אירי' בחג בכל ימות השנה נמי ועיין בתוס' זבחים פרק השוחט והמעלה ד' מש"כ בזה ועיין בילקוט שמואל משדר"ש על קרא דוישאבו שלשת הגבורים ויסך אותן דוד כו' ע"ש:

שם גמרא אי ר' יהושע נימא חד יומא כו' לפי מה שפירש"י לעיל דהא דאמר ר' יהודא משעת הנחתו היינו משביעי א"ש פירכת הש"ס דכיון דאמר ר"י דמזכיר בשביעי ע"כ מניסוך המים גמר וס"ל דניסוך לא הוי אלא בשביעי ולימא חד יומא אלא לפי' התוס' דמשעת הנחתו היינו בליל יום שמיני מאי פריך הש"ס לימא חד יומא כיון דלא גמר מניסוך כלל ואינו צריך להזכיר אלא בשמיני שהוא בזמנו א"כ מצינן למימר דס"ל או

כריב"ב או כר"ע וצ"ל דלמאי דס"ד דהש"ס לדברי המקשן מפרש להא דאמר ר' יהושע משעת הנחתו היינו בשביעי אבל למסקנא דלא גמר כלל מניסוך מפרשינן משעת הנחתו היינו בליל שמיני ובזה מיושב דברי רש"י ז"ל דלכאורה סתרי אהדדי לעיל פי' משעת הנחתו היינו בשביעי והכא בד"ה אלא ר"י מסיק בסה"ד לפיכך אין מזכירין אלא בי"ט האחרון ולפ"ז לא גרסינן משעת הנחתו דהיינו בשביעי ועי' מהרש"א ז"ל מש"כ בזה. וראיתי בירושלמי דפריך מחלפא שיטתו דר"י הכא אמר משעת הנחתו דהיינו תיכף אחרי תפלת שחרית וכל יום שביעי צריך להזכיר והכא אמר מי"ט האחרון ומשני כל היום כשר לנטילת לולב וא"כ משעת הנחתו בי"ט האחרון והן הן הדברים שכתבתי בדעת המקשן ולפי המסקנא לדברי הש"ס דילן אלא דאכתי אינו מדוקדק מה שפירש"י לקמן בד"ה האמר משעת הנחתו דהיינו בשביעי ולפמש"כ הא מסיק הש"ס דמשעת הנחתו דס"ל היינו בשמיני וי"ל דהכי משמע לשון הש"ס דר"י דמתני' דאמר מי"ט האחרון של חג ור"י דברייתא דאמר משעת הנחתו פליגי אהדדי וזה אינו אלא אם נפרש דמשעת הנחתו היינו בשביעי אבל אם נפרש אשמיני ליכא פלוגתא כלל בינייהו ולשיטת התוס' ז"ל צ"ל דאכתי איכא פלוגתא דלר"י דברייתא מזכיר בליל שמיני ולר"י דמתני' אינו מזכיר אלא בשחרית אבל לא בליל ח' משום דהוי דומיא דר"א דאמר בי"ט הראשון הוא מזכיר והיינו בשחרית כדמסיק הש"ס לעיל משעת נטילת לולב ה"נ בי"ט האחרון דקאמר ר"י הוא בשחרית ודו"ק:

שם גמרא מ"ט אמר ר"ח לפי שאינן נעצרים ובירושלמי איכא פלוגתא ואיכא מ"ד דעל הטל נמי נשמע לו אלא דלא הותר הנדר אח"כ אלא על המטר וטל ממילא הותר דנדר שהותר מקצתו הותר כולו ואיכא מ"ד התם דלא הותר נדר של טל אלא עד שהוצרך להחיות בנה של הצרפית ותח"ה היא בטל ולמ"ד דמיעצר צ"ל אלומי' הא דתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר לאו משום דלא מיעצרי אלא משום דעיקר הברכה הוא ע"י הגשם וכן מקרא דלעבדו בכל לבבכם לא שמעינן אלא מטר וק"ל:

דף ג:

גמרא הלכך בימות החמה כו' נראה מפשטי' דהש"ס דטל אין מזכירין כלל לא בימות החמה ולא בימות הגשמים מדלא הזכיר ר"ח טל כלל וכן הוא מנהגינו ומה שאנו מזכירין משיב הרוח הוא משום חג גשם וכמש"כ רש"י ז"ל והא דאמרינן בשאלה טל היינו משום דשואלין שיהי' לברכה וע"ז צריך לשאול שלא יעצר אבל בימות החמה אין צריכין לא להזכיר ולא לשאול לא טל ולא גשם ולא רוח ובימות הגשמים נמי לא מעכבו שאלת טל.

אבל דבירושלמי איתא בשם ר"ח גופא הי' עומד בגשם כו' והזכיר של טל אין מחזירין אותו משום דהא דתניא דמחזירין היינו היכא דלא הזכיר כלל בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו משום דמצלי ומיקל ועיין בר"ן ז"ל באורך עכ"פ משמע דסדר התפלה הוא להזכיר טל בימות החמה וגשם בימות הגשמים וכמנהג אנשי א"י אבל צריך ליתן טעם למה מפסיקין להזכיר טל בימות הגשמים אמאי לא יזכירו טל וגשם דהא וודאי טל נמי נצרך יותר בימות הגשמים שהוא זמן זריעה מימות החמה שהוא זמן יובש וי"ל כמש"כ לעיל כיון דמזכירין גשם שהוא עיקר אין צריך להזכיר טל שהוא טפל לו בימות הגשמים אבל בימות החמה מזכירין טל כיון דלאו זמן גשמים היא וכ"ז לענין הזכרה אבל לענין שאלה תליא בפלוגתא למ"ד דטל נמי מיעצר צריך לשאול על טל אפי' בימות החמה ולמ"ד דלא מיעצר א"צ לשאול עליו כלל אבל בימות הגשמים ודאי אין צריך לשאול על טל כיון דשואלין על מטר וכמש"כ לעיל לענין הזכרה ולפ"ז מנהג א"י צ"ע מפני מה לענין הזכרה מזכירין טל בימות החמה ולא בימות הגשמים ובשאלה הוי איפכא בימות הגשמים שואלין על טל ובימות החמה אין שואלין כלל אפילו טל. שוב ראיתי בנוסח ספרד דשואלין על טל גם בימות החמה וכן מבואר בטור ומה מאוד נאה סדר תפלה של הרמב"ם ז"ל שכ' להזכיר טל בין בימות החמה בין בימות הגשמים וכן בשאלה אומרים וברך שנותינו בטללי רצון ברכה ונדבה וכן בדין דלענין טל אין חילוק כלל בין ימות החמה לימות הגשמים. וכן יש לפרש דברי הירושלמי הי' עומד בגשם והזכיר של טל לחוד אין מחזירין כיון דהזכיר טל הי' עומד בטל והזכיר של גשם היינו שהוסיף של גשם מחזירין אותו משום דמצלי ומיקל. ולפי דברי הר"ן ז"ל צריך לפרש שהזכיר גשם לחוד ולא טל אבל הזכיר שניהם אין מחזירין ע"ש אבל לסדר תפלה של הרמב"ם ז"ל א"א לומר כן דבהזכרת שניהם אין מחזירין דא"כ תיקשי הא דאמרינן בירושלמי תני נתפלל ואינו יודע מה הזכיר כל יום מה שהוא למוד היא מזכיר והשתא לדברי הרמב"ם ז"ל דמזכירין טל בכל השנה א"כ מאי נ"מ אפילו מה שהוא למוד הוא מזכיר א"צ לחזור ולהתפלל לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אלא וודאי בימות החמה אפילו הזכיר טל אם הזכיר של גשם מחזירין אותו וכן נראה מדברי התוס' לעיל בד"ה בטל וברוחות כו' דבימות הגשמים מסתבר יותר להזכיר טל מבימות החמה דומיא דרוחות ועיין מהרש"א ז"ל בתוס' סהד"ה בימות החמה כו' כלומר אם לא אמר ותן טל ומטר אין מחזירין ופי' המהרש"א ז"ל דהתוס' מפרשי הא דירושלמי לענין שאלה אבל לענין הזכרה אין מזכירין טל כלל וכמנהג אשכנז וצ"ל דהתוס' ז"ל כתבו כן למנהג אשכנז דאין מזכירין טל כלל נ"מ לענין שאלה אבל הירושלמי ודאי קאי אהזכרה ודעת רוב הראשונים דלענין שאלה

אפילו הזכיר טל צריך לחזור ולהתפלל וכן פסק בש"ע ודו"ק ועיין בר"ן וברא"ש ז"ל בברכות ובמרדכי ובב"י סי' קי"ד:

דף ד.

גמרא ואמר רבא האי צורבא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא כו' כי כמו שהפרצידא המונחת תחת חתיכת עפר או אבן לא תקשה עליו כ"א ראשית התחלתה לצמוח אבל אם כבר מצאה לה פתח לעלות ולצמוח אין האבן עומד בפניו עוד ועולה למעלה כו' כן לב נבון לא יקשה כ"א התחלת פתיחת שערי לבו וגלילת האבן הגדולה אשר הושמה על פתחי' ואינה מנחת לכחות הנפש לעלות ולצמוח ואם הי' ה' בעזרו ומצאה לו פתח לצאת ממסגר האבן אז יקל לו לעלות למעלה מעלה וע"ז נאמר על ד"ת וכפטיש יפוצץ סלע:

שם גמרא ואמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דמרתחא לי' שנ' הלא כו' יכוין ג"כ על הנ"ל כי כמו שבצמחי האדמה אם רוצים להסיר ממנה הספיחים והתערובות ממינים זרים מציתין אש בכל השדה ואוכלת כל הקוצים אח"כ תצמח הזרע או הפרי בר ינקי בלי שום פסולת כ"כ הוא הטבע תורתינו הקדושה שורפת ומבערת כל מחשבות רעות והרהורים רעים אח"כ תצמח הנפש ותשלח פארות טובים ונקיים בלי שום פסולת אבל כ"ז באופן שלא נגבר האש עליו וח"ו ילמוד לקנטר או איזה מחשבה זרה אחרת בזה ח"ו תשרף גם הזרע והפרי הטוב ולא תגדל ולא תצמח כלל ע"ז נאמר כי תצא אש ומצא' קוצים ונאכל גדיש כי לא ביערה הקוצים כ"א הגדיש או הקמה שלם ישלם כו' והבן:

שם גמרא יכול אפילו חיגרת כו' עיין תוס' ול"נ דלהכי קאמר הש"ס חיגרת או סומא משום דסמיך לי' קרא והנה רבקה יוצאת והנערה היתה יפת תואר ויפת מראה משמע דאשמעי' קרא חסדי ה' שלא נזדמן לו חיגרת או בעל מום אחר ובזה היתה עיקר שאלתו שלא כהוגן כי על פסול יוחסין סמך עצמו על מדה הטובה אשר יהי' לה לעשות חסד נגד טבע כל אנשי מקומה בוודאי לא יהי' עלי' פסול יוחסין. וגבי שאול נמי דקאמר יכול עבד או ממזר ג"כ אקרא כיון שנא' וכראות שאול את דוד יוצא כו' אמר כו' בן מי זה הנער משמע שנתיירא אולי הושיבוהו שלא כהוגן וק"ל:

שם גמרא אמר רב אף כנס"י שאלו שלא כהוגן כו' ויבא כגשם לנו כו' יכוין כי הגשם לא ירד כ"א כאשר עלה התהום נגדו ובאתערותא דלתתא כו' ולהכי פעמים אינו מתבקש וכן כנס"י לא מלאו לבן לשאול מציאותו ית' בתוכם כ"א ע"י אתערותא דלתתא והקב"ה ברחמיו השיבם כהוגן אהי' כטל לישראל כמו שהטל מתבקש לעולם כי יורד הוא תמיד

בלי אתערותא כו' כן הקב"ה ברחמיו וברוב חסדיו ישרה שכינתו בתוך עם קרובו מרצונו הקדוש גם יתעוררו מלמטה וכמש"נ בישראל והייתי לכם כו' ואתם תהיו לי כו'. וזש"נ במקרא שלפניו ארפא משובתם אוהבם נדבה כי אהבתי אליהם תהי' בנדבה וחסד והשאלה הזאת היא על משכנו ית' בתוכנו להיות לנו לאל ועוד שאלה על היותינו לו לעם ואמרה שימני כחותם על לבך באהבה אשר פעמים נגלה ופעמים אינו נגלה והוא בחסדו הגדול וקרובינו אליו ית' אהבה שלא תפרד לעולם:

שם גמרא אמר רבא ר' יהושע הוא דאמר משעת הנחתו כו' וק"ק אמאי לא קאמר דאתיא כר"י דמתני' דאמר מי"ט האחרון של חג וי"ל דא"כ למה לי האי בבא כלל הא כבר אמר ר"י מי"ט האחרון אלא ש"מ דהאי בבא אתיא כר"י דברייתא ועוד י"ל דבאמת ר"י דמתני' ור"י דברייתא כולהו חדא היא ולהכי נקיט ר"י דברייתא דמפרש בה טעמא ועיין בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל שפי' הא דאין שואלין אלא סמוך לגשמים לענין הזכרה ותחילת ד' ר"י הם ע"ש:

דף ד:

גמרא עד שיעבור זמן שחיטת הפסח וכתחילתו כו' פירש"י ז"ל דבמנחה של ערב פסח הוא פוסק מלשאול ע"ש ולכאורה אין הכרח לזה דמצינן לפרש עד שיעבור זמן שחה"פ היינו כל היום והוי ממש סופו כתחילתו מה תחילתו מזכיר בי"ט אע"פ שאינו שואל דשאלה בי"ט ליכא ה"נ מזכיר בי"ט הראשון בערבית ושחרית אע"פ שאינו שואל וי"ל לפ"מ שכתב הר"ן ז"ל דהא דאמרי' בירושלמי ויזכיר מבערב לית כל עמא תמן כו' הוא טעם ע"מ שאמר ר"י דמפסיק במוסף ואז מתחיל להזכיר טל ע"ז פריך ויזכיר טל מבערב וכפי הטעם שאמר וז"ל שם על איחור הזכרת גשם עד מוסף של שמיני א"כ ה"נ מה"ד הי' צריך להתחיל בטל מיד בערב ומשני לית כל עמא תמן ולפ"ז אם נפרש דשואלין עד י"ט הראשון לא הוי פריך אביי אלא סופו מאי ריצוי כו' דהא להכי מזכירין גשם בערבית ושחרית משום דא"א להתחיל בטל בערבית ושחרית משום דלית כל כו' אבל באמת דברי הר"ן ז"ל נפלאו ממני מפני מה לא ניחא לי' ז"ל לפרש דקאי קושיית הירושלמי נמי אתחילת הזכרה דהא שמיני זמן גשמים הוא לכ"ע ואפילו כל ימות החג זמן גשמים הוא אי לאו דסימן קללה הם ושפיר פריך ויזכיר מבערב ומש"כ דלאו קושיא היא דלהכי לא מזכירין כדי שיצאו המועדות בטל אין זה מובן דא"כ לא יזכרו גם במוסף אלא ודאי כבר הגיע זמן גשמים וכן משמע מדברי הירושלמי דקאי אהזכרת גשם להמעיין שם ועוד דטל לא שייך לקרותו כלל בשם הזכרה כיון דלא חייבו חכמים להזכיר עכ"פ זה אמת

הוא דגם לענין הפסקה שייך האי טעמא דלית כל עמא תמן וד' רש"י ז"ל מוכרחים עוד ראיתי בדברי הר"ן ז"ל ונראה מדבריו ז"ל דמפרש לטעמא דכדי שיצאו המועדים בטל קאי על הזכרה דלהכי אין מזכירין כל ימות החג לא משמע כן בירושלמי דהכי איתא התם הלכה ב' אמר ר' יוחנן הלכה כר"י שאמר משום ריב"ב ואמר ר' יוחנן מאי טעמא דר' יהודא כדי שיצאו המועדים בטל מחלפא שיטתי' דר"י תמן וא אומר בי"ט הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר והכא הוא אומר הכין עד שיעבור הפסח הדא בשם גרמי' והדא בשם רבי' מן מה דאמר ר"י הלכה כר"י שאמר משום ריב"ב ואמר ר"י מ"ט דר' יהודא כדי שיצאו המועדות בטל הדא אמרה קדמיתא בשם גרמי' ותנייתא בשם רבי' ולולא דמסתפינא הייתי אומר דגרסי' איפכא קדמיתא בשם רבי' כו' דמדפסק כר"י בשם ריב"ב ומפרש טעמי' דר' יהודא ש"מ דריב"ב אמר דפוסק בי"ט ראשון ומש"ה מפרש הטעם כדי שיצאו המועדות בטל וכן מבואר בש"ס דילן דריב"ב הכי ס"ל אלא דבש"ס דילן איתא ר' יהושע ב"ב ובירושלמי איתא ריב"ב עכ"פ משמע מזה דהטעם כדי שיצאו המועדים בטל קאי על הפסקה דאע"פ שזמן גשמים הוא כל ימי הפסח אפ"ה מפסיקין להזכיר גשם ואי כדברי הר"ן ז"ל דהטעם קאי על הזכרה א"כ לא מוכח מידי דבזה ליכא פלוגתא ומדברי הרא"ש ז"ל ג"כ נראה דהטעם כדי שיצאו המועדים בטל קאי על הזכרה דמש"ה אינו מזכיר בערבית ושחרית של שמיני ולענ"ד לא משמע כן וכמש"כ מדברי הירושלמי הנ"ל ויש ליישב קצת אבל מ"מ נראה כמש"כ ודו"ק:

שם גמרא והא אמר ר' יוחנן במקום ששואל הוא מזכיר כו' פי' רש"י והיכי אמר ר' יוחנן הלכה כר"י כו' הא ליכא שאלה בי"ט. לשון זה אינו מובן דמשמע דקושייתו היא מי"ט גופא דמזכיר ואינו שואל ור"י אמר במקום ששואל מזכיר וז"א דא"כ מאי משני ההיא להפסקה איתמר הא בהפסקה נמי מפסיק לשאול בערב י"ט ומזכיר עד מוסף י"ט הראשון אלא וודאי מהא דאינו שואל בי"ט לאו קושיא היא כיון דליכא שאלה בי"ט ועיקר הקושיא למאי דמשני דשואלין בז' במרחשוון ומזכירין בשמיני ע"ז פריך והאמר ר"י במקום ששואל מזכיר ומזכיר ההוא להפסקה דלהפסקה שניהם זמן אחד להם ופריך והאמר ר"י כשיתחיל להזכיר מתחיל לשאול פסק לשאול פוסק מלזכור אלמא דבין בהתחלה בין בהפסקה שניהם זמנן שוה ומשני אלא לא קשיא הא דאמר ר"י הלכה כר"י דבשמיני מתחיל להזכיר ותיכף מתחיל לשאול הוא לבני א"י דלית להו פירי בדברא הא דאמר ר"א הלכה כר"ג הוא לבני בבל דאית להו פירי בדברא ומתחילין לשאול ולהזכיר בז' מרחשוון וא"כ כללא דר' יוחנן לכולהו איתמר בין לבני א"י בין לבני בבל כן נראה לפי ההלכה וכן פירש"י ז"ל דלר' יוחנן בכל מקום שאלה והזכרה בזמן אחד הם וא"כ ה"ה

לדידן דנהגינן כבני גולה ושואלין ששים יום לתקופה ה"נ הי' צריך להתחיל ההזכרה כאותו הזמן ואנן לא נהיגו כן ולא ראיתי ג"כ לשום אחד מהפוסקים שיאמר כן ע"כ נראה לפרש דהא דאמרינן אלא לא קשיא הא לן כו' לא קאי לדחוי' שינוי' דשנינן כאן לשאול כאן להזכיר אלא האי שינוי' כדקאי קאי ואהא דפרכינן עלי' מהא דאמר ר"י התחיל להזכיר מתחיל לשאול אהא משני הש"ס לא קשיא הא לן והא להו לבני א"י דלית להו פירי בדברא מתחיל לשאול משהתחיל להזכיר היינו תיכף אחר החג אלא לדידן דאית לן פירי בדברא לא יתחיל לשאול תיכף אחר החג אבל בז' מרחשוון א"נ כי קאמר ר' יוחנן מתחיל להזכיר מתחיל לשאול בזמן שאין ביה"מ קיים דליכא עולי רגלים אבל בזמן שבה"מ קיים דאיכא עולי רגלים אין מתחילין לשאול תיכף כשהתחילו להזכיר אלא זמן השאלה הוא בז' מרחשוון וא"כ ה"נ למנהגינו דנהגינן כבני גולה ומתחילין לשאול ביום ששים לתקופה אפ"ה מתחילין להזכיר בי"ט האחרון והכי משמע לישנא דאמר ר"י התחיל להזכיר מתחיל לשאול משמע דאתי לאשמעינן להקדים זמן השאלה סמוך להזכרה והיינו בא"י אבל אי נימא דקאי אשאר ארצות איפכא הו"ל למימר התחיל לשאול מתחיל להזכיר דהא עיקר הרבותא היא דאין מקדימין זמן ההזכרה בי"ט האחרון של חג ולהכי נקט בהפסקה איפכא משום דה"א דהזכרה אינה אלא ריצוי דברים וא"כ יתחיל להזכיר קודם השאלה וכמו כן תמשך ההזכרה אחר הפסקת השאלה קמ"ל דהתחלת השאלה שוה עם התחלת הזכרה והפסק הזכרה שוה עם הפסקת שאלה אלא דיש לדקדק בשלמא בהזכרה רבותא קמ"ל שלא נימא לאחר השאלה לז' מרחשוון אפילו בא"י קמ"ל דשואלין סמוך להזכרה אבל בהפסקה מאי קמ"ל הא ליכא למ"ד להזכיר אחר הפסקת שאלה וכ"ת דאתי לאשמעינן שלא תמשך השאלה עד שיעבור הפסח וכן משמע בירושלמי א"כ איפכא הו"ל למימר פסק מלהזכיר פוסק מלשאול וי"ל דאתי לאפוקי מתירוצא דרבה לעיל עכ"פ לפי דעת הראשונים צריך לפרש הסוגיא כמש"כ וכן נראה קצת מלשון התוס' ד"ה והא להו כו' ויש להביא ראי' לזה מהא דאמרינן לקמן ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן ולפירש"י קשה הא לא עבדינן תרי יומי כ"א בגולה ובגולה אין הזכרה כלל בי"ט האחרון אלא או בז' מרחשוון או ביום ששים של תקופה אלא וודאי ש"מ דהזכרה לכ"ע בי"ט האחרון והוא מוכרח ונמצא לפ"ז ליכא בהזכרה אלא זמן אחד י"ט האחרון ובשאלה איכא ג' זמנים בא"י בזמן שאין בהמ"ק קיים השאלה סמוך להזכרה תיכף אחר החג ובא"י בזמן שבהמ"ק או בשאר ארצות דאיכא פירי בדברא שואלין בז' מרחשוון ובגולה היינו בבל העמוקה שואלין ביום ששים לתקופה וכ"כ הר"ן ז"ל דזו היא השיטה המחוורת אבל מדברי הרמב"ם והרי"ף ז"ל משמע דליכא אלא ב'

זמנים בשאלה בא"י ובארצות הסמוכות לה שואלין בז' מרחשון ובגולה שואלין ביום ששים לתקופה וכבר העיר הר"ן ז"ל בזה דהוא נגד הש"ס דאמרינן דבא"י בזמן שאין בהמ"ק קיים שואלין תיכף אחר י"ט ועיין בלח"מ ולדעתם נדחו דברי ר"י שאמר התחיל להזכיר כו' מהלכה ונראה לומר דחילייהו ז"ל ג"כ מהא דאמרינן ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן מהא שמעינן דאין הלכה כר' יוחנן דאמר דהזכרה ושאלה זמן אחד להם וכיון דנדחו דברי ר"י הדרינן לשינויא קמא כאן לשאול כאן להזכיר ואין לנו בשאלה אלא ב' זמנים ז' מרחשון לבני א"י ויום ששים לתקופה לגולה ובירושלמי משמע קצת כשיטת רש"י ז"ל דלשאלה ולהזכרה יש ג' זמנים בזמן שביה"מ קיים שאלה והזכרה בז' מרחשוון ובזמן שאין בהמ"ק קיים שניהם בי"ט האחרון ובגולה שניהם אחר ששים יום דהא דתניא דבגולה ששים יום איתמר בירושלמי אהזכרה ע"ש:

דף ה.

גמרא מ"ד ובאחת יבערו כו' עיין פירש"י ומהרש"א ז"ל בח"א ולי נראה דשאלת ר"נ חדא אחברתה סמיך דהכא ובאחת יבערו אלמא דקרי קרא לע"א אחת ובאידך קרא קריי' הכתוב שתים ומשני לי' לר"נ דלענין זה הוי אחת לבער הרשעים בגיהנם ואין כמוהו בכל העבירות ובאידך קרא קאמר לענין חומר ע"א אחת שהיא שקולה כשתים וק"ל:

דף ו.

גמרא או אינו אלא יורה שמשיר כו' ת"ל מלקוש כו' אי אינו מלקוש כו' ת"ל יורה לפירש"י ז"ל שכ' דקללה שיש בזה אין בזה א"ש דיליף חד מחברי' דלהא מילתא לאו לקללה הוא אבל לדברי התוס' ק"ק היכא ילפינן מהדדי ולפי גירסת הש"ס משמע דלבתר הכי דקאמר מה יורה לברכה אקרא דכי נתן לכם המורה לצדקה קסמיך אבל לגירסת הילקוט וכמו שהביא המהרש"א ז"ל בח"א קשה קצת:

שם גמרא אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי כו' אמימר מתני לה להא דרב חסדא בהא לישנא כו' אמר רב חסדא הלכה כר' גמליאל לכאורה נראה דהני לישני פליגי אהדדי דלמאן דמתני אליבא דרב חסדא הלכה כר"ג היינו כר' יהודא דאמר בכירה בז' מרחשוון וכמש"כ רש"י ז"ל בד"ה נראה לרבי כו' אבל באמת אין זה מוכרח דלגירסת רש"י ז"ל דאמר ר"ח הלכה כר' יהודא תיקשי מאי פסק כר"ג הא לר"ג משמע דס"ל נמי דרביעה ראשונה בג' מרחשוון אלא משום עולי רגלים מאחרינן וכדתנן כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת ולר"ח דס"ל כר' יהודא בלא"ה זמנה של שאלה בז' מרחשוון משום

דהוי זמנה של רביעה ראשונה ע"כ נראה לקיים נוסחא דילן הלכה כר' יוסי ולא תיקשי מהא דפסק כר"ג דלענין שאלה שאני דמן הדין הי' צריך להתחיל לשאול תיכף אחר החג סמוך להזכרה וכדאמרי' לעיל אלא משום עולי רגלים מאחרינן עד ז' מרחשוון ואתי תרווייהו פיסקא דרב חסדא שפיר וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל דלענין שאלה פסק כר"ג ולענין זמנה של רביעה פסק כר' יוסי בה' נדרים ובה' מת"ע ע"ש ועיין בלח"מ בה' תענית שהקשה קושיא עצומה על דברי הרמב"ם ז"ל כיון דפסק כר' יוסי א"כ אליבי' היחידים מתחילין להתענות בר"ח כסליו וכדאמר ר' יוסי להדיא ואמאי פסק כסתם מתני' דבי"ז מרחשוון היחידים מתענין והא מתני' אתיא כר"מ. ונרא' ליישב קצת דלפי מה שכתבתי דרח"ס פסק בשאלה כר"ג א"כ מאי נ"מ בזמן רביעה ראשונה דליכא למימר לענין שאלה דהא שאלה קדמה אפילו לרביעה ראשונה וע"כ צריך לומר דתרווייהו ראשונה ושלישית נ"מ לענין תענית דברביעה ראשונה היחידי' מתחילין להתענות ובשלישית גוזרין תענית על הציבור ושפיר אתיא סתמא דמתני' לקמן אליבא דהלכתא דפסקינן כר' יוסי בזמנה של רביעה ולפ"ז צ"ל דהא דפסק רב חסדא כר' יוסי היינו לזמנה של רביעה אבל לא בהא דאמר ר' יוסי דאין היחידים מתחילין להתענות כו' ועיין בתוי"ט במשנה ה' ד"ה הגיע זמנה של ר"ח כסליו כו' מש"כ ומתני' דהכא כר"ז דהילכתא כוותי' לכאורה אינו מובן דוודאי לא מצי אתיא כר' יוסי דאליבי' היחידים מתענים בר"ח כסליו ולמש"כ א"ש ומה שהביא שם בשם הר"ן ז"ל דמש"ה ממתינין לגזור תענית על הציבור עד ר"ח כסליו אפילו לר"מ דכבר עברה זמנה של רביעה שלישית משום דבשנה אפילה מתעכבת עד ר"ח כסליו ולא הבנתי דא"כ תיקשי לר' יוסי אמאי אין גוזרין על הציבור תיכף בר"ח כסליו ומה שהביא שם עוד דברי הכ"מ בדעת הרמב"ם ז"ל בפי' זמני הרביעה דכולהו קאי אזמן רביעה שני' בשנה בכירה ובינונית ואפילה וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל במס' פאה דעיקרה של רביעה מה שהוא לצורך הזרעים אינה אלא אחת ויש לה ג' זמנים לפי עת השנה ועלה נחלקו כל הני תנאי ולפ"ז הא דאמרינן בשלמא ראשונה ושני' כו' היינו ברביעה שני' גופא שהיא נחלקת לג' זמנים והשתא קשה מאי דפסק הרמב"ם ז"ל פ"א מה' מת"ע מאימתי כל אדם מותרים בשכחת זיתים משתרד רביעה שני' בשנה אפילה דהיינו מר"ח כסליו והכא אמרינן להדיא שני' למאי רב זביד אמר לזיתים כו' והיינו זמן הבינוני של רביעה שני' ועיין בלח"מ ז"ל בה' תענית. ונראה ליישב קצת דאדרבה מכאן יש סעד לדברי הרמב"ם ז"ל מדאמר ר' זירא לנדרים דמתני' הוא במס' שביעית ואמאי לא קאמר לזיתים דמוקדמת היא במס' פאה ש"מ דס"ל דבזיתים הוא רביעה שני' בשנה אפילה שהיא האחרונה ושאר אמוראי נקטי

כסדר דלהלך בשבילי הרשות הוא מעין מתניתין דעד אימתי עניים נכנסין לפרדסות דתנינן בתר מתני' דהנודר עד הגשמים ובתר הכי תנינן התם הא דעד אימתי נהנין בתבן ובקש של שביעית אלא דיש לדקדק אמאי לא הביאו הא דמגבב ביבש ומשכיר בית לחבירו עד הגשמים דנשנו קודם כל הני משניות ותנן בהו נמי רביעה שני' וצ"ע:

תוס' בד"ה גשמים שירדו כו' ואנשי נרבונ"א גורסין כו' וצ"ל לגירסתם הא דאמרי' כמאן כר' יוסי ולא מצי אתיא כר' יהודא דלר' יהודא נמי איכא ז' ימים בין רביעה שני' לשלישית משום דאליבי' בו' ימים סגי וברצופין כה"ג וק"ל וע' בר"ן בנדרים מה שפי' בהא דגשמים שירדו וצ"ע ליישב לגירסת רש"י ז"ל:

דף ו:

רש"י בד"ה גשמים ברביעה ראשונה כו' וא"צ להתענות ואינו מובן קצת הא אמרינן שלישית להתענות וצ"ל דלעיל לענין זמן תענית קאמר והכא אמרינן דאם כבר ירדו ברביעה ראשונה תו אין צריך להתענות אפילו אם לא ירדו ברביעה שני' וק"ל:

דף ז.

גמרא אם תלמיד חכם הגון הוא כטל ואם לאו עורפהו כמטר ופירש"י ז"ל הרגהו ולפירושו קאי ארב ול"נ דקאי אתורה אם תלמיד הגון הוא ולומד לשמה תתענג נפשו וגופו בלימודו כטל הנוח לכל ואם לאו שלומד שלא לשמה עורפהו כמטר התורה משברו כמטר שלפעמים יורד בזעף ואינו נוח לבריות וכדאמרינן קשה יומא דמיטרא כו' כן הלומד שלא לשמה לא תתענג נפשו וגופו בלימודו וכחו תש והולך ואין לו אלא כאשר ישוב ללמוד לשמה ואז יתחלף כחו כמש"נ וקוי ה' יחליפו כח. והנה זה ידוע כי נעימות התורה גדולה מאוד לנפש האדם הנתונה לו ממעל אבל כחות הנפש הבהמיות וכל כחות החומר לא ירגישו בנעימה מפני אשר מסתתרה היא בכמה לבושים אבל אם נתן ה' לאדם לב לדעת ועינים לראות רב טוב הצפון בחדרים הפנימים וכמשאז"ל אורייתא וקב"ה כולה חד אז בוודאי יקשיבו כל כחות האדם לנועם אמריו הנאמרים להם בנחת וכולם יתענגו מטובה וזה הוא עיקר הלימוד לשמה שלא יהי' שום מסך מבדיל בין אור התורה לנפש האדם ולקבל אמרי' בבחי' פא"פ כמש"כ ומשחרי ימצאוניני וכמבואר כל זאת בזוה"ק פ' משפטים ע"פ משל נפלא וזש"נ יערוף כמטר לקחי כי הלימוד לבד עורפהו כמטר תזל כטל אמרתי כי כאשר ילמד לשמה וישמע אמרי' פא"פ אז תזל כטל ותמלא נפש לומדיה נחת וידשנו כל עצמותיו וע"ז הביא אח"כ דברי ר' בנאה כי הלומד

שלא לשמה נעשית לו סם המות כי לא די שאינה מוספת לו כח אלא מתשת ומשברת כחו וכנ"ל והלומד לשמה נעשית לו סם חיים אפילו לכחות החומר כמו שנא' רפאות תהי לשריך כו' ועיין תוס' ד"ה וכל העוסק כו' ולמש"כ אין צורך לזה:

שם גמרא אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרת נראה לפרש כמו שעץ מאכל נהנין בעליו מפריו ומפני זה רואה תמיד להשקותו ולעשות כל צרכו כדי שתגדל יניקתו ויוסיף לעשות פרי כן הוא התלמיד חכם אם נהנין ממנו מפרי תורתו ופרי מעשיו הטובים מוסיפין לו מלמעלה חכמה ובינה והשכל למען ירבו פירותיו והיו למאכל וזוכה לשני דברים כי ממנו יאכלו והוא בעצמו אינו נכרת ואם לאו אותו תשחית כי אין לשום ברי' הנאה ממנו וכיון שאין בו צורך והנאה יחרב מעיינו ויבש מקורו ונכרת ואבד מן העולם ועליו נאמר והיה כערער כו' אבל בצדיקים נאמר והיה כעץ שתול על כו' וסמך לזה מאמר ר' חמא בר חנינא ומאמר רבה ב"ב חנה להודיע כי עיקר הצלחת התורה היא כאשר ישפיע לזולתו ואיש את רעהו יעזורו:

שם גמרא והיינו דאמר ריב"ח חרב אל הבדים כו' חרב על שונאיהם של ת"ח כו' יכוין כי כאשר ילמדו יחד אז חרבם מתחדד וכמש"נ ברזל בברזל כו' ואש התורה מתגבר ועי"ז חרב השונא מתפוצץ כמש"נ הלא כה דברי כאש אבל כשעוסקים בד בבד אז חרב שלו מעלה חלודה כי אין כח ביחידי לחדד והאש שלו עמיא ואזל' וחרב השונא מתחזק ותגבר עליו מלחמת היצר ומפני כובד מלחמה אין דעתו צלולה ויבא לידי טפשות וסופו לבא לידי חטא כי יפול ח"ו בחרב השונא השי"ת יצילנו מכל רע:

דף ז:

גמרא אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לה"ר יתבאר ע"פ משאז"ל במדרש ג' דברים ניתנו במתנה לעולם גשמים ותורה ומאורות וי"א אף השלום וידוע כי דבר הניתן במתנה הוא מצד החסד ומדוע יעצר לפעמים ע"ז אמרו כי כאשר ימאנו הבריות בא' ממתנותיו ית' עי"ז הוא מסלק חלילה את כולן וסיפור לה"ר הוא היפוך השלום וכן העזות כי ענוים יתענגו על רוב שלום אבל לא עזי פנים ע"כ אם ימאנו לקבל מתנה טובה מידת השלום גם מתנת הגשמים לא יותן ממעל וכן ע"י ביטול תורה והא דלא חשיב עון ע"א שהגשמים נעצרים בשבילו כמש"נ השמרו לכם כו' מפני דזיל קרי בי רב הוא ועוד דבאו להזהיר על כל אלו העברות שבני אדם דשין בהם בעקב כלה"ר וביטול תורה וגזל ג"כ רבים יכשלו בו ע"כ באו להודיע כי ע"י חטאים האלו יתמוטט העולם חלילה וצריך להזהר בהם מאוד וק"ל:

שם גמרא מאי תקנתי' ירבה בתפלה ק"ק מה יועיל תפלה לענין גזל דעיקר התשובה להוציא גזילה מתחת ידם וי"ל ע"פ מש"נ גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו ילפי' מהאי קרא דריבוי תפלה לא יועיל בעוד שהגזל תחת ידם והיינו הא דאמרינן ירבה בתפלה באופן שיהי' תועלת בתפלתם והיינו ע"י השבת גזילתם בתחילה ומש"ה אמרינן ירבה בתפלה כי אין לך קטרוג גדול כמו הגזל והחמס כמש"נ החמס קם למטה רשע ע"כ צריך להרבות בתפלה להעביר הקטרוג:

דף ח.

גמ' שמש בשבת צדקה לעניים שנא' וזרחה לכם יראי שמי כו' וביאר ע"פ דברי הזוה"ק כי יראי השם אחוזתם ויניקתם מסיהרא דלית לה מגרמא כלום ונקראת עני והוא בחי' שבת דמעלי שבתא כידוע וביום השבת הוא עת הגלות אור השמש כמבואר בזוה"ק על מזמור השמים מספרים כו' לשמש שם אהל בהם וזה שאמרו ז"ל ברמז שמש בשבת צדקה לעניים:

דף ח:

שם גמרא גדול יום הגשמים כיום קיבוץ גליות עיין תוס' ובב"ב פ"ק אמרינן חכם עדיף מנביא מהאי סברא דמי נתלה במי קטן נתלה בגדול וליכא פלוגתא בזה ולעיל גבי יערוף כמטר לקחי פליגי בה רב יהודא ורבא והכא משמע דלכ"ע לא אמרי' האי סברא דמי נתלה במי וצריך לחלק דהיכא דהמקרא תולה מעלת איזה דבר בדבר אחר וודאי קטן נתלה בגדול:

דף י:

תוס' בד"ה איזהו יחיד ע"ש מה שהקשו ולפי מה שהביא המרדכי ז"ל נוסח התוספתא איזהו יחיד כל שמינוהו פרנס על הציבור משמע דכבר מינוהו וכן משמע קצת בירושלמי והשתא לא תיקשי מהא דפ' אלו קשרים אבל לא מצאתי במכילתין בתוספתא נוסחא זו ע"ש:

שם גמרא לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד כו' רש"י ז"ל הביא כאן ב' נוסחאות נוסחא קמייתא התלמידין עושין עצמן יחידים ולפ"ז יש בדבר הזה ג' חילוקים היחידים מחוייבים להתענות והתלמידים רשאין להחמיר ע"ע אבל אינן מחוייבים ושאר כל אדם אינן רשאין להחמיר ור' יוסי אומר דבדבר של צער כל אדם רשאי להחמיר ולא

חיישינן ליוהרא וא"כ ברייתא דלעיל דלא כמאן דלעיל משמע דתלמידים מחוייבים וכל תלמידים יחידים הם ולשון רש"י ז"ל בד"ה התלמידים עושין עצמן כדאמרינן לעיל כו' אינו מובן דהכא אמרינן דרשאין לעשות עצמן יחידים אבל אינן מחוייבים ולעיל אמרינן דמחוייבים ונראה לרש"י ז"ל עיקר דה"ג לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה דאין הדיוט רשאי להתנהג עצמו כדרך תלמידי חכמים בהנהגתם דברי ר"מ ור"י אומר בדבר של צער זכור לטוב וע"כ לא פליגי אלא בשאר כל אדם דלענין לעשות תלמיד כיחיד בתענית הא תניא לעיל דכולן מחוייבים ולפ"ז אין דברי הלח"מ ז"ל בפ"ג מה' תענית מובנים שכתב ליישב הא דפסק הטור דשאר כל אדם אינן רשאים להחמיר להתענות והוא כר"מ ואמאי לא פסק כר"י דהילכתא כוותי' וכתב הלח"מ משום דברייתא דלעיל מסיעי' לר"מ ולפי הנ"ל אין מזה שום ראי' דבתלמיד ליכא פלוגתא כלל וכן מש"כ הב"י ז"ל ליישב דהטור ז"ל גריס כגירסת הרי"ף ז"ל ג"כ אינו מיושב לפ"ז אם לא שנ' דגריס כדאיתא לפנינו בדר"מ התלמידים אין עושין עצמן יחידים ועלה פליג ר"י ואומר זכור לטוב אבל העיקר נראה דדעת הטור כנוסחא קמייתא וכגירסת הרי"ף ז"ל וכן מבואר מלשון פסקי הרא"ש ז"ל והא דמשמע מברייתא דלעיל דתלמידים מחוייבים כבר עמד בב"י ז"ל ע"ז והא דפסק כר"מ ולא כר"י יש להביא קצת סמך מהא דאמרינן בב"ק פ' הכונס גבי אלעזר זעירא חשיבת את לאיתאבולי על ירושלים אלמא דאפילו בדבר של צער איכא יוהרא וכן בפרק מרובה גבי יהודא בן קנוסא דהוי מפסע ואזיל ולא הוי מסתלק לצדי הדרכים ואמר רבי מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו וזה ג"כ דבר של צער אלא דיש לחלק דהא דאלעזר זעירא אין זה צער כ"כ וכן הא דיהודא בן קנוסא או משום דהראה גדולה בפני רבו ודבר שאין רבו מחמיר אין לתלמיד להחמיר בפניו אבל ב"ה שהאיר עיני ומצאתי בירושלמי ברכות פ' הי' קורא שהביא שם הך פלוגתא דר"מ ור"י ומביא ראי' מהך עובדא דיהודא בן קנוסא ושם איתא דבפפוס בן יהודא הוי מעשה בפני ר' אלעזר ור' יהושע ולימד ר"י זכות עליו דבדבר של צער כל אדם עושה עצמו ת"ח וא"כ שפיר מוכח מש"ס דילן דהלכה כמ"ד דאפילו בדבר של צער לא כל הרוצה לעשות עצמו ת"ח עושה וכמו שפסק הרא"ש והטור ז"ל. וראיתי במ"א סי' תקע"ה שכתב בטעמו של רשב"ג דבדבר של צער מותר משום דבלא"ה איכא כמה בשוק דיתבי בתעניתא וכמו במלאכה בט"ב. ולא זכיתי להבין דהא בהדיא אמרינן טעמא לפי שאין שבח הוא לו אלא צער ואין כאן גסות וכמש"כ רש"י ז"ל. עוד ראיתי במ"א ז"ל שכתב ליישב הא דמשמע מברייתא דלעיל דתלמיד מחוייב להתענות וכתב לחלק בין תלמיד שיודע אפילו במס' כלה לשאר תלמיד וסיים שם דזה ברור בגמרא ונראה דיצא לו כן מדפירש בברייתא

לעיל איזהו תלמיד כל ששואלין אותו כו' וכי מי שאינו בקי כ"כ לאו תלמיד מיקרי אלא ש"מ דלענין חיובא קאמר דלא מיקרי תלמיד אלא כל ששואלין אותו כו' אבל לענין רשות לעשות עצמו כיחיד כל התלמידים בכלל אבל אין זה מוכרח די"ל דשאר התלמידים בכלל כל אדם הם וי"ל עוד לגירסת הרי"ף דתלמידים עושין עצמן כיחידים ואמאי לא תנינן הכא גבי מלאכה בט"ב דקאמר ת"ק ובכל מקום ת"ח בטלים ולא קתני נמי דהתלמידים עושין עצמן ובשלמא אם נאמר דהכא דווקא תלמידים שבקיאים אפי' במס' כלה קא' א"כ לא מצי למיתני התם הכי דהן הן ת"ח אבל לפמש"כ המ"א ז"ל דכל תלמידים רשאין להחמיר א"כ גם שם הוי לי' למיתני הכי אליבא דת"ק ויש ליישב ומדברי התוס' ז"ל נראה דהי' להם עוד גירסא אחרת דהרוצה לעשות עצמו תלמיד עושה ואיני יודע לכוין גירסא זו ומתוספתא ומירושלמי מוכח להדיא דלא כגירסא זו ודו"ק:

שבתי וראיתי אחר העיון כי אין ראי' מהא דיהודא בן קנוסא דע"כ עיקר הקפידא לא הוי התם אלא מפני שמראה גדולה בפני רבו אבל בלא"ה אין איסור להחמיר בדבר כזה דע"כ לא אמרינן משום יוהרא אלא כמו בק"ש דמראה עצמו כאלו הוא מכוין דעתו והוא דבר של חשיבות וכן לענין מלאכת ט"ב דתלמידי חכמים בטלים והוא עושה עצמו ג"כ ת"ח בזה חיישינן ליוהרא. אבל להחמיר ע"ע בדבר שפטרוהו חכמים אין כאן איסור וכמתני' דסוכה לענין פחות מכביצה דאם בא להחמיר ע"ע רשאי אבל מדברי הרמ"א ז"ל שכתב בה' סוכה לענין גשמים בסוכה דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט וכ"ה בהגמ"י משמע דדווקא לענין פחות מכביצה הוא דרשאי להחמיר ע"ע אבל לא בשאר פטורי וכן מבואר מלשון הר"ן ז"ל בסוכה שכ' דאין בזה בכלל כל שאינו מצווה בדבר ועושהו נקרא הדיוט אבל מקור דבר זה דכל הפטור כו' הוא בירושלמי שם בפ' הי' קורא והכי איתא התם ר' יוסא ורב שמואל בר רב יצחק הוי יתבין ואכלין מטה עונתה דצלותא קם רב שמואל לצלויי אמר לי' ר' יוסא ולא תנן אם התחילו אין מפסיקין ותני חזקי' כל הפטור מן הדבר כו' א"ל ולא תני חתן אם רצה לקרות קורא אלמא דרשאי להחמיר ע"ע בדבר הפטור א"ל אמינא לך דר"ג הוא דאמר איני שומע לכם לבטל ממני עול מ"ש אפילו שעה אחת אבל אנן קי"ל כרשב"ג דאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול ונראה משיטת הירושלמי דבהא פליגי ר"ג ורשב"ג אם יכול להחמיר ע"ע בדבר שפטרוהו חכמים והוא לשיטתי' דמפרש הא דרשב"ג גבי מלאכה בט"ב דאמר כל אדם יעשה עצמו ת"ח הוא בלשון בתמיה עיין בפסחים פ' מקום שנהגו ולא תיקשי דרשב"ג אדרשב"ג ומש"ה מפרש מחלקותן הכא בברכות כפשטי' אבל לפי מאי דמפרשינן בש"ס דילן טעמיה דרשב"ג משום דנראה כאומר אנא מכוינא וא"כ היכא דליכא האי טעמא

מודה לת"ק דיכול להחמיר ע"ע וא"כ לפי שיטת התוס' דילן לכ"ע יכול להחמיר ע"ע אפילו בדבר שפטרוהו חכמים ולא קי"ל בהא דתני חזקי' וא"כ יש לתמוה קצת על רמ"א ז"ל והאחרונים ז"ל שהביאו להאי דינא דכל הפטור כו' בפשיטות אלא דמהא דאיצטריך למיתני גבי אוכל פחות מכביצה בסוכה דאם רצה להחמיר ע"ע רשאי משמע קצת דבשאר פטורין אינו רשאי אלא דאכתי לא שמעינן אלא דאיכא למיחש ליוהרא כדאיתא בסוכה שם וא"כ בינו לבין עצמו ודאי יכול להחמיר ומצוה קעביד אם מעשיו לש"ש ומחשבתו רצוי' ועדיין צ"ע בזה בדברי הפוסקים:

לעיל בגמרא ומפסיקים בראשי חדשים כו' יש לדקדק מה ענין הפסקה בר"ח לתענית יחידים הא בר"ח כסליו גוזרין על הציבור ומתחילין הציבור להתענות והיחידים מתענין קודם ר"ח. וי"ל דאם חל י"ז מרחשוון בג' בשבת יהי' ר"ח כסליו אח"כ בשני בשבת ואז יהי' השני האחר כי התחלת התענית יהי' בשני שהוא כ"ג מרחשוון וקמ"ל דמפסיקין וק"ל:

שם גמרא ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין מתענה ומשלים. ופירש"י משלים כל התענית שקיבלו עליהם בני עירו כו'. אבל מדברי התוס' נראה דמפרשי כפשוטו ומשלים התענית ולהכי מפרשי דקמ"ל דאפילו אין דעתו לחזור דאין נותנין עליו חומרא מקום שיצא משם מ"מ מתענה ומשלים כיון דכבר קבל עליו התענית במקומו ורישא נמי דהולך למקום שמתענין ג"כ אפי' דעתו לחזור מתענה עמהם כדי להשתתף בצערם אבל הרא"ש ז"ל פי' ג"כ כפירש"י ז"ל ולהכי כתב דהיינו דווקא אם דעתו לחזור למקומו דאל"ה אינו מחוייב להתענות כל התעניתים שגזרו אנשי מקומו כיון שעדיין לא קיבלם ולא ניחא להו לרש"י ורא"ש ז"ל לפרש כפי' התוס' משום דפשיטא דמשלים יום זה דמאיזה טעם יפסיק תעניתו וע"כ ומשלים אשארי תעניות קאי ולפ"ז בסיפא נמי בהולך למקום שמתענין ובא קודם התענית אם קבל עליו התענית אסור מן הדין לאכול אבל אינו מבורר אם מחוייב לקבל התענית עמהם כי אם נאמר דהטעם דמתענה עמהם הוא מפני המחלוקת אין צריך לקבל עליו התענית אפילו בא קודם יום התענית כיון דדעתו לחזור ואם נאמר דהטעם כדי להשתתף בצרתם מסתבר דמחוייב לקבל עליו התענית. והתוס' ז"ל לא ניחא להו לפרש דהשלמה קאי אשאר תעניות דלענין השלמה משמע איום התענית גופא כהא דלעיל בצרה שעברה וקמ"ל דצריך להשלים אף דכבר עבר ממקום צרה והריב"א ז"ל במרדכי הוא ג"כ כשיטת התוס' והטור כתב דבגמרא לא משמע כן ונראה דסמיך אהא דקתני מתענה ומשלים וכפי' רש"י והרא"ש ז"ל אביו שפירשו דקאי אשאר תעניות שלא קבל עדיין ועיין ט"ז סי' תקע"ד מש"כ בזה ודו"ק:

שם גמרא פסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם נראה דעונשו הוא מדה במדה דהמפסיע פסיעה גסה הוא מפני שרוצה לתור אחרי עיניו ורוצה להשיג מהרה מה שעינו רואה ע"כ מתמעט מאור עיניו ומש"ה אמרו ז"ל דמהדר לה בקידושא ואבדלתא דע"י קדושת שבת שנא' בו אל יצא איש ממקומו שבו איש תחתיו לא יתורו עיניו חוץ למקומן ועי"ז יחזור לו מאור עיניו:

דף יא.

גמרא שמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו וקורות ביתו של אדם מעידים בו כו' דבי ר' שילא אמרי כו' נראה לכוין אלו הד' עדים נאמנים נגד ד' זמני העבודה שנא' בפ' שמע בשבתך בביתך ובלכתך כו' ובשכבך ובקומך על שבתו בביתו יעידו אבני ביתו וקורות ביתו על לכתו בדרך יעידו מלאכים הקדושים כמש"נ כי מלאכיו כו' לשמרך בכל דרכיך על סדר משכבו תעיד נשמתו הטהורה בעולתה אל בית אביה בעת שנתו ועל קומו אם הוא מתעצל מלקום לעבודת הבורא אבריו מעידים עליו:

שם גמרא אמר שמואל היושב בתענית נקרא חוטא עיין תוס' מה שהקשו מפרק החובל ומדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' דעות למדתי ישוב לקושיית התוס' דהוא ז"ל פסק שם כר"א הקפר דנקרא חוטא על שציער עצמו מן היין וכתב עוד שם וכן היושבים בתענית תמיד לא דרך טובה הוא משמע מדבריו דלא מיקרי חוטא אלא היושב בתענית תמיד אבל אם יושב בתענית לצורך תשובה על איזה חטא או על איזה צרה ר"ל דרך טובה הוא ולפ"ז לא תיקשי מפ' החובל דהתם ביושב בתענית לאיזה צורך מיירי ובזה לא נקרא חוטא ובהכי מתיישב נמי הא דיש לדקדק על דברי שמואל מהא דכ' הרמב"ם ז"ל דמצוה על היחיד להתענות בעת צרה ר"ל כמו על הציבור ולפי הנ"ל ניחא דליכא איסורא אלא במרבה בתעניות נדבה ור"א ס"ל דאם מצי לצעורי נפשי' מותר להרבות בתעניות ונקרא קדוש והתוס' לקמן ד' כ"ב גבי פלוגתא דיחיד אם רשאי לסגף עצמו בתעניות כתבו דהני תנאי פליגי בלא מצי לצעורי נפשי' ויש לדקדק בדבריהם א"כ ל"ל להש"ס למימר טעמי' דר' יוסי משום שמא יצטרך לבריות תיפוק לי' דאסור מקרא דבקרבך קדוש ולפמש"כ א"ש דהתם מיירי בעת צרה דמצוה בזה להתענות אלא דאסור לסגף עצמו ולהחליש כחו משום שמא יצטרך לבריות. וזה שכ' הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' דעות ובכלל זה אלו שמתענין תמיד לא דרך טובה היא ואסרו חכמים לסגף א"ע בתענית. והן שני דברים להרבות תמיד בתענית אסור אפילו מצי לצעורי נפשי' ולסגף עצמו אסור אפילו בע"צ

ר"ל ונפלא בעיני לשון הלח"מ ז"ל בפ"א מה' תענית שתמה על מה שלא כתב הרמב"ם ז"ל דינא דיחיד אם רשאי לסגף א"ע ע"ש והלא כתב בפירוש בה' דעות דאסור לסגף א"ע:

דף יא:

תוס' בד"ה כאלו קדוש כו' עיין מהרש"א ז"ל מה שהקשה לפירש"י ז"ל שפי' דקדושה שרוי בתוך מעיו א"כ מאי פריך דר"א אדר"א ולא זכיתי להבין קושיית דמאי נ"מ בין פירוש התוס' דקדוש זה הקב"ה שרוי בתוך מעיו ובין פירש"י דקדושה שרוי בתוך מעיו ע"כ לתרווייהו ע"כ הכוונה דאסור לענותן ולהכחישן משום קדושה דאית בהו ושפיר פריך בין לפירש"י בין לפי' התוס'. ואין לומר דלפי' התוס' הקושיא דהכא קאמר דקדוש זה הקב"ה שרוי בתוך מעיו והתם קאמר שהוא בעצמו נקרא קדוש דמאי קושיא היא זו ולא ידעתי למה הניח דברי רש"י ז"ל בצ"ע ובלא"ה אי אפשר לפרש כאלו קדוש שרוי כו' להתנהג בהן בקדושה ולענותן דא"כ קרא דבקרבך קדוש ל"ל הא כבר שמעינן לה מקדוש יהי' וק"ל:

שם גמרא יחיד שקיבל עליו תענית למחר הוא מתפלל תפלת תענית כו' עיין בדברי הרא"ש ז"ל שכ' דבערבית נמי מתפלל תפלת תענית כשיטת הרי"ף ז"ל ולרבותא נקט למחר דאפילו אכל כל הלילה אומר ענינו ומשמע שם דלגירסת רש"י ז"ל נמי הוי רבותא הא דנקט למחר אבל הר"ן ז"ל לא כתב כן אלא לגי' הרי"ף ז"ל דקיבל עליו ב' ימים זאח"ז דאז הוי ערבית של יום שני אחר התענית ולא הוי רבותא כ"כ אבל לגירסת רש"י ז"ל ערבית נמי הוי אחר כרס מלאה. וכתב הוא דלגירסת רש"י נקט למחר משום רבותא דסיפא ע"ש ועיין ברש"י שבת פ' במה מדליקין משמע דלא גריס למחר כו' ע"ש:

תוס' בד"ה יחיד שקיבל עליו תענית כו' י"ל דנקט יחיד לרבותא דסיפא דלן בתעניתו אין מתפלל תפלת תענית אף דיחיד מתענה לשעות אבל בציבור לכ"ע ליכא תענית שעות כלל ואין כאן רבותא וק"ל:

רש"י בד"ה מאי קסבר כו' כגון זה שלא קיבל עליו תענית של לילה זה מאתמול כו' ולא הבנתי לשונו ז"ל בזה דהא השתא מספקינן אפילו אם קיבל עליו תענית לשעות אי קבלה הוא ומאי כגון זה שלא קיבל כו' ועוד דהש"ס הוא דמשני שאני הכא דלא קבלי' עלי' משמע דהשתא לא ידע שום חילוק בין קיבל עלי' אי לא וי"ל בדוחק דוודאי אם בשעת קבלת התענית הי' מקבל עליו יום ולילה שלאחריו לאו תענית שעות הוא ולכ"ע הוי תענית גמור כיון דמתענה יום ולילה ביחד ולזה כתב רש"י ז"ל דהכא ע"כ לא מיירי בהכי כדקתני לן בתעניתו משמע דמתחילה לא הי' דעתו להתענות כלל בלילה

וא"כ שפיר הוי תענית שעות וכ' קמשני שאני הכא דלא קבל עליו מעיקרא הכי קאמר דבתענית שעות נמי בעינן קבלה מאתמול אם לא אוכל בתחילת הלילה אתענה כל הלילה וכמש"כ הרא"ש ז"ל אבל אין זה מבואר בלשון רש"י ז"ל ועוד דהא שיטת רש"י ז"ל לקמן דבקבלה קודם השעות נמי סגי וכמו שיבואר אי"ה וצ"ע לשון רש"י ז"ל בזה. והנה בהאי שינוי' דמשני הש"ס דהכא לא קיבל עליו מעיקרא מבואר בלשון הרי"ף ז"ל ג"כ כשיטת הרא"ש ז"ל שלא קבל עליו מבעוד יום וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל וכבר עמד הלח"מ ז"ל הא דעת הרמב"ם ז"ל כדעת הרמב"ן ז"ל דלא בעינן בתענית שעות קבלה מאתמול וא"כ קושיית הרא"ש ז"ל במקומה עומדת הא קבל עליו אח"כ להתענות גם בלילה ההוא וצ"ל לד' ז"ל דלפי מאי דס"ד הוי מדמי לה לתענית שעות אבל לפי המסקנא מיירי דנמלך להתענות כל יום שני ג"כ ומש"ה כיון דלא קיבל מבע"י לאו תענית הוא כלל וא"ש בזה הנוסחא אשר לפנינו שאני הכא דאיכא שעות דליל' דלא קיבל עליו דכיון דעבר קצת זמן מיום זה בלא קבלה תו אינו יכול לקבלו עליו עוד דזמן קבלה של יום שלם הוא מבע"י כיון דלא הזכיר שעות כלל וזמן התענית מתחיל מתחילת הלילה כמו לענין ענינו בערבית. אבל היכא דהזכיר שעות א"כ משם ואילך מתחיל זמן התענית. והוי קבלה קודם זמן התענית. ומוכח מזה דאפילו אינו מחוייב יום שלם לאו קבלה היא דלא כמש"כ הרא"ש ז"ל ועיין בלח"מ מה שכ' בזה. והשתא תיקשי מכאן לדעת ר"י ז"ל במרדכי דאפילו אם לא קיבל מבע"י מתפלל עננו ומהכא מוכח דאינו מתפלל עננו וכן הוא שיטת ר"ת בתוס' ע"א ד' ל"ד וצ"ל לשיטתם דהם ז"ל מפרשים כפי' המרדכי דשאני הכא דאינו מתכוין אלא להאריך תעניתו של אתמול ע"ש:

והנה לפי דעת הרא"ש ז"ל שפי' דשאני הכא דלא קיבל מאתמול משמע דאם קיבל מאתמול שפיר הוי תענית שעות יש להסתפק אי בעינן נמי דווקא שלא יטעום כל היום שלאחר הלילה או אפשר לילה לחוד ויום לחוד ומדברי המרדכי שכתב דיכול לקבל לילה בלא יום אין ראי' דהוא אזיל לשיטת ראבי' ז"ל דכל תענית שעות יכול לאכול אח"כ או קודם להם ולקמן יבואר יותר אי"ה וע' בל' הרא"ש ז"ל שכ' דאפילו נמלך להתענות יום שלם אחר ראשון הוי כתענית שעות כמו קיבל עליו להתענות עד חצי היום ונמלך להתענות כל היום ה"נ קיבל עליו להתענות יום א' ונמלך להתענות עוד יום אחד. וקצת קשה א"כ למה לי' קבלה לזה ואמאי לא יאמר עננו כמו בתפלת המנחה של תענית שעות אף דלא הזכיר בקבלתו אלא חצי יום הראשון מ"מ אומר עננו גם בחצי האחרון אם לא אכל ה"נ כיון שקיבל עליו יום אחד ואח"כ נמלך על יום שני ג"כ יאמר עננו אלא ע"כ

לא דמיא להדדי דהתם חד יומא הוא והכא תרי יומי ואין האחד נמשך אחר חבירו וע"כ לפ"מ דס"ד מיירי דלא נמלך אלא על הלילה לבד ודו"ק היטב:

דף יב.

גמרא הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום עד הערב א"ל כו' לא צריכא דאימלך אימלוכי הנה יש בזה כמה שיטות ראיתי לבארם בעז"ה שיטת רש"י ז"ל והוא שלא טעם כלום כו' היינו דס"ד דקיבל עליו להתענות עד חצי היום ואח"כ נמלך להתענות כל היום זה הוא תענית שעות אבל אם אכל אחר חצי היום לאו תענית הוא כלל. ופריך אביי האי תענית מעלי' הוא ומשמע מלשון רש"י ז"ל דהוי תענית גמור כיום שלם אלא דאינו מדוקדק מש"כ ואפילו תפלת תענית נמי מתפלל דהא בתענית שעות נמי מתפלל תפלת תענית והדין נותן דהוי תענית גמור דכיון דמסקינן דקבלת תענית שעות הוי קבלה גמורה לענין איסור אכילה ותפלת תענית א"כ ע"כ בשעת קבלתו עד חצי היום נאסר באכילה כל היום דאל"ה אלא יכול לאכול אחר חצי היום א"כ לא הוי תענית שעות ואין קבלתו כלום אלא ע"כ נאסר כל היום והוי תענית מעלי' ומשני לא צריכא דאימלך אימלוכי כגון שהי' טרוד עד חצי היום ואח"כ קיבל עליו להתענות כל היום וזה הוי שפיר תענית שעות. אבל אם אכל בתחילת היום או בסופו לאו תענית הוא ואפילו תענית שעות לא הוי ויש לדקדק לשיטתו אמאי קרי לעיל הא דלן בתעניתו תענית שעות ממ"נ אם אכל אח"כ לא הוי תענית שעות ואם לא אכל הוי תענית מעליא הוא אם לא שנחלק כמש"כ לעיל דלילה לחוד ויום לחוד ושיטת הרא"ש ז"ל לא צריכא דאימלך אימלוכי היינו באופן שקיבל התענית עד חצי היום ונמלך להתענות כל היום דגם זה הוא תענית שעות ולא תיקשי עליו הא תענית מעליא הוא כיון דע"כ נאסר כל היום וכמש"כ לעיל דזה אינו לפמש"כ הרא"ש ז"ל דלענין איסור אכילה חל עליו האיסור על שעות אלו אפילו אכל אח"כ והא דבעינן שלא טעם כל היום הוא רק לתפלת ענינו וא"כ מתחילתו לא נאסר רק עד חצי היום וכי נמלך אח"כ להתענות כל היום שפיר הוי תענית שעות לענין תפלת עננו. וצ"ל לשיטתו הא דפריך אביי הא תעניתא מעלייתא היא היינו דס"ד דמתחילה קיבל עליו כל היום וזה דוחק דמאי ס"ד דאביי ועוד תיקשי לשיטת הרא"ש ז"ל אמאי לא מוקי הא דלן בתעניתו אפילו בקבל עלי' אלא דלא קבל עליו אלא הלילה לחוד ולמחר בדעתו לאכול והוי שפיר תענית שעות אבל אינו מתפלל עננו. וגם מה שמחלק בין איסור אכילה לתפלת עננו לא משמע כן בש"ס מלישנא דרב חסדא דנקט הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כו' משמע דבלא"ה לא הוי תענית

שעות כלל וכן משמע לעיל גבי הא דקאמר לעולם קסבר מתענין לשעות והמתענה כו' מתפלל תפלת תענית משמע דכל דהוי תענית מתפלל נמי עננו ועוד הקשה הלח"מ מהא דפריך הש"ס לקמן מר' יוחנן דאמר אהא בתענית עד שאבא לביתי ולדברי הרא"ש ז"ל דהוי תענית שעות אפילו אם אכל אח"כ או אכל בתחילת היום מאי קושיא מר' יוחנן ושיטת ראבי' ז"ל בזה באורך במרדכי ודעתו להשוות סוגיית תלמודא דידן עם הירושלמי ואם אכל בתחלת היום ואח"כ נמלך להתענות עד סוף היום הוי שפיר תענית שעות. והא דאמר והוא שלא טעם כלום עד הערב היינו לאפוקי אם אכל בתחילת היום ובסופו ובאמצעו התענה כמה שעות דלאו כלום הוא ועיין גירסת ראבי' דגריס והוא שלא טעם כלום כל היום וס"ד דאביי דבתחילתו נמי לא טעים וע"ז פריך האי עיקר תענית שעות הוא ומאי קמ"ל ר"ח ומשני ל"צ דאימלך אימלוכי וקמ"ל דאפילו אכל בתחילת היום אם לא אכל מעת קבלת התענית שפיר הוי תענית שעות והיכא דקיבל עליו עד חצי היום לתענית נראה מדעת ראבי' דדווקא ע"י אונס מותר לאכול אח"כ ומה שהתענה עד חצי היום שפיר הוי תענית שעות אבל בלא אונס אסור לאכול והיינו משום דהירושלמי דייק מהא דרב אמר לוה אדם תעניתו ופורע והתם דדווקא ע"י אונס אלא דיקשה ע"ז הא דייק נמי מר' יוחנן דאמר אהא בתענית עד דניחסל תלמודי משמע דלכתחילה נמי מותר לאכול אחר חצי היום וי"ל דסמך בזה אש"ס דילן דמשני אהא דר' יוחנן דלשמוטי נפשי' הוא דקעביד ומשמע דלא הוי תענית כלל שלא ע"י אונס שוב עיינתי בדברי ראבי' נראה מדבריו ז"ל דעד חצי היום לאו קבלה היא כלל אם אכל אח"כ דגם זה הוא בכלל והוא שלא טעם כל היום ולא חידש אלא אם דעתו להתענות יום שלם ואירעו אונס ואכל אח"כ מתפלל עננו וכהא דרב דלוה אדם כו' ופי' הא דוהוא שלא טעם כל היום בב' פנים ולשיטתו הי' צריך להזכיר עננו בכל התפלות אפילו בשחרית דאליבי' לא שייך האי חששא דשמא לא יסיים התענית דהא עכ"פ הם תענית שעות ויכול לומר עננו ועיין בתוס' ד"ה לן בתעניתו שכ' נמי דלא גרע ממתענין לשעות ולשיטתם אין זה מוכרח דהא בתענית שעות בעינן שלא אכל כל היום דווקא ומש"ה אומר עננו לאפוקי היכא דאירעו אונס ואכל שפיר הוי שקרן דהיכא אומר ביום תעניתנו והוא לא התענה כלל אבל הראבי' ז"ל קורא לזה גופא תענית שעות. והרמב"ם ז"ל אזיל בזה בשיטת ראבי' ז"ל אלא בהא אם מתחילה הי' דעתו ליום שלם ואירעו אונס ואכל דלדעת ראב"י הוי תענית שעות ולא מצינו זאת בדברי הרמב"ם ז"ל ועיין בזה בתוס' ע"א דף ל"ד והרי"ף ז"ל השמיט מהלכותיו הא דתענית שעות ועיין בר"ן ז"ל:

שם גמרא מיתבי אנשי משמר כו' התם לצעורי נפשיי' פרש"י ז"ל אבל אינו תענית לא לתפלת עננו ולא לקובעו חובה וכל שעה שהוא רוצה אוכל והוא לשיטתו דלשעות ממש אין זה תענית כלל ואפילו קבל עליו אין קבלתו כלום וכמש"כ הראשונים ז"ל דקבלת תענית לאו נדר הוא דאי הוי נדר אמאי לא יועיל אפילו לשעה אחת אבל קשיא טובא לשיטה זו מהא דמיבעי' לן בעירובין בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי והשתא כיון דלא מצינו איסור לשעה א"כ לא הוי תענית כלל א"כ קבלתו לבטלה הוא והוי לי' להש"ס למיבעי' אי יכול לקבל עליו תענית במעלי שבתא אי לא ועוד תיקשי מהא דתנן לקמן דאם גזרו לפני ר"ח אין מפסיקין מתענית גם בר"ח אבל אין משלימין אלמא דחיוב הוא להתענות בר"ח עכ"פ תענית שעות וכן איכא חד תנא בעירובין דס"ל ט"ב שחל להיות בע"ש מתענין ולא משלימין וע"כ אסור לאכול באותן השעות מכל זה מוכח דחל עליו איסור אפילו על שעות לחוד וכן אמרו שם על הא דראב"צ מתוך שמתענין בו שעות וע"כ מוכרחים אנו לבא לשיטת הרא"ש ז"ל דלענין איסור אכילה לכ"ע אפילו לשעות לחוד יכול לקבל וכבר כתבנו לעיל דפשטא דהש"ס לא משמע כן וי"ל בזה דרש"י לא כתב דלא הוי קבלה כלל אלא היכא דיכול להתענות כל היום אז קבלתו לשעות לאו כלום הוא אבל אי אינו יכול להתענות כל היום כמו מעלי שבתא או כעובדא דראב"צ שפיר יכול לקבל עליו הזמן שיוכל להתענות אלא דאם כן לא יהי' הא דמשני הש"ס אאנשי משמר לצעורי כו' ואידך שינויא אעובדא דראב"צ בגוונא חדא דגבי עובדא דר"א אסור באכילה כל היום בלא השלמה. וזה דוחק. עוד אפ"ל לשיטת רש"י ז"ל דבאמת למ"ד לקמן במתניתין דאין משלימין בר"ח ע"כ אית לי' דתענית שעות הוי תענית אבל אנן קי"ל כמ"ד מתענה ומשלים ואליבי' תענית שעות לאו כלום הוא אלא דא"כ מאי פריך מראבר"ץ דילמא ס"ל כמ"ד אין משלימין ועוד דיש מהראשונים שפי' דאפילו מ"ד מתענה ומשלים היינו אם ירצה להשלים הרשות בידו אבל אינו מחוייב להשלים כללו של דבר אין הלכה זו מבוררת אצלי עדיין עד יבא המורה צדק ויורה לנו:

שם גמרא כל תענית שלא קיבל עליו מבע"י כו' עיין במרדכי שכ' בלא קבלה מותר לאכול ואפ"ה מתפלל עננו אם התענה וכן כתב שם לענין לא שקעה עליו חמה דמתפלל עננו וכבר כתבתי לעיל דאין לזה סמך ע"פ ההלכה ועיין בש"ע ובאחרונים בזה:

שם גמרא אימת מקבל רב אמר במנחה ושמואל אמר בתפלת המנחה הר"ן ז"ל פי' דבהא פליגי רב ושמואל דלרב אין צריך שיהי' הקבלה סמוך לתענית ואפילו קיבל ב' ימים קודם התענית הוי קבלה ולשמואל דווקא סמוך לתענית היינו בתפלת המנחה ומה

שהכריחו לזה הוא מהא דלקמן דאמרינן אלא למ"ד יאסר מאי הוא ומאי פריך כי היכא דאתיא לי' שפיר למ"ד ייסר ה"נ למ"ד יאסר כיון דליכא בינייהו אלא למר במנחה ולמר בתפלת המנחה ע"כ פי' דלרב יוכל לקבל עליו בפ"א כל שני וחמישי של כל השנה ואין צריך עוד לקבל ביום התענית וא"כ פריך שפיר אלא למ"ד יאסר מאי היא הא כבר נאסר מקבלתו הראשונה ע"ש בר"ן תראה ביותר ביאור אבל מלשון הרא"ש ז"ל נראה דרב נמי דווקא במנחה קאמר מדכתב ולכ"ע בציבור לא בעינן לא מנחה ולא תפלת המנחה משמע דביחיד למר מנחה דווקא ולמר תפילת המנחה וכן מוכח מהא דנסתפק הרא"ש ז"ל לעיל בקיבל עליו שני וחמישי אי סגי בקבלה אחת. ולד' הר"ן אי ספק בזה דהא רב בלא"ה ס"ל דיכול לקבל אפילו קודם ב' ימים והרא"ש ז"ל הוא פסק כרב אלא ע"כ ס"ל להרא"ש ז"ל דלרב מנחה דווקא ושפיר מספקא לי' אי קיבל עליו על ב' תעניות שאינן רצופים אי הוי קבלה כיון דקיבל עליו בשעת מנחה אלא דלכאורה מברייתא זו דיחיד שקיבל בו"ה של כל השנה משמע דלא מהני קבלה ראשונה. מדקתני ייסר עצמו בצלו אע"פ שכבר קיבל עליו כל שני וחמישי. וי"ל דמיירי שלא קיבל בשעת מנחה לפני יום התענית אלא ביום אחד קודם התענית וזה לא הוי קבלה כלל אבל תיקשי לפ"ז מאי מהני אם נדרו קודם לגזרתינו היינו הקבלה ראשונה ידחה נדרו את גזירתינו ואמאי כיון דלא הוי קבלה כלל לא חל עליו הנדר כי היכא דביום א' אם קיבל עליו שלא בשעת מנחה דכ' המרדכי ז"ל דמותר לאכול אח"כ וה"נ אם קיבל עליו על כמה ימים וע"כ צ"ל לדברי המרדכי דקבלה ראשונה היתה בתורת נדר אלא דצריך קבלה בכל יום התענית בשעת מנחה כדי שיעלה לו התענית לרצון אלא דלפ"ז לא יעלה תירוץ הר"ן ז"ל על סיפא דתבטל גזרתינו את נדרו והקשה ע"ז ממתני' דנדרים ותירץ דהכא לאו נדר הוא אלא קבלת תענית ולפי' דברי המרדכי ליכא למימר הכי דהא לאו קבלה היא ועל הר"ן ז"ל גופא יש לדקדק כן שכ' בשלמא למ"ד בתפלת המנחה א"ש דקתני ייסר שצריך לקבל עליו בשעת תפלת המנחה. לכל התעניות שקיבל עליו כבר ומי מכריחו לזה כיון דקבלתו לאו כלום היא להאי מ"ד וצ"ל לשיטת הר"ן ז"ל דנאסר באכילה אפילו בקבלה שלא בשעת מנחה כמו בתענית שעות או נהי דלאו קבלה היא מ"מ מחוייב לקיים דיבורו ועדיין צ"ע עכ"פ הרי נתברר מדעת הרא"ש ז"ל דביחיד בעינן דווקא שיקבל עליו במנחה או בתפלת המנחה ובציבור הוי קבלה אימת שיקבלו וע"כ יפלא בעיני דברי הט"ז ז"ל בסי' תקס"ב ס"ק ט"ז שתמה על הרא"ש ז"ל אמאי מספקא לי' בקיבל עליו תעניות שאינן רצופים הא איהו גופא כתב דבציבור די שיקבלו אפילו מקודם התענית והוא פלאי דהא מבואר כאן בדברי הרא"ש ז"ל דיש חילוק בין יחיד לציבור ועיין היטב בדברי הרא"ש

ז"ל כאן בסוגיין. והנה מעתה יש לדקדק על שיטת הרא"ש ז"ל מאי פריך הש"ס למ"ד יאסר מאי היא ומאי תיקשי לי' טפי למ"ד יאסר מלמ"ד ייסר. והמרדכי ז"ל כ' איפכא מסברת הר"ן ז"ל דשמואל מודה לרב דיכול לקבל במנחה אלא דמוסיף אפילו בתפלת המנחה ורב לית לי' דשמואל ואוסר לקבל בתפלה אבל מדברי הרא"ש ז"ל נראה דלא ס"ל כן. אלא דכל חד לית לי' דחברי' אבל אין זה מוכרח ויותר נראה דהרא"ש נמי ס"ל כדברי המרדכי ואיכא טעמא לפלוגתייהו דרב ס"ל דאין להפסיק בתפלה ושמואל ס"ל דמותר להפסיק אבל אי נימא דשמואל פליג אדרב ליכא טעמא למילתי' דמאי איכא בין מנחה לתפלת המנחה וכן נראה מל' הטור סי' תקס"ב ע"ש ובב"י ומש"כ הב"י שם דלד' המרדכי אליבא דרב צריך דווקא לקבל קודם תפלת המנחה אין אני רואה שום הכרח לזה. אבל רש"י ז"ל פי' להדיא דלשמואל דווקא בתפלת המנחה וגם אליבי' צריך ליישב הש"ס מאי דפריך למ"ד יאסר מאי היא. וצ"ל לפירש"י דלאו קושיא היא אלא דרוצה להביא ברייתא מפורשת דתני בה יאסר ממילא כל דייתי עלי' מקדמת דנא ועיין בדבריו ז"ל ותראה מבואר כן ולפ"ז א"ש החילוק בין לשון ייסר ובין לשון יאסר דלשון ייסר הוא שיאסר עצמו היום בצלו ולשון יאסר הוא ממילא דכבר נאסר והוא ע"ד הר"ן ז"ל אלא דלשון יאסר עצמו דנקט הש"ס לא יתיישב לפ"ז אבל לשיטת המרדכי קשה ליישב מאי איכא בין ייסר ליאסר דליכא לפרושי יאסר ממילא כיון דאליבי' רב מחמיר הוא ולפי' רש"י ז"ל ג"כ קשה דהא הוא ז"ל כתב דרב נמי דווקא בזמן מנחה קאמר וא"כ אפשר לפרש לישנא דייסר לתרווייהו למר בתפלה ולמר בזמן מנחה ועוד קשה דמשמע מלשון רש"י דנדרו קודם לגזרתינו היינו קבלת תעניתו כמש"כ ול"ש בין בתפלה בין שלא בתפלה וכיון דבעינן עכ"פ שעת מנחה א"כ היכי משכחת לה נדרו קודם לגזרתינו ודוחק לומר כגון שגזרו אחר זמן מנחה ואחר קבלתו אם לא שנאמר דס"ל דאם קיבל פ"א בשעת מנחה אבל בה"ב של כל השנה שפיר הוי קבלה ועל קבלה הראשונה קמיפלגי אם בתפלה דווקא או בזמן מנחה ומאי דמספקא לי' להרא"ש ז"ל פשיטא לי' לרש"י ז"ל וצ"ע דמדברי התוס' נראה דהוי גרסי איפכא מאי לאו יאסר עצמו בצלו לא ייסר ומפרש מאי הוא כדתניא כו' אם נדרו קודם כו' ופי' הר"ן ז"ל בזה הוא יותר נכון ודו"ק:

שם גמרא אם נדרו קודם כו' ידחה נדרו כו' עיין בר"ן ז"ל שהק' בשם הראשונים מהא דתנן בנדרים פותחין בשבתות וי"ט משמע דבעי היתר חכם ותירץ בשם הראשונים ב' תירוצים או דהכא נמי בעינן היתר חכם והא דאמרינן ברישא יבטל נדרו את גזרתינו היינו דאין פותחין בזה משום דהוי נולד ואין פותחין בנולד עוד תירץ דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה ולא חל עליו הנדר והקשה על ב' תירוצים אלו מהא

דאמרינן בירושלמי נדרים פ' קונם נדר להתענות ונמצאו ימים הכתובים במגילת תענית. ח"א מתענה ואינו משלים וח"א לוקה ואינו צריך היתר חכם אלמא דאינו צריך היתר חכם ולא עשו חיזוק ע"כ תירץ הוא דקבלת תענית לאו נדר הוא ולפמש"כ לעיל דהא דמקבל עליו התענית בשעת מנחה הוא כדי לקיים דיבורו לבד בלא"ה א"ש דכיון דגזרתינו קודם אומרים לו שלא יקבל עליו אלא דמהא גופא מוכח דקבלה לאו נדר גמור הוא דאי הוי נדר אפילו קבלו כמה ימים קודם אמאי לא מהני אלא ודאי לאו נדר גמור הוא. והנה לכאורה לדברי הראשונים ז"ל דבעי היתר חכם או דעשו חיזוק לדבריהם א"כ כל נדרו בטל דנדר שהותר מקצתו כו' ואין צריך להתענות אפילו שלא בשעת י"ט או י"ל כיון דצריך לקבל עליו בכל יום בפ"ע א"כ כל יום נדר בפ"ע הוא ולא אמרינן בזה נדר שהותר מקצתו כו' ומתני' דנדרים מיירי שקיבל עליו ימים רצופים ובתוכן שבתות וי"ט דסגי בקבלה ראשונה לחוד ומש"ה אמרינן נדר שהותר מקצתו הותר כולו. והנה מדברי הרמב"ם ז"ל נראה ג"כ דמחלק בין נדר לקבלת תענית דבנדר גמור כתב בהלכות נדרים אם נדר להתענות בי"ט חייב להתענות דנדר חל על דבר מצוה ובה' תענית כתב דיחיד אין מתענה בי"ט ועיין בכ"מ שם בה' נדרים אלא דכתב נמי להאי סברא דחכמים עשו חיזוק לדבריהם ואפילו בנדר גמור לא חל נדרו והיינו משום דמפרש הא דתבטל גזרתינו את נדרו בנדר גמור כפשטי' וכמש"כ הכ"מ שם אלא דקשה לי א"כ דהאי ברייתא מיירי בנדר גמור א"כ מאי שייך בזה פלוגתא דייסר או יאסר וכי צריך בנדר גמור קבלה בשעת מנחה ועוד דלענין ציבור אם התחילו להתענות אין מפסיקין בר"ח וחנוכה ופורים וביו"ט ושבתות משמע דמפסיקין אלמא דחמיר הוא לענין תענית י"ט דאורייתא משל דבריהם וכן לעיל לענין יחידים משמע דרבותא קמ"ל דאפילו בי"ט הכתובים במגילת תענית מפסיקין משמע דקיל מי"ט של תורה ועיין בלח"מ בה' תענית ובה' נדרים מש"כ בזה ובעיקר הדבר מש"כ דתענית לא הוי נדר גמור משום דהוי כקיבל עליו איזה מצוה בעלמא יש לעיין בזה אי הוי דאורייתא או דרבנן דמדברי הרא"ש ז"ל בנדרים משמע קצת דהוי דרבנן שכתב דהא דאמרינן בירושלמי לוקה היינו מכות מרדות אלא דאינו מוכרח ומד' הלח"מ בה' נדרים נמי משמע דלא הוי אלא דרבנן דכיון דלא הוי לשון נדר אבל דברי קבלה ודאי הוי דכמה מקראות מלאים מקריאת צום אלא נראה דהדבר תלוי במחלוקת אי אמר נדר בלשון שבועה אי חיילא מטעם יד לנדר או לא חל כלל ועיין בר"ן ריש נדרים שהביא מחלוקת זו דלמ"ד דחל מטעם יד ה"נ האומר הריני בתענית הוי לשון שבועה שאסר עצמו לאכול והוי כמיתסר נפשי' אחפצי' וחייל מטעם יד והוי כנדר גמור מה"ת ולמ"ד דלא חייל כלל ה"נ לא חייל בתורת נדר אלא בתורת קבלה לדבר מצוה

כמו צדקה וכן התענית הוא בכלל נדרי הקדש שמקדיש א"ע בתעניתו ולפ"ז לכ"ע הוי מה"ת וצ"ע אי שייך בזה איסור בל תאחר ועיין בכ"מ בהל' נדרים שכ' דלשון נדר גמור הוא הרי עלי משמע דאם אמר הרי עלי להתענות הוי נדר גמור והיינו לדברי האומרים דנדר בלשון שבועה חייל אבל למ"ד לא חייל אין זה נדר ולשון הר"ן ז"ל במכילתין דנדר גמור הוא באומר קונם בשר עלי יום זה ומלשון הרמב"ם ז"ל בה' נדרים שכ' הנודר לצום בשבתות וי"ט משמע אם אמר הרי עלי לצום הוי נדר גמור וכדברי הכ"מ אלא דצ"ע כיון דאסר נפשי' אחפצי' אמאי חייל אדבר מצוה ועיין בש"ע בה' נדרים שביאר לשון נדר כפשוטו דאמר קונם אכילת יום זה עלי והנה לפמש"כ דלכ"ע הוי קבלת תענית מה"ת מטעם קבלת מצוה אכתי יש לדקדק אמאי לא יחול אשבתות וי"ט ועוד לשיטת הרמב"ם ז"ל אין ראי' מברייתא דסוגיין דלא חייל דהכא מיירי בי"ט של דבריהם ועשו חיזוק ומהא דתניא לעיל דמפסיקין היחידים בר"ח אין ראיה דהתם צריכין לקבל בכל יום קבלה אחרינא ומש"ה אין להם רשות לקבל בר"ח אבל אם עבר וקיבל עליו תענית בשבת וי"ט מנ"ל דלא חייל ואפ"ל כיון דקי"ל דיכול ללוות תעניתו ומסתברא דלא חייל כלל בשבתות וי"ט. ועוד נראה דאפילו הוי קבלה מה"ת מ"מ לא חייל אשבתות וי"ט משום דהוי כשבועה דלא חיילי משום דאסר נפשיה אחפצי'. והנה מברייתא דילן דתניא בה אם גזרתינו קודם תבטל גזרתינו את נדרו תיקשי למר ברי' דרבינא דהוי יתיב כולא שתא בתעניתא לבר ממעצרתא ופורי' ומעלי יומא דכיפורא והשתא להני דס"ל דלי"ט של דבריהם עשו חיזוק תיקשי מחנוכה דהוי י"ט של דבריהם והוא הוי יתיב בתעניתא ולהנך דס"ל דבשבתות וי"ט נמי לא חייל קבלת תענית תיקשי נמי משבתות וי"ט וי"ל דאיהו ס"ל כר"א דאמר בי"ט או כולו לה' או כולו לכם וכיון דבי"ט רשאי להתענות לא תקינו רבנן לי"ט של דבריהם שיהי' חמור מי"ט דאורייתא אלא דלפ"ז יחלוק ר"א על כל הא דתניא במגילת תענית וזה לא מסתבר והדברים צ"ע בפוסקים ודו"ק ועיין בטור וב"י סי' רפ"ח מש"כ שם בהא דמר ברי' דרבינא:

שם גמרא ל"ש שלא גמר כו' א"ד ל"ש אלא שלא ישן כו' לפי הנוסחא האמורה בש"ס דבלישנא קמא לא איירי כלל בשינה. וגרסינן בברייתא לל"ק אכל ועמד ה"ז אוכל אתיא ההלכה שפיר כפשטי' דל"ק מחמיר וס"ל דסילוק בלא שינה ג"כ מפסיק ואסור לאכול עוד ואידך לישנא ס"ל דסילוק לא מעלה ולא מוריד ועיקר ההפסקה תליא בשינה שינת קבע לאפוקי מתנמנם. ולישנא קמא ודאי מודה דשינה הוי הפסקה משום דהוי היסח הדעת יותר מסילוק אבל הרי"ף ז"ל גריס גם בל"ק בברייתא דמותיב אביי ישן ועמד הרי זה אוכל ומשני התם בלא סילק א"כ לל"ק סילוק הוא הפסקה יותר משינה והשתא אידך

לישנא דאמר ל"ש אלא שלא ישן אבל ישן אינו אוכל יש לפרש דחומרא הוא דאפילו שינה בלא סילוק ג"כ מפסיק וכש"כ סילוק דהא לל"ק סילוק הוי הפסק ושינה לא הוי הפסק וזהו דעת הראב"ד ז"ל ומש"כ הרא"ש ז"ל עליו דל' ישן ועמד לא משמע שינה בתוך הסעודה יפלא בעיני דהא לל"ק ע"כ צריך לפרש כן לנוסחא דקתני בה ישן ועמד והיא היתה נוסחת הראב"ד ז"ל וא"כ לאידך לישנא נמי יש לפרש כן ועוד דאי כשיטת הרא"ש ה"ל לשנויי גם בל"ב דמיירי בלא סילק אלא ש"מ דאפילו בלא סילק הוי הפסק ומאי דמספקא לי' להרא"ש ז"ל אי הוי ספיקא דאורייתא אי לא נראה בד' הרא"ש ז"ל דתוספת הלילה ודאי לא הוי אלא מדרבנן ומה שחלק עליו בהפסק שינה בתוך הסעודה לענין ברכה מהא דעקרו רגליהם דלא הוי הפסקה יש לחלק דשינה הוי היסח הדעת יותר מעקרו רגליהם וצ"ע לשיטת הראב"ד ז"ל הפליג עם חבירו באמצע הסעודה מה דינו לענין תענית ויש עוד לפרש הני תרי לישני דבכל חד איכא קולא וחומרא דלל"ק דווקא סילק הוי הפסקה אבל שינה בלא סילוק לא הוי הפסקה ולל"ב שינה הוי הפסקה וסילוק לאו כלום הוא וע' בר"ן ז"ל אבל הרי"ף ז"ל כתב דל"ב קולא היא משום דס"ל דהא דאמרי' אבל ישן לא היינו אחר סילוק אבל שינה בלא סילוק לא הוי הפסקה ומאי דלא משני בל"ב נמי דמיירי בשלא סילק עיין מש"כ ע"ז הר"ן ז"ל. אבל מלשון הרמב"ם ז"ל משמע דסילוק לא מהני כלל ועיקר הדבר תלוי בשינה ועיין בלח"מ מש"כ בזה להשוות דעת הרי"ף ז"ל עם דברי הרמב"ם ז"ל והב"י בסי' תקס"ד כ' ליישב דדעת הרמב"ם ז"ל והרי"ף ז"ל דלל"ק בין ישן ובין סילק הוי הפסקה דישן נמי כגמר דמי ולל"ב דווקא ישן הוי הפסק אבל סילוק לאו כלום הוא ומש"ה כתב הרי"ף דל"ב לקולא ותמוה לי הא לגירסת הרי"ף ז"ל אמרינן להדיא בש"ס לל"ק דישן בלא סילוק לאו הפסק הוא. והשתא אי נימא דלל"ב ישן לחוד הוי הפסק אפילו בלא סילוק א"כ הוי לל"ב נמי לחומרא וכן קושיית הר"ן ז"ל. והנה העולה מזה אי גרסינן בברייתא לל"ק ישן ועמד הנכון בזה שיטת הראב"ד ז"ל אבל אי גרסינן אכל ועמד הנכון כשיטת הרי"ף ז"ל דלא"ד דווקא שינה הוי הפסק וסילוק לאו כלום הוא ודו"ק ועיין בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל דמבואר מלשונו דתנאי אינו מועיל אחר השינה ע"ש:

דף יב:

גמרא דא"ש אין תענית ציבור בבבל עיין בר"ן ז"ל שכתב בשם הרמב"ן ז"ל הטעם דאין סמוכין בבבל ואין גזרתן גזירה וצריך כ"א לקבל עליו התענית בפ"ע ומש"ה אין לו חומר תענית צבור וכעין זה כ' הרא"ש ז"ל בשם הראבי' ז"ל לפי שאין נשיא בבבל וכדברי

הירוש' בפ"ב אלא דדעת הרא"ש ז"ל דאין היחידי' צריכין לקבל כמבו' בדבריו ז"ל בפרקין ונרא' דהאי טעמ' לחוד והאי טעמ' לחוד טעמו של הרמב"ן ז"ל הוא משום דאין כח בידם לגזור על הציבור ומש"ה כתב דכל יחיד צריך לקבל בפ"ע וטעמו של הרא"ש ז"ל הוא משום דלא נעשה כתיקונה דעיקר תיקון התענית הוא בהיות הנשיא עמהם וכדילפינן שם בירושלמי מקרא דיצא חתן מחדרו כו' וכן איתא התם להדיא בהלכה זו ר' אחא בשם רב אין תענית עכשיו דכן אמר רב כל תענית שלא נעשית כתיקונה עליו הכתוב אומר נתנה עלי בקולה כו' וכיון דאין נעשין כתיקנן אין להם חומר תענית צבור לענין כל הדינין של תענית ציבור אבל לענין קבלה שפיר הוי קבלת ציבור קבלה ואין היחידים צריכין לקבל עליהם בפ"ע וזה ברור. והנה הרי"ף ז"ל לא כתב הא דרב כהנא יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל וכתב הרא"ש ז"ל משום דרב כהנא ס"ל דיש ת"צ בבבל אבל לדידן דקי"ל כשמואל דאין ת"צ בבבל לא חיישינן להכי ולפ"מ שהבאתי דברי הירושלמי דרב ס"ל דאין תענית עכשיו הרי דס"ל לרב דאין תענית ציבור בבבל ואפ"ה קאמר הכא דחיישינן שמא ת"צ קיבל עליו. ולזה י"ל דמשמע מדברי בעהמ"א ז"ל דלא הוי גרסי אלא אמר רב כהנא לחוד ולא משמי' דרב אלא דאני תמה על ד' בעהמ"א ז"ל גופא במאי דפירש התם מימרא דרב דאומרה ללילו כיומו הוא משום דרב ס"ל כרב כהנא דחיישינן שמא ת"צ קיבל עליו והרי מבואר בירושלמי דרב גופא ס"ל דאין תענית עכשיו וכמו שהבאתי לעיל וצ"ע:

שם גמרא לווה אדם תעניתו ופורע כו' עיין ברא"ש ז"ל ור"ן ז"ל שהביאו מחלוקת הראשונים אי דווקא ביום סתם או אפילו ביום זה והקשה על הנך דסוברים דדווקא ביום סתם א"כ מאי קאמר בל"ק וכי נדר קיבל עלי' דלא סגי דלא משלם ואי ביום סתם אמאי לא ישלם ומסקנתו דאפילו מאן דמחמרי ביום זה היינו דווקא יום הקבוע לו לתענית תמיד אבל במאי שקיבל עליו ואמר הריני בתענית למחר לא חשיב יום זה ועיקר האי סברא לחלק בין יום זה ליום סתם הוא מהירושלמי בנדרים נדר להתענות ושכח ואכל אבד תעניתו והוא שאמר יום סתם אבל יום זה מתענה ומשלים והיינו משום דביום סתם יכול ללוות ולפרוע מש"ה אבד תעניתו ויתענה ביום אחר אבל ביום זה דאין יכול ללוות מש"ה מתענה ומשלים ולא ידענא אמאי לא מוקמי להא דירושלמי באומר בלשון נדר גמור דבזה ביום זה ליכא בתשלומין ומש"ה מתענה ומשלים אבל יום סתם ישנו בתשלומין וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' נדרים דבנדר גמור מפרש לה ומש"ה כי נדר סתם להתענות כמה ימים והתחיל להתענות ביום אחד יכול ללוותו לאיזה צורך אבל נדר ליום זה מחויב להתענות באותו יום ובה' תענית לא כתב כלל להאי דינא דלווה

אדם תעניתו והיינו משום דבתענית ע"כ קיבל תחילה בשעת מנחה מש"ה הוי כיום זה ואין יכול ללוות אבל בנדר גמור אין צריך קבלה בשעת מנחה ומש"ה יפול ללוות אלא דלפ"ז איך יפרש הסוגיא דילן דהא הכא איירינן בתורת תענית ולא בתורת נדר ואפ"ה קאמר דלווה ופורע והב"י בסי' תקס"ח כתב לדעת הרמב"ם ז"ל דנהי דאם אמר הריני בתענית למחר הוי כנדר גמור ביום זה ואינו יכול ללוות אבל אם קיבל עליו מתחילה בסתם כמה ימים ואח"כ קיבל עליו בשעת מנחה על איזה יום יכול ללוותו. ויש להבין טעמא מאי כיון דקיבל בשעת המנחה להתענות למחר וצ"ל משום דעיקר קבלתו לא הי' אלא כדי לשלם נדרו מכבר שפיר יכול ללוות ודעת הרא"ש והר"ן ז"ל דאפילו קיבל תענית על יום זה יכול ללוות משום דהוי כעין נדר צדקה דיכול לשנותה. ולדבריהם ז"ל חמור קבלת תענית מנדר גמור דבנדר גמור אם אירעו אונס ולא מצי מצער נפשי' אין צריך לשלם יום אחד מקבלת תענית צריך לשלם יום אחר אבל אחר העיון ראיתי שנחלקו בזה הרא"ש והר"ן ז"ל דעת הר"ן דברצונו הדבר תלוי אם רוצה ללוות ילוה ויפרע כמו בסלע זו לצדקה דיכול לשנותה אבל אם שכח ואכל או אירעו אונס אחר אינו מחוייב לשלם דכבר בטל נדרו ודעת הרא"ש ז"ל בזה דמחוייב לשלם וכדמוכח מסוגיין מהא דאמר שמואל וכי נדר הוא דלא סגי דלא משלם והרא"ש מוקי לה ביום זה ואפ"ה לרב דקי"ל כוותי' לא סגי דלא משלם אפילו אי לא מצי לצעורי נפשי' אלא דיש להבין האי לא מצי לצעורי נפשי' היכי דמי אי דמסוכן הוא אם יתענה א"כ מאי קמ"ל רב דלווה אדם תעניתו פשיטא ולא הי' צריך לאשמעי' אלא דצריך לפרוע אלא ע"כ מיירי דקשה עליו התענית קצת וקמ"ל דיכול ללותו ולפרוע יום אחר ואהא קאמר שמואל וכי נדר הוא דלא משלם אבל רב ס"ל כיון דיכול להתענות אלא דמצער נפשי' מעט צריך לשלם אבל היכא דהוי אונס גמור או ע"י שכחה אכל אפשר גם הרא"ש מודה דאינו צריך לשלם אבל לפ"ז מ"ט דשמואל דאמר דאין צריך לשלם וכי ע"י צער מועט יבטל נדרו לגמרי ועוד דהא כ' הראשונים ז"ל דלדבר מצוה או לכבוד אדם גדול ג"כ אמר רב דלווה אדם תעניתו וכדמוכח מעובדא דרב יהושע ברי' דרב אידי. והשתא וכי גם בהאי גוונא קאמר שמואל דיכול לאכול ואין צריך לפרוע אתמהה. ולדעת רבותיו של הרא"ש ז"ל דצריך התרה א"ש קצת אבל לדעת הרא"ש ז"ל דאין צריך התרה ודאי תיקשי מ"ט דשמואל ועיין במרדכי ז"ל מה שפירש הא דקאמר שמואל בל"ב לא יהי' אלא נדר דמשמע מפירושו דשמואל מתמה פשיטא דצריך לשלם דלא יהא עליו אלא נדר והוא פי' מחודש. וצ"ל דלל"ק דשמואל ודאי לא אמר אלא היכא דלא מצי מצער נפשי' וס"ל לשמואל כיון דלא מצי מצער נפשי' אין בתעניתו מצוה כלל וגם אין צריך

לשלם ולטעמי' אזיל דס"ל כל היושב בתענית נקרא חוטא אבל לצורך דבר מצוה דכוותי' מודה שמואל לרב ועדיין צ"ע. ואכתי צריך ליישב לדברי הרמב"ם ז"ל דהלכה זו מיירי ביום סתם מ"ט דשמואל לל"ק דאין צריך לשלם וכמו שהקשה הרא"ש ז"ל לשיטה זו וצ"ל דס"ל לשמואל כשיטת הירושלמי דזה חשיב תענית שעות ומש"ה יוצא בזה ואין צריך לשלם יום אחר ועל מה שהביא הרא"ש ז"ל ראי' דאין צריך התרה מהא דמוכיח בירושלמי מהא דלוה אדם תעניתו דמתענין לשעות והא אנן קי"ל דאין מתענין לשעות ולענין מאי קאמר דחשיב תענית אלא ש"מ לענין התרה. לא זכיתי להבין דהא שיטת הירושלמי דמתענין לשעות וכמו שהביא הרא"ש ז"ל לעיל בפירקין וא"כ לא מוכח מידי מדברי הירושלמי ועיין בתוס' ד"ה דאי מצי כו' והר"י מסופק בדבר אם יכול ללוות היכא דקיבל עליו כבר להתענות והתענה עד חצי היום ואפילו לא מצי לצעורי נפשי' אבל לא התענה וודאי דיכול ללוות אחר בשבילו עכ"ל משמע דהיכא דלא התענה עדיין מסתבר טפי דיכול ללוות ממי שכבר התענה קצת היום ומד' הירושלמי נראה איפכא דהיכא דהתענה קצת יותר יכול ללוות כיון דכבר התענה תענית שעות ועיקר ספיקו של הר"י ז"ל לא ראיתי בד' הראשונים וגם אטו עובדא דרב יהושע ברי' דרב אידי הי' תיכף בתחילת היום ומסתמא כבר התענה קצת היום גם מה שכתבו בתחילה ואם אכל בשוגג ישלים אותו אינו מובן כיון דכבר אכל טוב יותר לשלם יום אחר וכמבואר בפוסקים והם עצמן כתבו בסוף ואם אכל בשוגג יאכל וישלים יום אחר וראשית דבריהם אינן מדוקדקים כלל וכוונתם לדברי ר"ח ז"ל שהביא הרא"ש ז"ל ודו"ק היטב. ועיין לעיל בתוס' בד"ה ואם גזירתינו קודם לנדרו שנסתפק הר"י ז"ל אי צריך לשלם נדרו ביום זה ולענ"ד התם וודאי אין צריך לשלם כיון דלא חל הנדר כלל על יום זה וק"ל. ובאותו הענין ראיתי בש"ע סי' תקס"ח שכתב דאם נדר סתם להתענות כמה ימים יכול להשהות נדרו עד ימות החורף הקצרים והמ"א ז"ל פקפק ע"ז אמאי לא יתחייב לקיים לאלתר נדרו שמא ימות ח"ו ולכאורה מהא דקי"ל דאין עובר בל תאחר אלא אחר ג' רגלים משמע דלא חיישינן שמא ימות וי"ל דמדרבנן מחוייב לקיים אחר זמן מרובה משום שמא ימות אלא דמהא דמותיב ברישׁ ר"ה על רבא דאמר דברגל א' עובר בעשה ור' יהושע ור' פפייס שאכלו פרה של זבחי שלמים בפסחים וילדה בחג ע"ש והשתא אי נימא דאיכא איסורא דרבנן בשיהוי נדרא בלא רבא תיקשי אמאי לא הביאו וולדה בעצרת אלא ש"מ דליכא איסורא כלל בלא רגל אלא דלפי מה שנסתפקתי אי איכא בנדרי תענית בל תאחר א"כ בלא"ה אין להשהות על ימות החורף דהא איכא רגל בינתים אבל מלשון הרמב"ם ז"ל בפי"ד מה' מעשה הקרבנות נראה קצת דלא שייכי רגלים אלא בחיוב קרבנות או חיוב ממון

דמחוייב הכל לשלם בעלותו לרגל אבל נדר בעלמא כמו תענית אין בכלל זה ועיין בדברי הר"ן ז"ל ובפי' הרא"ש ז"ל בריש נדרים לענין בל תאחר דנזירות אלא דלפ"ז אי איכא בל תאחר בנדרים כה"ג לאלתר עובר בבל תאחר וצ"ע בזה ואין כאן מקומו בזה. שוב ראיתי בר"ן פ' קונם יין שכתב להדיא דאיכא בל תאחר בכל נדרים ודעתו עוד שם דאם אמר קונם יין שאני טועם שנה חל עליו לאלתר ע"ש:

תוס' בד"ה מה אסיפת זקנים כו' תימא כו' וי"ל דלא יליף כו' דהא לא כתיב בקרא אלא אספו זקנים וקדשו צום אבל אכילה לא כתיב ואין זה מדוקדק דהא צום היינו אכילה וכוונתם דעצרה נאמר סמוך לאספו זקנים ולהכי מקשינן להדדי אבל צום לא נאמר סמוך לאסיפת זקנים ולא ילפינן מהדדי וק"ל:

דף יג.

תוס' בד"ה אמר רב חסדא ע"ש מה שהביאו בשם הירושלמי ובגירסת הירושלמי אשר לפנינו מחלק שם בין ט"ב ליוה"כ דבט"ב מרחיץ ידיו ונותן ידיו ע"ג עיניו וביה"כ צריך לקנחן במפה ונותן המפה ע"ג עיניו ע"ש ועיין ביומא פ' יוה"כ בש"ס דילן:

שם בד"ה וכל שהוא משום תענוג ועכשיו שאין תענית ציבור בבבל מותרין אפילו בחמים אפילו י"ז בתמוז כו' משמע מדבריהם דמטעם דאין ת"צ בבבל גם הג' צומות בכלל ולא הבנתי דמה ענין הג' צומות לשאר תענית ציבור דאיזה טעם שנאמר בהא דאין ת"צ כו' לא שייך בהני ג' צומות. ואפילו לטעמו של הרמב"ן ז"ל דבבבל אין ב"ד מומחה זה אינו שייך בג' צומות שהם תקנת נביאים ואי תידוק מהא דאמר שמואל אלא ט"ב בלבד ש"מ דשאר הג' צומות לאו ת"צ הם האמת הוא כן אבל לא מטעם דאין ת"צ בבבל אלא משום דרשות הם כדאמרינן בר"ה בזמן שאין כו' רצו מתענין רצו אין מתענין וכמו שכתבו בשם הרמב"ן ז"ל ואין חילוק בין בבל לא"י ועיין בר"ן ז"ל סוף פ"ק דר"ה באורך בזה ואפ"ל דס"ל לראבי' ז"ל בטעמו של הראב"ד ז"ל דמש"ה הקילו על בני בבל מפני שהן עניים וגם הארץ לחה וכמש"כ הר"ן ז"ל בשמו ומש"ה גם בג' הצומות לא קיבל עליהם כל חומרות העניים האלו ורבינו יואל ז"ל אוסר לרחוץ בחמין ומשמע במרדכי דמודה בנעילת הסנדל דמותר וכעובדא דרבנן דבי רב אשי לעיל אלא ברחיצה מחמיר והביא ראי' לזה במרדכי מהא דאיתא בר"ה מעשה שגזרו תענית בחנוכה בלוד והלך ר"א ורחץ ואמרו להם צאו והתענו כו' אלמא דרחיצה אסורה ולא זכיתי להבין ראי' זו דהתם בא"י הוי ותענית ציבור הוי ופשיטא דאסור ברחיצה:

שם גמרא לימא מסייע לי' כל חייבי טבילות כו'. יש לדקדק אמאי לא הביא הש"ס כאן סייעתא לרפרם מברייתא דפ' מקום שנהגו אין בין ט"ב ליוה"כ אלא שזה ספיקו כו' הא לכל דבריהם זה וזה שוין וכדמייתי התם סייעתא לר"א דאמר אסור לאדם להושיט אצבעו במים בט"ב וי"ל כיון דאיכא ברייתא אחריתי דתניא בה אין בין ט"ב לת"צ כו' לא פסיקא לי' אף דמשני הש"ס התם קולי קולי קתני:

שם גמרא לא נצרכה אלא לחמי טבריה והא דלא תיקשי ליה השתא אמאי התירו לו טבילה בחמין כיון דאפשר בצונן בהיתר י"ל דטבילה בחמין עדיפא משום חציצה ומכאן משמע דלענין יה"כ אין חילוק בין חמין לצונן ולמ"ד דחמין אסור מה"ת ה"ה צונן דאל"ה לא הוי שרינן לי' איסורא דאורייתא כיון דאפשר ע"י צונן אלא ש"מ דאין חילוק בזה:

שם גמרא מאי לאו אכולהו ובמאי אי בחמין והאמר ר"ש כו' אלא בצונן פירש"י ז"ל דהקושיא לרפרם הוא על הא דאמר בת"צ מותר בצונן אפילו כל גופו ולא ניחא לי' לפרש כפי' התוס' דהקושיא קאי על הא דאסר אבל בצונן והכא תני דמותר בצונן פניו ידיו ורגליו משום דאין זה קושיא דרפרם נמי כי אסר בצונן היינו כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו לא אסר כלל אלא וודאי הקושיא על ת"צ וכ"ת הא מסייע לי' ממתני' דתנן ונועלין את המרחצאות י"ל דלפום מאי דס"ד השתא דבצונן נמי לא התירו אלא פניו ידו"ר אין ראי' ממתני' די"ל דקמ"ל בהא דתנן ונועלין את המרחצאות דבחמין אפילו פניו ידיו ורגליו אסור אבל התוס' לא ניחא להו לפרש כן משום דלא הוי דומיא דכל הני קושיא דקאי אאבל ע"כ פירשו גם כאן דהקושיא קאי אאבל דמוכח מכאן דמותר בצונן עכ"פ פניו ידיו ורגליו ומדברי רפרם משמע דאסור אפילו פניו ידיו ורגליו דומיא דט"ב דאסור להושיט אצבעו. ויותר נראה בכוונת דבריהם דמפרשי הכי במאי עסקינן פי' ודאי הא דתניא שאמרו אסור ברחיצה כו' מיירי בחמין דבצונן אפילו כל גופו מותר אלא הא דתניא וכן באבל אמאי קאי אי אהיתירא דחמין בפניו ידיו ורגליו הא אמר ר"ש אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן היינו דהא דנקט וכן באבל קאי אהיתירא דצונן וקשיא לרב חסדא ומשני אשארא דלא קאי ארחיצה כלל אלא אנעילה וסיכה ואל יקשה לך איך הוי ס"ד דקאי ארחיצה בצונן הא לא הוזכר כלל בברייתא רחיצת צונן דהתוס' אזלי הכא בשיטת רש"י ז"ל במ"ק דף ט"ו דמפרש נמי אשארא אמילי אחרנייתא דת"צ שלא הוזכר בברייתא כלל וכן משמע מהא דמסיימי דקאי אשאר דינין אנעילה וסיכה וסיכה לא הוזכר כלל בברייתא ועיין בראש ז"ל במ"ק שם מ"ש בשם הראב"ד ז"ל ודו"ק:

דף יג:

גמרא והאמר רב חסדא אבל אסור להושיט אצבעו בחמין ולעיל גרסינן רב ששת נראה דלרב חסדא אפילו בצונן אסור דומיא דט"ב כמו שכתבתי לעיל ועיין בר"ן ז"ל שכתב ג' חלוקין בדיני רחיצה ולפי המסקנא אין אבל וט"ב שוין דט"ב חמור יותר דאפילו בצונן אסור להושיט אצבעו דומיא דיה"כ. והתוס' במ"ק דף ט"ו כתבו בשם הרשב"ם ז"ל דלפי המסקנא בט"ב נמי מותר בצונן פניו ידיו ורגליו משום דלא ניחא להו לחלק בין אבל ליה"כ כיון דבתרווייהו מאיסור סיכה נפקי ע"ש בדבריהם וקשה מהא דמסקינן פ' מקום שנהגו דבט"ב אסור להושיט אצבעו במים וכ"ת דבחמין קאמר אכתי תיקשי לרבא דאמר אבל מותר בצונן לגמרי אטו אליבי' בט"ב ויה"כ ג"כ מותר וזה ודאי אינו כדמוכח בפ' יה"כ אלא נראה דעיקרן של דברים כן הוא דמקרא לא נפיק אלא סיכה של תענוג ורחיצה של תענוג דהיינו בחמין אלא דחכמים אסרו עוד ביה"כ אפי' רחיצה שאינה של תענוג כמו בצונן ובסיכה נמי אסרי אפילו כדי להעביר את הזוהמא וכדאיתא בירושלמי בפרקין אלא דבירושלמי מחלק בין ט"ב ליה"כ ואינו אוסר בט"ב אלא סיכה של תענוג ובש"ס דילן בפ' מקום שנהגו משוינן ט"ב ליה"כ לכל מילי אבל באבל לא החמירו כ"כ והקילו ברחיצת צונן לרבא לגמרי ולמסקנא בפניו ידיו ורגליו וכן התירו בסיכה להעביר הזוהמא והשתא לא תיקשי הא דמחד קרא נפקי וזה דלא כמש"כ לעיל דצונן וחמין חד דינא להו לענין יה"כ אלא בצונן לכ"ע ליכא אלא איסורא דרבנן וכן נראה עיקר ועיין בלח"מ בה' תענית ובה' שביתת עשור ודו"ק:

שם גמרא אילימא יחיד ממש וציבור של הני תשע עשרה כ"ד הוין מכאן קשה לדעת ר"ת ז"ל שהביא הר"ן ז"ל דאין אומרין כ"ד ברכות אלא בערב אבל בשחרית מתפללין כסדרן דא"כ מאי פריך כ"ד הוין הא ליכא כ"ד אלא בערב אבל בשחרית ליכא אלא תשע עשרה וכש"כ דתיקשי לשיטת בעהמ"א ז"ל שהביא הר"ן ז"ל דתפלה יתירה היא שאומרין בה כ"ד ברכות אבל בכל תפלת היום אין אומרין אלא תשע עשרה דא"כ מאי פריך הש"ס כ"ד הוין אלא ודאי משמע דבכל תפלות היום אומרין כ"ד ברכות ולהכי פריך שפיר אלא דאכתי איכא תפלת ערבית דצריך לומר עננו לדעת הרי"ף ז"ל ובה איכא חילוק בין יחיד לציבור וכ"ד ודאי ליכא בתפלת ערבית ואיכא לאוקמא ברייתא בתפלת ערבית וי"ל דבתפלת ערבית לחוד לא מסתבר לי' לאוקמא. ועוד דבתפלת ערבית ליכא תפלת ש"ץ כלל אלא כל יחיד מתפלל לעצמו ודין יחיד המתפלל עם הציבור שוה עם יחיד המתפלל לעצמו וכמו שכ' הרא"ש ז"ל ויבואר לפנינו בעז"ה:

שם גמרא אלא ודאי ה"ק א"ב יחיד שקיבל עליו ת"י ליחיד שקיבל עליו ת"צ וש"מ יחיד קובע ברכה לעצמו וקשיא לר"י ולר"ש ויש לדקדק הא לרב יהודא נמי תיקשי דהא סתמא קאמר יחיד שקיבל עליו תענית אומרה בין גואל לרופא משמע אפילו קיבל עליו תענית יחיד ובברייתא תניא דיחיד כזה אינו קובע ברכה לעצמו והי' נראה לומר דרב יהודא ס"ל כרב כהנא לעיל דיחיד שקיבל עליו תענית סתם חיישינן שמא ת"צ קיבל עליו ולא חיישינן מדרבנן קאמר אלא מה"ת כההיא דסתם נדרים להחמיר ובהא קאמר רב יהודה דמתפלל תפלת תענית ואומרה בין גואל לרופא אבל יחיד שקיבל עליו תענית יחיד בפירוש לא שמענו מדברי ר' יהודא והשתא לא תיקשי מברייתא לרב יהודא ולפ"ז הא דבעי הש"ס לקמן מאי הוי עלה היינו היכא דקיבל תענית סתם אלא דקושיא מאי אי פליגי אמוראי בבלאי בזה הא קי"ל אין תענית ציבור בבבל ולא חיישינן שמא ת"צ קיבל עליו וכמו שכ' הרא"ש ז"ל והוי כאומר בפירוש תענית יחיד וליכא פלוגתא בזה כלל אלא אי אינו אומר כלל עננו או בשומע תפלה כדמוכח מברייתא ואין לומר דווקא לענין ה' עינוים ליכא ת"צ בבבל אבל לענין תפלת עננו שפיר איכא ת"צ. ואכתי חיישינן שמא ת"צ קיבל עליו לענין זה ז"א דלענין זה לא מסתבר לילך ולהחמיר ולקבוע ברכה בפ"ע ולפי מאי דגרסינן לעיל אמר ר"כ אמר רב א"ש קצת דרב לטעמי' דאמר לעיל חיישינן כו' וכן תיקשי לפי פשטי' דהש"ס אטו כל הלכה תסוב רק איחיד שקיבל עליו תע"צ וזה דוחק. ועוד קשה הא דתניא אין בין אלא כו' והא איכא תו כל הה' עינוים דבקיבל עליו ת"י מותר בכולן ובקיבל עליו ת"צ אסור בכולן וא"ל דבתפלה קמיירי דא"כ לענין מאי הן שוין ודוחק לומר דלענין הזכרת עננו הן שוין ע"כ הי' נראה לפרש דהא דמיבעי לן צלותא דתעניתא היכא מדכרינן היינו על יחידים בת"צ ומספקא לן אם אומרה בין גואל לרופא כמו הש"ץ או בשומע תפלה ומביא הש"ס אדברי' ר"י ודרש יחיד שקיבל עליו תענית מתפלל של תענית והיכן אמרה בין גואל לרופא ושמעינן מדרב יהודא תרתי חידושי הכא דיחיד שקיבל עליו תענית ג"כ צריך להזכיר ש"ת ועוד דיחיד אומרה בין גואל לרופא בין בתענית יחיד בין בתענית ציבור ומתקיף לה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה לעצמו אלא אמר ר"י בשומע תפלה דיחיד בין בתענית יחיד בין בת"צ אינו קובע ברכה לעצמו אלא אומרה בשומע תפלה וקאמר הש"ס מיתבי אין בין כו' אילימא יחיד ממש וציבור ש"ץ היינו שבא לחלק בת"צ גופא בין יחיד לש"ץ דיחיד מתפלל י"ח משום דכוללה בשומע תפלה וש"ץ מתפלל י"ט הני י"ט כ"ד הוין וליכא למימר דמיירי בד' צומות דא"כ מאי קמ"ל ומאי יהי' ביניהם יותר אלא ע"כ מיירי בהני תעניות דשייכי בהו כ"ד ברכות וקמ"ל דש"ץ נמי אינו אומר אלא י"ט ולהכי פריך אמאי הא כ"ד הוין

אלא לאו הכי קאמר אין בין יחיד בתענית יחיד ליחיד בתענית ציבור אלא שזה מתפלל י"ח וזה מתפלל י"ט וקמ"ל דאין היחיד בת"צ אומר השש ברכות היתירים וש"מ דיחיד קובע ברכה לעצמו ולהכי לא פריך נמי לרב יהודא בתענית יחיד משום דעיקר השאלה הי' על יחידים בת"צ ואדרבה לפ"מ דס"ד מוכח דאין יחיד מזכיר כלל בתענית יחיד דלא מסתבר לחלק בין יחיד ליחיד במקו' וכי קתני ביחיד בתעני' יחיד דמתפלל י"ח היינו משום דאין מתפלל עננו כלל וכן לא תיקשי הא טובא איכא בינייהו חדא דהא איכא ת"צ דליכא בהו ה' עינוים כמו הראשונות ועוד דבתפלה קמיירי וקמ"ל דלענין כ"ד ברכות זה וזה שוין דאין היחיד אומרן אפילו בת"צ ולשון הש"ס ליחיד שקיבל עליו ת"צ לא מיירי שקיבל מחדש אלא היינו ביחיד שמתענה עם הציבור וקבלה לאו דווקא ומסיק לעולם אימא לך ש"ץ ובג' ראשונות דליכא כ"ד ולא מיירי כלל בקבלת יחיד או בקבלת ציבור אלא ביחיד ממש בת"צ ובש"ץ ויפלא בעיני על יש מי שאומר שהביא הרא"ש ז"ל דיחיד בת"צ אומרה בין גואל לרופא דהא מסקינן דיחיד יחיד ממש היינו שמתפלל ביחידות וציבור ש"ץ אלמא דכל שמתפלל ביחידות אינו קובע ברכה לעצמו והנה בירושלמי איכא פלוגתא בזה ג"כ בפ' שני דמכילתין והכי איתא התם ר' זעירא בשם ר' ירמי' יחיד בת"צ צריך להזכיר מעין המאורע והיכן הוא אומרה בין גואל לרופא ר' ינאי בר' ישמעאל אומר בשומע תפלה וכן איתא בשמעתין משמו וכמש"כ דהלכה זו איירי ביחידים בת"צ. ר' יונה בשם רב אפילו יחיד שגזר ע"ע תענית צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומרה רב הונא אמר כלילי שבת ויומו נראה לפרש דאומרה ברכה בפ"ע כלילי שבת ויומו דלשון והיכן הוא אומרה לא משמע קצת כפי' הרי"ף ז"ל אמר ר' מנא ואנא לא בדקיתא אי כהדא דר' ירמי' אי כהדא דר' ינאי פי' לא נתברר לי הא דקאמר רב דאפילו יחיד מזכיר מעין המאורע אי כר' ירמי' בין גואל לרופא אי כר' ינאי בשומע תפלה סלקית לסידרא שמעית דאמר ר' יוסי מתניתא פליגי פי' דפליגי עלי' דרב דתניא בכל יום אדם מתפלל י"ח ובמוצאי שבת ובמוצאי יה"כ שלא נימא דיאמר י"ט כר"ע ובמוצאי תענית ציבור שלא תימא כיון דבת"צ מתפלל יותר מי"ח במוצאי תענית נמי יאמר עננו קודם אכילה קמ"ל עכ"פ שמעינן מינה דבכל יום מתפלל י"ח ואפילו בתענית יחיד וכיון דאמר ר' יוסי דמתניתא פליגי הוי איתותבת בין גואל לרופא ש"מ דרב קאמר כר' ירמי' לקבוע ברכה בפ"ע וע"ז פליגא מתניתא ואי פשיטא לי דרב כר' ירמי' כן נראה לפרש דברי הירושלמי ועיין במפרשי דבריו ז"ל ואתה תבחר עכ"פ שמעינן מדברי הירושלמי דהני אמוראי פליגי ביחיד בתענית ציבור וכמש"כ רק זה לא נתברר לי עדיין מאי קמ"ל בהאי דתני במוצאי תענית דפשיטא דאין לומר עננו כיון דשרי לאכול וכבר עבר התענית

וצ"ע. ועיין בר"ן ז"ל שהביא מחלוקת בעהמ"א והרי"ף ז"ל לענין עננו בתפלת ערבית והא דאמרינן בירושלמי כלילי שבת ויומו פי' בעהמ"א ז"ל דמיירי בקיבל עליו תענית סתם וחיישינן שמא ת"צ קיבל עליו ואסור באכילה בלילה וקצת קשה לפ"ז ה"ז למיחשב להש"ס נמי האי חלוקא דבקיבל עליו ת"י אינו מזכיר בערבית כלל ובקיבל עליו ת"צ מזכיר אפילו בערבית. וי"ל דבהא דקתני אלא שזה מתפלל י"ח הכל בכלל. והרמב"ן ז"ל השיג עליו וכתב דאפילו קיבל עליו ת"צ א"צ להוסיף מבע"י דלא נאסר אלא בה' עינויין אבל לא בתוס' תענית ומדברי התוספתא לא משמע כן קצת מהא דתניא כל שאוכלין ושותין מבע"י אסורין במלאכה כו' וכל אלו שאוכלין משתחשך מותרין במלאכה משמע דהא בהא תליא אבל אינו מוכרח ועוד דכוונת הרמב"ן ז"ל דהא דחיישינן שמא תענית ציבור קיבל עליו לא חיישינן אלא לה' עינויין אבל לא להוסיף על התענית דזה ודאי לא הוי בדעתו וק"ל:

שם גמרא אלא שבאלו מותרים בעשיית מלאכה כו' נראה דהש"ס לא הביא כאן לכולה ברייתא דוודאי איכא בינייהו כל הה' עינויים ואולי צ"ל תיבת וכו' והנה למאי דמסיק הש"ס לקמן דבאמצעות עוברות ומניקות מתענין ולא בראשונות א"כ אמאי לא קאמר דשייר עוברות ומניקות וצ"ל דבכלל אכילה ושתי' מבע"י ושאר חומרות דחשיב גם הוא דעוברות ומניקות בכלל דמטעם זה אין מתענות בראשונות משום דלא חמירי כ"כ ואכתי יש לדקדק אמאי לא תני לה בהא דאין בין שניות לאחרונות ולדברי הרי"ף ז"ל דבאחרונות אין מתענות ניחא דהכא חומרא קחשיב מה שהאחרונות חמירי מן השניות קולא לא קחשיב אבל לדברי הרמב"ם ז"ל דמתענות באחרונות קשה אמאי לא תני הא דעוברות ומניקות דמתענות באחרונות ואין מתענות בשניות וי"ל דאליבי' ברייתות פליגי אהדדי וכמש"כ הה"מ וא"כ ברייתא דאין בין ס"ל כהאי תנא דאין מתענות לא בראשונות ולא באחרונות אלא ממתניתין דמה אלו יתירות ודאי משמע דאין מתענות באחרונות וסייעתא לפירש"י ז"ל ודעת הרי"ף ז"ל ודוק אבל יש קצת סיוע בדברי הרמב"ם ז"ל מהא דאנשי משמר ואנשי בית אב דאחרונות חמירי לכ"ע ולשון הש"ג בזה לכ"ע אינו מדוקדק:

דף יד.

גמרא אי משום תיבה לאו שיורא הוא דקתני באידך פירקא ק"ק דהא רמינן לקמן על מתני' מברייתא אלמא דפשטא דמתני' דריש פירקין משמע דאפילו בראשונות אמרי' כ"ד ברכות וי"ל דעיקר הקושיא אמאי שיירי' לא קאי אהא דאין מוציאין התיבה בשניות

אלא אהא דבאחרונות מוציאין ואמאי לא תני ואהא משני דהא תני לה באידך פירקין וק"ל:

שם גמרא מאי הוי עלה קצת קשה אמאי לא הביאו כאן ברייתא שמביא הש"ס בפרק במה מדליקין ימים שאין בהם קרבן מוסף כגון בה"ב של תעניות ומעמדות כו' ואומר מעין המאורע בשומע תפלה הרי מבואר דיחיד אין קובע ברכה לעצמו וצ"ע ובדין הקריאה בתעניות בשחר ובערב עיין בר"ן ז"ל בפרקין ובלח"מ פ"א מה' תענית ובביאורי הגאון ז"ל באריכות בזה ואפי' אם נפרש כפי' הגאון ז"ל דהא דאמרינן במגילה מצפרא כנופיא היינו דמש"ה ראוי לקרות בברכות כו' עכ"פ בג' תעניות הקבועים דלא מצינו בהו כנופיא דהא לא אסירי במלאכה הי' ראוי לקרות בשחרית בפרשה הקבוע אבל באמת בדברים אלו הלך אחר מנהגן של ישראל ועיין בלח"מ שם מש"כ על ג' תעניות הראשונות ודו"ק:

שם גמרא אין פוחתין משבע תעניות שבהן י"ח התרעות כו' מברייתא זו משמע דאין אומרין שש ברכות הנוספות אלא בז' תעניות האחרונות מדקתני שבהן י"ח התרעות משמע דבתעניות הראשונות ליכא התרעות והיינו משום דאין מוסיפין בהן וקצת קשה אמאי לא הביאו לעיל ראי' מהאי ברייתא דליכא כ"ד בראשונות ובשניות ומה שיקשה הא איכא כ"א התרעות שהיו מתחילין לתקוע בגואל ישראל כדתנן לקמן עיין בלח"מ שעמד ע"ז:

שם גמרא אלא בשופרות כ"ע לא פליגי עיין פירש"י ז"ל ומשמע מלשונו דלא הוי גריס בגמרא מ"ד בשופרות אבל בעננו לא ומ"ד בעננו כש"כ בשופרות דלהאי לישנא משמע דפליגי גם בהתרעה דמתני' למר בשופרות לחוד ולמר גם בעננו אלא דלפ"ז לא הוי קשיא כ"כ מהא דושאר כל מיני פורעניות כו' לא היו מתריעין כיון דמ"ד בעננו מודה נמי בשופרו' א"כ בא למעוטי שופרו' ולקמן יבואר עוד מזה:

שם גמרא בשני דר' יהודא נשיאה הוי צערא גזר תליסר תעניתא כו' מכאן משמע דבשאר צרות נמי נהיגי בתעניות אחרונות כל החומרות שנהוגין בתעניות של גשמים דמסתמא כסדר הי"ג של גשמים ה"נ הוי סדרן של אלו י"ג אבל דעת הרמב"ם ז"ל דבתעניות של צרות אין בהן חומר ה' עינוין ולא תוספות מבע"י נראה דזה תלוי בפלוגתא דהני תנאי דלמ"ד אין מטריחין על הציבור אין גוזרין יותר מי"ג תעניות עכ"צ שלא תבא א"כ גזרינן להו על סדר של גשמים אבל למ"ד דמתענין והולכין עד שיענו מה"ש א"כ אין שיעור לדבר ולהכי לא מחמרינן בהו כלל וכל התעניות שוות ועי' בר"ן ז"ל מש"כ בזה ובפרק ב' יבואר עוד אי"ה:

דף יד:

תוס' בד"ה ר' יהודא נשיאה כו' אין לשונם ז"ל מדוקדק ויש בהן איזה חסרון:
שם תוס' בד"ה שיצאתה זמנה של רביעה דזמן רביעה דיורה במרחשוון עכ"ל גם בזה אינו מדוקדק דהא אפילו לר' יוסי דאמר זמנה של יורה בכסליו כבר עבר זמנה וק"ל:
שם גמרא שלחו לי' בני נינוה לרבי כגון אנן כו' שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה מיתבי אמר ר"י אימתי בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן אבל בזמן הזה הכל לפי השנים והכל לפי המקום והכל לפי הזמן אלמא דכל מקום נידון לפי צרכו ודינו כרבים ומשני מתניתא רמית עלי' דרבי רבי תנא הוא ופליג ופירש"י ז"ל דר' יהודא קאי אסדר תעניות. ולפירושו פריך הכי כי היכא דקאמר ר' יהודא דבשאר מקומות גוזרין כל הסדר תעניות לפי זמנן ומתפללין תפלת תענית ברכה בפ"ע ה"נ לענין שאלה הוי כרבים ושואלין בברכת השנים אבל קשה לפ"ז דהא ע"כ לאו לגמרי משוה שאר מקומות בזמנן לא"י דהא אמרינן לעיל אין תענית צבור בבבל לענין חומר התענית וכיון דלאו לגמרי מדמי לה א"כ דילמא לתפלת תענית נמי לא דמיא ואמרה בשומע תפלה. וי"ל דא"כ מאי קמ"ל ר' יהודא אטו הא איצטריך לאשמעינן שיתענו בזמנן הא מילתא דפשיטא דכ"א לפי מקומו וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות אלא ע"כ קמ"ל דחשיבי כרבים לענין תפלת תענית לקבוע ברכה בפ"ע אלא דחומר' התעניות לא נהיגי בהו מהטעם שכתבו הראשונים ז"ל והתוס' כתבו בד"ה שלח להו כו' פירוש ובשומע תפלה תאמרו עננו משמע מלשונם דהם שאלו אותו על שניהם על שאלה ועל תפלת תענית ושלח להם דכיחידים דמיתו לשניהם ובירושלמי הביא הא דאימתי בזמן שהשנים כו' לענין שאלה בריש מכילתין ולא ניחא לי' לרש"י ז"ל לפרש לענין שאלה משום דהביא הש"ס האי עובדא הכא דמיירי בדיני תענית ואי מיירי הכל לענין שאלה אמאי לא הביאו אותה בריש מכילתין גבי שאלה. והי' נראה דלר' יהודא דס"ל דכ"א לפי מקומו לא היו שואלין אלא בזמנן כל ארץ לפי מקומה ושעתה ואנן דנהגינן אפילו בארצות אלו אשר זמן גשם שלהם הוא בימות החמה ואפ"ה שואלין אנחנו בימות הגשמים כארץ ישראל היינו משום דקיי"ל כרבי דכיחידים דמינן ועיקר השאלה הוא על קוטב ארצינו הק'. ובאמת צריך לדקדק בטעמו של דבר מפני מה יחשבו אנשי שאר מקומות כיחידים והנה הרא"ש ז"ל דעתו לחלק בין ארץ שלימה לאיזה מקום מיוחד וארץ שלימה הצריכה למטר בימות החמה שואלין באמת בימות החמה בברכת השנים וע"ז תיקשי מאי פריך הש"ס מהא דאמר ר"י אימתי כו' דילמא ר"י מיירי בארץ שלימה. והרב המגיד ז"ל נמי לא ניחא לי' בחילוק של הרא"ש ז"ל אלא אפי' ארץ שלימה כיחידים דמי ונראה הטעם דעיקר שאלת

מטר הוקבעה על ארץ ישראל לחוד משום דעיני ה' כו' ועיקר ברכת המטר בתוכה היא כמש"כ הנותן מטר ע"פ ארץ ע"כ כל הארצות הם כיחידים לענין שאלה ולפ"ז לא הוי כיחידים אלא לענין שאלה אבל לענין תפלת תענית הן לצורך גשמים הן על כל צרה של"ת שפיר כרבים דמו וקובעין ברכה בפ"ע וכ"כ הרא"ש ז"ל כאן בפסקיו לחלק בין שאלה לתפלת תענית מטעם אחר ויש ראי' לזה מהא דאיתא בירושלמי בעובדא דאנשי נינוה דשואלין בשש ברכות הנוספות אלמא דאפילו שש ברכות דליכא בראשונות דא"י אומרין אותן בח"ל כש"כ תפלת תענית דקובעין ברכה לעצמה. ובאמת יפלא בעיני על מה שתמהו הראשוני' ז"ל על קביע' תעני' בברכ' בפ"ע בזה"ז בעת צום השם ירחם וכמו שהביא הרא"ש ז"ל בשמם הא מוכח מד' הירושלמי דלענין תפלת תענית כרבים דמו וכן הוכיח הר"ן ז"ל דמתפללין תפלת נעילה בח"ל ביום תעניתם ואמאי לא יקבעו ברכה לעצמה ואפילו תאמר דהם לא תמהו אלא על עיר אחת ולא על ארץ שלימה וכחילוק הרא"ש ז"ל גם זה יפלא דהא תנינן לקמן כמה פעמים אותה העיר מתענה ומתרעת וכל היכא דתנן מתריעין מתפללין כ"ד ברכות ות"צ הוא לענין תפלת תענית. וכן לענין קריאת ויחל ודאי כרבים דמינן ומתוך דברי הרמב"ם ז"ל ג"כ נראה כמו שכתבתי דבהל' תענית כתב ככל האי לישנא דאמר ר' יהודא אימתי כו' ובפ"ב מה' תפלה כתב דאיי הים שואלין בשומע תפלה ולכאורה הם תרתי דסתרי אהדדי ועיין לח"מ בה' תענית אבל לפי הנ"ל ניחא דוודאי לענין סדר תעניות כ"א הולך אחר מקומו ושעתו וכרבים דמו לענין תפלת תענית וקריאת ויחל ולא הוי כיחידים אלא לענין שאלה וזה שכ' בפ"ב מה' תפלה ולפ"ז צ"ע דהוי פשיטא להו להש"ס דהא דר' יהודה מיירי לענין שאלה דאל"ה לא הוי צריך הש"ס למימר דרבי תנא הוא ופליג אלא הו"ל למימר דר"י איירי לענין סדר תעניות. והנה מלשון הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה בפירקין משמע דאותן ארצות שצריכין להם גשמים בימות החמה אותו הזמן להם כמו זיין מרחשוון ומתחילין לשאול אז וא"כ יש לדון על ארצות שלנו בתרתי חדא אמאי אין אנחנו שואלין בימות החמה בש"ת כיון שהוא זמן הגשמים בארץ הזאת. ועוד אמאי אם לא שאל בברכת השנים בימות הגשמים מחזירין אותו כיון דלדידן לאו זמן גשמים הוא ועיין בב"י סי' קי"ג מש"כ בזה בשם מהר"י אבוהב ז"ל ובש"ע שם ובמ"א ז"ל מש"כ בזה:

רש"י בד"ה לפי המקומות כו' לא גרסינן לפי הזמן נראה דצ"ל לישנא אחרינא גרסינן כו' ועיין מהרש"א ז"ל:

רש"י בד"ה פותח כדרכו ואפילו בשני עכ"ל ולא ניחא לי' לפרש דקאי אשני פתחים דאין צריך לנעול אחת. אבל הרמב"ם ז"ל פירשה אחמישי דאם הי' לו אצטבא פותח שניהם

אבל בשני לא שרינן אלא מטין ובירושלמי משמע דהא דאם הי' לו שני פתחים קאי נמי אשני ע"ש:

שם גמרא ובבנין של שמחה כו' עיין ברא"ש שהביא ד' הירושלמי ושם אמור הדד"ת בבנין של שמחה אבל אם כותלו גוהה מותר לבנותה. ולכאורה הדיוקין סותרין אהדדי דמרישא משמע דדווקא בנין של שמחה אסור אבל בנין סתם מותר אפילו לבנות מחדש ובתר הכי קאמר אבל אם כותלו גוהה כו' משמע דלא שרי לתקן אבל לא לבנות מחדש ולהכי פי' הרא"ש ז"ל דכותלו גוהה אפילו בבית חתנות מותר ומד' הר"ן ז"ל נראה דמפרש כפשוטו עיין בדבריו ז"ל ובירושלמי פלי"ג שמואל ואמר דלא שרי אלא כותלא דגני בי' פי' שישן בו ולא קי"ל כוותיה משום דבש"ס דילן נמי לא אסרו אלא בנין של שמחה ולא הבנתי תמיהת בעל קרבן עדה בזה ע"ש ואין פירושו מוכרח ואפשר עוד לומר כשיטת הירושלמי דכל בנין חדש נקרא בנין של שמחה ולא שרינן אלא לתקן כותלו. והא דתנן במתניתין וממעטין באירוסין ובנישואין כתבו התוס' במגילה דאסור ליארס לגמרי וחמיר מט"ב דמותר לארוס בו וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שלא התיר אלא למי שאין לו בנים ועיין בלח"מ בפ"ג מה"ת מה שהקשה עפ"ז על הה"מ. ולא הבנתי דהא בתעניות אחרונות מותר הכל ולא אמרו למעט אלא אם עברו כל התעניות ולא נענו עכ"פ לא מצאתי הכרח לזה דאסור ליארס דהא גבי שבוע שחל ט"ב בתוכה תני בפ' החולץ ג"כ כי האי לישנא דממעטין במו"מ ובבנין ונטיעה ואירוסין ונשואין ומפרשינן התם דסעודת אירוסין קאמר אבל לארס מותר משום דליכא שמחה א"כ דילמא ה"נ מפרשינן הכא דסעודת אירוסין אסור אבל לארס מותר וי"ל דהא מסיק רב אשי שם בפרק החולץ לחלק בין אבילות חדשה לאבילות ישנה. ועיין בתוס' שם וה"נ הוי כאבילות חדשה ואסור לארס כלל עכ"ז הדבר צ"ע אם התירו ליארס בט"ב עצמו מטעם שמא יקדימנו אחר ברחמים כדאיתא בירושלמי במכילתין אטו הימים האלו חמורים הם מט"ב עצמו ולענין משא ומתן עיין בתוס' מגילה ובתוס' פ' החולץ ודו"ק היטב:

דף טו.

גמרא מתקיף לה ר"ז אי הוי כתיב ושרים ישתחוו כדקאמרת כו' נראה דצ"ל הכי אי כתיב שרים ישתחוו כדקאמרת דאי הוי כתיב ושרים ישתחוו נמי מצינן למימר דהא והא עביד כי היכי דאמרינן לעיל גבי יהושע וכלב ופשט מאמרים אלו עיין במהרש"א ז"ל בח"א:

שם גמרא צדיקים לאורה כו' יש לדקדק הא כתיב בסיפא דקרא שמחו צדיקים בד' ולדברי רש"י ז"ל דישרים עדיפי מצדיקים יש ליישב פירושא דקרא הכי אור זרוע לצדיק כו' כי הצדיק ע"י זריעת מעשיו טובים מצמיח לו אורה וישרים הגדולים מצדיקים יצמיחו להם מפרי מעשיהם שמחה ואמר הכתוב גם שאין לצדיקים שמחה מצד עצמן עכ"ז שמחו בד' כי בחסדו וטובו הגדול כולם ישמחו ועזה"ד נאמר במ"א שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב כי צדיקים ישמחו בו וישרים ירונו. ועיין מהרש"א ז"ל שהביא ראי' מנוסח של נשמת דצדיקים עדיפי. ויפלא אמאי לא הביאו מנוסח תפלת ר"ה איפכא ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים ברנה יגילו כו' ולפי הנוסחא מאי צדיקים יראו וישמחו משמע נמי כשיטת רש"י ז"ל כי לע"ל כ"א יעלה מעלה ויזכו צדיקים לשמחה וזש"כ וצדיקים ישמחו ויעלצו כו' וישישו בשמחה כי יהי' להם לששון שזכו למדריגת השמחה:

הדרן עלך פרק מאימתי

ובעז"ה נתחיל לפרש פרק סדר תעניות

רש"י בד"ה אפר מקלה כו' ואפר מקלה גנאי יותר מעפר סתם הא דאיצטריך להכי היינו משום דפליגי אמוראי לקמן למה נותנין אפר וח"א לומר הרי אנו חשובין לפניך כאפר ולדידי' תיקשי למה תנן במתני' אפר מקלה לזה כתב רש"י ז"ל דבאפר מקלה יש גנאי יותר וגם הוא מודה דלכתחילה נותנין אפר מקלה אלא דאם אין אפר מקלה נותנין עפר סתם אבל למ"ד כדי להזכיר עקידת יצחק בעינן דווקא אפר מקלה ועיין בלח"מ מש"כ בזה וכן משמע מקרא דאברהם דאפר מגינה יותר מדאמר ואנכי עפר ואפר. ונראה דעפר אמר על שפלת גופו כי הוא עפר מן האדמה ואפר הוא על שפלות הנפש כי בערך אש העליונה היא נחשבת לאפר וכן אמרו ז"ל אדם אפר דם מרה בשר בושה סרוחה רמה וידוע כי שם אדם על צורת הנפש ובשר הוא שם הגוף ומפני זה זכה אברהם בשכר שני אלו לשני מצות עפר סוטה ואפר חטאת אפר חטאת לטהר טומאות הנפש כמש"נ לנפש לא יטמא כו' ועפר סוטה לטהר טומאות הגוף כמו שאז"ל אם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים ובירושלמי אמרו הטעם כדי להזכיר זכותו של אברהם אבינו ע"ה וע"פ מש"כ בכוונת רש"י ניחא נמי הא דיקשה מאי פליגי אמוראי לקמן בזה הא כבר איפליגי תנאי בזה בברייתא בגמרא ת"ק ור"נ אבל למש"כ ניחא דאמוראי תרווייהו ס"ל כמתני' דבעינן לכתחילה אפר מקלה ודו"ק:

דף טו:

תוס' בד"ה נותנין אפר כו' ואותו אפר הוי מעצם אדם וכן כתבו לקמן בד"ה אפר מקלה ובדברי הרמב"ם ז"ל לא מצאתי מבואר כן וגם קשה קצת לשרוף עצמות אדם בשביל זה ואי בעינן אפר מעצמות יותר טוב לשרוף מעצמות איל זכר לאילו של יצחק ולא מצאתי כעת בשום פוסק חבר לדברי התוס' ז"ל בזה וצ"ע:

שם מתני' על הראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה כו' ונראה לפרש הא דמתחילין להוסיף בגואל ישראל כדי שיהיו ז' ברכות בתוס' וכן בטעם מספר הז' תעניות האחרונות וגם כל הסדר אשר עושים בזה והוא ע"פ מה שמבואר אצלינו במ"א על ענין שבע שנים השבע וז' שני הרעב שנ' בתורה בחלומו של פרעה כי זאת ידוע כי התנהגות העולם הוא ע"פ קבלת שבעת ימי בראשית ממקור העליון והכל תלוי בהכשר מעשי האדם כי אם הוא מוטב במעשיו אזי ההשפעה מתרבה ברב טוב בהן והמה משפיעין לעוה"ז ואם ח"ו להיפך אז מסתלק ח"ו השפע הטוב ומושלים בעולם ז' שני הרעב חלילה כי זלע"ז עשה כו' כידוע. ועל הכוונה הזאת אמרו ז"ל במכילתין ז' עבירות שגורמין עצירת גשמים. א) אם נתחייבו כליה חלילה. ב) ביטול תרומות ומעשרות. ג) מספרי לה"ר ד) בשביל עזי פנים. ה) בשביל ביטול תורה. ו) בשביל עון גזל ז) בשביל פוסקי צדקה ואין נותנין. ע"כ כאשר עברו הראשונות ולא נענו גוזרין ז' תעניות כנגד ז' ימי בראשית. ועיקר הכוונה היא התשובה שלימה שע"י ישוב המקור העליון להשפיע טובה וברכה לז' ימי הבנין ולזה רמזו ז"נ מי שענה בכל ברכה כי בחי' מי הוא המקור כידוע ומוסיפין בהן ז' ברכות וע"י הברכות יפתחו צינורי ההשפעה לכל ברכה כמדתה ותחילת התוס' הוא בגואל ישראל נגד מדת חסדו ית' אשר היא הגואלת אותנו מכל צרה כמש"נ אם יגאלך טוב כו'. ואם נתחייבו ח"ו כליה המדה הזאת עומדת לנו לעד כמש"נ וחסדי מאתך לא ימוש. ומסיימין בברכה זו מי שענה לאברהם אבינו בהר המורי' כי שם הבטיח לו ה' להרבות זרעו לעד הוא יענה גם היום ויוסיף חסדו הגדול עמנו. הברכה השני' אומרין זכרונות היא באה לעורר מדת רחמיו ית' כמש"נ הבן יקיר לי כו' כי מדי דברי כו' זכור אזכרנו כו' רחם ארחמנו. וע"י התשובה מביטול תורה אשר העון הזה גורם השכחה למעלה כביכול כמש"נ ותשכח תורת כו' אשכח בניך כו' וכאשר ישובו אליו ית' יתעוררו רחמיו ויזכרנו לטובה ולהכי מסיימינן מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יעננו. ובירושלמי איתא מי שענה למשה ולאבותינו כי מדת הזכירה והרחמנות הוא בחי' משה והוא המעלה אותנו מים וגם עתה יזכירנו לטובה. הברכה הג' ברכת שופרות כדי למרק מדת דינו הגדול אם נתגברה ח"ו בעון גזל ואם אין

דין למטה כו' וע"י התשובה בזה יתהפך מדת הדין למדת הרחמים. ומי שענה ליהושע בגלגל כי למה נקרא שמה גלגל ע"ש היום גלותי חרפת מצרים מה שאמרו ראו כי רעה נגד פניכם כוכב של דם הוא סימן לחרב הדין הקשה לרעה חלילה ובימי יהושע נהפך לטובה לדם המילה וראה יהושע שם מלאך ה' וחרבו שלופה בידו ושאל אותו הלנו אם לצרינו והשיב לו כי בא לעזרתו ונהפך חרבו הקשה נגד שונאינו ומי שענה ליהושע הוא יענה אתכם כו'. הברכה הרביעית נגד מדת נצחונו של הקב"ה אשר הפגם מגיע אלי' בעון מספרי לה"ר כי במדה הזאת נאמר וגם נצח ישראל לא ישקר ע"כ אומרים אל ה' בצרתה לי כו' הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה למען ישובו מחטא הגדול הזה ומי שענה לשמואל כי נתגבר אז נצחונו הקדוש לטובה כידוע הוא יענה אתכם כו' ברוך שומע צעקה כי כל זמן שנשמע בין ישראל קולו של לה"ר ח"ו לא ישמע קול צעקתם כמש"נ נתנה עלי בקולה כו' ואם ישובו אז ישמע צעקתם. הברכה החמישית אומרים אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי כו' אל יתן למוט רגלך. והנה אליהו זכור לטוב אמר לישראל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים כי עיקר התגברות הסט"א הוא בבחי' ירכין כמשאז"ל הני ברכי דשלהי מינייהו וביותר בירך שמאל. ובכל עת שאין האמונה והבטחון בשלימות על ה' לבד נקרא בחי' פסח כי פעם עיקר המעמד הוא על בטחונו ית' ופעם יפול מצד הסט"א עייפות במעמד הזה ובוטחים על חילם וזרועם וכמשאז"ל הני ברכי דשלהי והוא מבחי' ותקע כף ירך יעקב כידוע ואליהו ז"ל העמיד כל ישראל על רגליהם ועל ה' לבד ישענו וכמשאז"ל בדורות אלו האחרונים כי יסיר ה' מאתנו כל הבטחונות הכוזבות ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים להתפלל לפניו ית' ולהודות לו בכל עת ובכל שעה. והנה החטא של עזות פנים בא מצד זה אם אין יראת ה' על פניו ואינו בוש מלפניו ית' ואלו הי' לו לב לדעת כי אין לאדם שום כח מעצמו אפילו תנועה קטנה שהוא מהלך ברגליו ודאי יבוש ויכלם ממורא שמים וכמש"נ אם לא שויתי ודוממתי כגמול עלי אמו ע"כ אומרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ כו' כי עיקר התשובה בזה הוא לבטל כל מחסה כזב ובטחון שוא ומעם ה' לבד יהי' עזרתינו ולו לבד נתפלל ונודה. ומי שענה לאליהו הוא יענה אתכם ברוך שומע תפלה. הברכה הששית מתחילין ממעמקים קראתיך כי בעון פוסקי צדקה ואינן נותנין גורמים ח"ו להסגר אוצר הטוב אשר הוא יסוד העולם ונופלין ח"ו בנוקבא דתה"ר ומה שאירע ליונה הוא מעין זה הי' כי בשביל שכבש נביאותו נדר לעמקי מצולה ומבטן שאול שמע ה' קולו ומי שענה ליונה הוא יענה אתכם. הברכה השביעית אומרים תפלה לעני. בחי' עני ידוע כי היא סיהרא דלית לה מגרמא כלום ועיקר תיקונה הוא ע"י הפרשת תרומה ומעשרות

כמבואר בזוה"ק תרום ה' והיא בחי' מעשר ומסיימין בה מי שענה לדוד ולשלמה בנו בירושלים כי הם עיקר בוניה הוא יענה אתכם ותתרומם למעלה ברוך מרחם על הארץ. כי היא בחי' ארץ. ולעומת זה עושין ז' מיני התשובה נתינת אפר בראש כל אחד ונתינת אפר ע"ג התיבה ויוצאין לרחובה של עיר ומוציאין התיבה לרחובה של עיר ומתכסין בשקין ויוצאין לבהמ"ק ותוקעין בקרנות כדאיתא בירושלמי וכנגד זה חשיב ז' מעלות בש"ץ. א) מטופל ואין לו. ב) וביתו ריקן. ג) ופרקו נאה. ד) ושפל ברך. ה) ומרוצה לעם. ו) ויש לו יגיעה בשדה. ז) ויש לו נעימה וקול ערב:

שם גמרא אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים ע' רש"י ז"ל ועיין מהרש"א ז"ל מש"כ בזה ובדברי הר"ן ז"ל ול"נ דמשום חשיבותייהו עושין להם ביוש יותר גדול וכמבואר בירושלמי כדי לפרסמן ויתעוררו העם יותר לתשובה וק"ל:

דף טז.

רש"י בד"ה למה מתכסין בשקין כו' ובעי לה מיבעי' שקין למה וביה"ק למה ושופרות למה עכ"ל לאו בחד דוכתא בעי לה הש"ס לכולהו דבש"ס דילן לא איבעי לן שופרות למה ובירושלמי לא איבעי לן שקין למה אלא דבתרווייהו תלמודין בעי לה לכולהו וק"ל:

שם גמרא אמר ר"י בן פזי לומר עמו אנכי בצרה ר"ל אמר בכל צרתם לו צר לגירסת הרי"ף ז"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל דנותנין אפר מקלה על התיבה ועל ספר תורה א"ש הני קראי דקרא דעמו אנכי בצרה נאמר על נתינת אפר על התיבה כי בחי' התיבה ידוע ובכל צרתם לו צר יאמר על נתינת אפר על הספר תורה וכן היא לעולם כי מדת אנכי עמו בצרה תמיד כמשאז"ל כ"מ שגלו שכינה גלתה עמהם והבן:

שם גמרא מאי הר המוריה עיין פירש"י ומהרש"א ז"ל בח"א והנכון בזה הוא גירסת הילקוט מאי הר המור וקרא דהר המור שפיר יוכל להדרש על סיני וק"ל:

שם גמרא נשא לבבינו אל כפים כו' עיין פירש"י ז"ל ובירושלמי קאמר הכי נשא לבנו אל כף ידינו היינו לראות שלא יהי' השרץ בכפינו אח"כ אל אל בשמים ודוגמת המשל וע' מהרש"א בח"א:

דף טז:

גמרא וכך הנהיג ר"ח בציפורי כו' עיין בר"ן ז"ל שכ' בזה ג' פירושין פירש"י ז"ל מבואר שהנהיגו שלא לענות אמן ומדברי הרמב"ם ז"ל נראה דהחילוק בין מקדש לגבולין הוי נמי בתקיעות דבגבולין אין תוקעין על סדר הברכות וכפשטי' דמתני' ועל זה יקשה

מברייתא דקתני בהדיא דאין תוקעין בגבולין ע"כ פי' הוא ז"ל דהחילוק הוא במי שענה אחר הברכה ע"ש בדבריו ז"ל ול"נ קצת סיוע לדברי הרמב"ם ז"ל מהא דאמרינן בש"ס דילן ואית דאמרי כדתניא כו' ומאי איכא בין האי לישנא ללישנא קמא אלא ודאי הני תרי ברייתות בהא פליגי אי תוקעין בגבולין ומביא הש"ס תחילה ברייתא דתוקעין בגבולין כדתניא בגואל ישראל מאריך כו' ואית דאמרי דהנהגת גבולין היא כדתניא באידך ברייתא דלא הזכירו תקיעה בגבולין כלל:

והשתא אתיא מתני' כפשטא וכאידך ברייתא ולא תיקשי נמי קושיית הלח"מ על דברי הרמב"ם ז"ל. ועפ"ז יש ליישב דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"א דבתעניות בגבולין ליכא אלא חצוצרות והקשו עליו מברייתא דלעיל פ"ק וסי' לדבר יריחו וקתני התם שופרות ותי' הראב"ד ז"ל דאחר התפלה היו תוקעין בשופר ועל סדר הברכות תוקעין בחצוצרות ולא ניחא לי' להה"מ ז"ל ד' הרמב"ם ז"ל בזה דאמאי לא הזכיר שופר בגבולין כלל ותי' דשופר ל"ד ע"ש ולפי הנ"ל ניחא דברייתא דפ"ק אתיא כברייתא קמא דס"ל דתוקעין בגבולין והיו תוקעין בשופרות כתי' הראב"ד ז"ל. ולא כטעמי' אלא איפכא דע"ס הברכות תוקעין בשופר וכדמשמע בש"ס התם מהא דסי' לדבר יריחו. אבל הרמב"ם ז"ל כתב דאין תוקעין בגבולין ע"ס הברכות מש"ה לא הזכיר שופר כלל בגבולין. וקצת ראי' לדברי הרמב"ם ז"ל מדברי הירושלמי שאמרו שם למה תוקעין בקרנות לומר הרי אנו גועין לפניך כבהמה אלמא דאין זה אלא מנהגא כמו לצאת לביה"ק ולהתכסות בשקין ולאו משום חיובא דוהרעותם על הצר כו' והא דלא הביאו בפסקיו האי מנהגא היינו משום דלא הוזכר בש"ס דילן אלא בדירושלמי בר"ה משמע דלא היו חצוצרות כלל בגבולין הביאו הר"ן ז"ל בהלכות בר"ה שם וא"כ ע"כ חיובא בשופר הוא וי"ל דבגבולין ליכא חיובא כלל אלא הכל מנהגא והר"ן ז"ל מיישב שם בר"ה שיטת הש"ס דילן עם שיטת הירושלמי ומפרש הא דאמרינן במקום שיש חצוצרות אין שופר היינו בשעת מלחמה והרשב"א ז"ל ג"כ מיישבן ומפרש הא דתניא במקום שיש שופר אין חצוצרות ובמקום שיש חצוצרות אין שופר קאי הכל אתעניות דשניהם יחד ליכא בגבולין אלא או זה או ובאמת מש"כ הרמב"ם ז"ל אסמכתא על תעניות לתקוע בחצוצרות מקרא דוהרעותם בחצוצרות יש לדקדק קצת דהא מצינו ביריחו שנצטוו לתקוע בשופר והנה למה שנתבאר בדברי הרמב"ם ז"ל דהא דאמרו חכמים לא היו נוהגין כן קאי אתקיעות ובגבולין אין תוקעין כלל צ"ל דהא דסבר ר"פ בר שמואל למעבד עובדא במתני' דר"ה דבעי בתענית שופר וחצוצרות היינו אחר התפלה דע"ס הברכות הא אמרו חכמים כאן דאין תוקעין כלל והא דתניא התם וכך הנהיג ר' חלפתא בציפורי ורחב"ת בסיכני היא

הך עובדא דתנן הכא והנהיגו הם בגבולין כהנהגת מקדש בכל דיניו ונראה דגם כאן רמזו לתקיעת חצוצרות במה שאומרים תקעו הכהנים תקעו ותקיעות חצוצרות לכהנים ניתנה כדכתיב קרא ובני אהרן יתקעו והרי הרמב"ם ז"ל דתקיעות תעניות עכ"צ של"ת מ"ע דאורייתא היא מקרא דוהרעותם בחצוצרות א"כ בזה נמי בעינן כהנים ועפ"ז יש ליישב מה שדקדק התוי"ט על הטור ז"ל שלא כ' לומר תקעו בני אהרן משום דלתקיעת שופר א"צ בני אהרן דווקא אלא דלא מצאתי הדבר מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל דבעינן כהנים בתקיעות אלו ורש"י ז"ל בחומש כתב ובני אהרן יתקעו למקראות ולמסעות. ועוד דבברייתא קמייתא תניא נמי בגבולין תקעו הכהנים כו' ועיין בירושלמי פרק בתרא דהוריות פלוגתא דתנאי בזה משמע דלשאר דברים לא בעינן כהנים אבל מפשטי' דקרא משמע דחצוצרות בכל מקום כהנים דווקא וצריך לעיין בזה. וראיתי בתוס' יו"ט ז"ל שתמה על הר"ן ז"ל דלא ניחא בפירש"י דמה שהנהיגו ר"ח ור"ח בן תרדיון היינו שלא ענו אחריהם אמן והקשה הוא ז"ל הא במתני' תנן בהדיא ולא ענו אחריהם אמן והוא פלאי הלא מבואר בר"ן ז"ל דגירסות חלוקות הם וכן היא בגירסת הירושלמי וענו אחריהם אמן. ומאי דאיתא בש"ס באמצע ברייתא אחריתי תנו רבנן על הראשונות נראה דלא גרסינן תנו רבנן אלא כולה חדא ברייתא על כל ברכה תן לו תהלה על הראשונות כו':

רש"י בד"ה ואית דאמרי כו' וכן הנהיג מנהג זה אמקדש קאי עכ"ל. ולא ידעתי לפרש דבריו ז"ל כפשטן דהיאך אפשר לומר דאמקדש קאי ואולי גירסא אחרת היתה לפניו ז"ל:

שם גמרא ר' יהודא אומר לא הי' צריך לומר זכרונות כו' עיין בר"ן ז"ל שכ' דבשעת מלחמה לאו דווקא אלא בכ"צ של"ת אומרים זכרונות ולא פליג ר' יהודא אלא אעצירת גשמים ולא נתבאר חותמיהם של שתי ברכות אלו לר' יהודא והר"ן ז"ל הביא ראי' מכאן דע"כ צשל"ת אומרים כ"ד ברכות וכן מוכח מדברי הירושלמי בר"ה דר"י היה אומר כ"ד ברכות בט"ב אלא דמסיק התם דאבל הוא ולא ת"צ משמע דבשאר כל ת"צ אומרין כ"ד ברכות ונתיישב בזה מה שדקדק רש"י ז"ל מנא איתפרש דאומר בשעת מלחמה פסוקי מלכיות וזכרונות ולפי הנ"ל ניחא דלא גרע משארי צרות של"ת דאומרין בהם כ"ד ברכות:

דף יז.

גמרא תנא יש מחליפין צעקה לאליהו כו' נראה דגם להיש מחליפין לא ישנו סדר הברכות והוי שומע צעקה ברביעית ושומע תפלה בחמישית אע"פ דשמואל קדים לאליהו משום דכן הוא סדר השבח בתחילה שומע צעקה אח"כ מברכים שמו שהוא

שומע אפילו תפלה בלא צעקה. ובזה י"ל מה שלא דקדק הש"ס אמאי לא אקדים דוד ושלמה לאליהו כמו שדקדקו על יונה משום דברכה של שומע תפלה היא תכופה לברכת שומע צעקה ושמואל קדים לדוד ושלמה ועיין מהרש"א ז"ל בח"א:

שם גמרא משום סומכוס אמרו ברוך משפיל רמים והוא מעין תחילת הברכה תפלה לעני והיא התפלה המקובלת כשהיא בעניו' ושפלו' רוח כמש"א דהע"ה הטה אזניך כי עני ואביון אני:

שם גמרא מכאן אמרו כל כהן שמכיר משמרתו כו' פירש"י ז"ל דקאי אכהן בזה"ז וחיישינן שמא יבנה בית המקדש. וקשה לפ"ז הא דדייק הש"ס לקמן מהא דאמר אביי כמאן שתו כהני האידנא חמרי כמאן כרבי מכלל דלרבנן אסור ואמאי לא דייק מרישא דברייתא דאמרי רבנן בהדיא דאסירי בזה"ז וכן דקדק רש"י ז"ל לקמן אבל מדברי הרמב"ם ז"ל נראה לי דפליגי בזמן המקדש ולא פליגי אלא באין מכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו והכי עקרן של דברים דוודאי אין איסור שתיית יין דמתניתין אלא לכהני משמר שבירושלים המוכנים לעבודה ומפרש הברייתא מכאן אמרו כל כהן בירושלים שהוקבע במשמרתו ומכיר את משמרתו ואת משמרת בית אב שלו אסור לשתות יין כל אותו היום שמא יצטרכו אותו לעבודה וכל כהן שמכיר משמרתו ויודע שהוקבע באותה משמרה אבל אין יודע באיזה בית אב אסור כל השבת כיון שיודע שהוקבע במשמרה זו של שבת זו אבל אם אינו מכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ואז פשיטא דלא הוקבע שם מן הדין אסור ביין לעולם וכן ס"ל לרבנן אבל רבי אמר תקנתו קלקלתו דכיון דלא הוקבע עדיין במשמרת ידוע קלקלה זו תקנה היא לו דכל זמן שלא הוקבע ולא נמנה לעבודה מותר לשתות יין ופי' ויודע שבתי אבותיו קבועים היינו שיודע יום הבית אב שלו וכן במכיר משמרתו יודע השבת של משמרתו אבל באינו מכיר כלל לא גריס הרמב"ם ז"ל ויודע כו' וכמש"כ הכ"מ בפ"ה מהלכות ביאת מקדש וכ"ז אפילו בזמן המקדש וקאמר אביי לקמן כמאן שתו האידנא כהני חמרי היינו כהנים שבירושלים ולא חיישינן שמא יבנה המקדש כמאן כרבי דכיון דהאידנא בטלו המשמורות ובטלו הקביעות מותרין לשתות יין ולפ"ז הא דאמרי' לקמן מ"ט מהרה יבנה המקדש הוא מסברא בעלמא כדאשכחן בעלמא דחיישינן למהרה יבנה ועיין בתוס' פ' מי שהוציאוהו ולפי הנ"ל ניחא דלכ"ע חיישינן שמא יבנה אלא דקיי"ל כרבי דאפילו בזמן המקדש מותרין אלא שאין להם קביעות. אבל לרבנן אסירי מטעם שמא יבנה ולא אסירי לרבנן אלא כהנים שבירושלים. אבל הכ"מ פי' דברי הרמב"ם ז"ל כשיטת רש"י ז"ל דבזה"ז מיירי ובזה"ז נמי אסור כל שמכיר משמרתו כו' ולא משמע כן דסתמא קאמר כמאן שתו

כהני חמרי משמע דכל כהנים מותרים וגירסת התוספתא והירושלמי מסייע לשיטת הרמב"ם ז"ל דרבי לא פליג אלא אאינו מכיר משמרתו ע"ש בלשון התוספתא ושם משמע ג"כ קצת דבזמן המקדש מיירי ודו"ק:

שם תוס' בד"ה ויודע שבתי כו' פירוש אסור לשתות יין חוץ לסעודתו אבל בסעודתו מותר דיין שבתוך הסעודה אינו משכר עכ"ל. ויפלא בעיני דלא מצינו חילוק זה לענין עבודה ומתניתין נמי קתני סתמא דאנשי בית אב אסורין כל היום ואפילו בתוך הסעודה וה"ה כל כהן בזה"ז דהא ברביעית לבד איפסיל לעבודה וצ"ע אלא דלקמן משמע קצת דרביעית מותר בזה"ז דאית לי' תקנה דדרך מיל אבל מהא דמשני רב אשי פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו בי' רבנן משמע דס"ל דבשתויי יין אפילו אי אית לי' תקנתא אסור כיון דמחלי עבודה ודו"ק:

שם תוס' בד"ה לא לירבי כלל כו' וקשה דא"כ גז"ש למה לי כו' ול"נ דוודאי לאו גז"ש גמורה שנמסרה מסיני היא כיון דד"ת וד"ק היא ואין זה אלא גילוי מילתא בעלמא דפרע הוא שגדל ל' יום כדאשכחן בנזיר ופריך שפיר אימא לירבו כלל:

דף יז:

שם גמרא ומינה מה שתויי יין מחלי עבודה אף פרועי ראש מחלי עבודה כך גרס רש"י הכא ובסנהדרין ולא גרסי לקמן כי גמירי הלכתא ואיתותב רב אשי אבל התוס' בסנהד' כתבו דרב אשי דמסיק דהלכתא היא תו לא קשיא דכי גמירי כו' ול"נ כגירסת רש"י ז"ל דהא אנן לא ידעינן דהלכתא היא אלא מקרא דיחזקאל דכיון דאין הנביא רשאי לחדש דבר ש"מ דהוי גמירי הלכתא והא דתניא דבמיתה שמעינן נמי מקרא דיחזקאל מדאסמכי' לשתויי יין ש"מ דגמירי להו למיתה וא"כ מינה נמי נילף דמחלי עבודה מדאיתקיש לשתויי יין ש"מ דגמירי הלכתא דדמי לשתויי יין לגמרי ובהכי ניחא מאי דקשיא לכאורה מאי פריך לרב אשי מהאי ברייתא דואלו כו' ומינה מה שתויי יין מחלי עבודה כו' בשלמא לענין מיתה ילפינן שפיר בהקישא דמיתה בהדיא כתיב גבי שתויי יין ומצינן למילף מהקישא לפרועי ראש אלא לענין חילול עבודה דבשתוי יין גופא מסקינן בזבחים דחילול עבודה דידי' ילפינן בגז"ש אינו חוזר ומלמד בהיקש דפלוגתא היא בזבחים אבל למש"כ ניחא דלא ילפינן מהקישא כלל אלא דהקישא מגלי דהלכתא הכי גמירי לה אלא אי קשיא הא קשיא למה לן למילף דפרועי ראש במיתה מהקישא דשתויי יין תיפוק לי' מקרא דראשיכם אל תפרעו ולא תמותו הא אם פרעו חייב מיתה ומה שכ' הכ"מ דהוי אמינא דלא תמותו קאי לאפוקי מחיוב מיתה דאבל קשה דחיוב

מיתה דאבל אין זה אלא אסמכתא בעלמא וכמש"כ התוס' במ"ק ועוד הא כתב הרמב"ם ז"ל דקרועי בגדים במיתה ויליף מקרא דבגדיכם לא תפרומו וא"כ אמאי לא ילפינן נמי פרועי ראש מהאי קרא וי"ל כיון דשמעינן מהקישא דפרועי ראש במיתה וא"כ הא דלא תמותו משמע הא פרע חייב מיתה ולהכי גבי קרועי בגדים נמי דרשינן הכי ועפמש"כ לא הבנתי מה שהקשו התוס' בריש כל הזבחים אמאי לא ילפינן ק"ו לזר דמחלל עבודה מפרועי ראש למ"ד דמחלל עבודה ולמש"כ ניחא דאין דנין ק"ו מהלכה דעיקר הדבר הלכתא וכן לא תיקשי נמי מה שהקשו שם נילף חילול עבודה בפרועי ראש בק"ו מיושב דאינו במיתה דע"כ מאן דס"ל דאינו מחלל עבודה ס"ל דהכי גמירי הלכתא למיתה ולא לחילול והרמב"ם ז"ל פסק כרב אשי דאינו מחלל עבודה ועדיין צ"ע בזה:

תוס' בד"ה דבר זה מתורת משה כו' וא"ת נילף בק"ו מבע"מ כו' וי"ל דחלל יוכיח כו' וקשה א"כ היכא יליף תנא דבי ר"י בריש כל הזבחים זר בק"ו מבע"מ נימא חלל יוכיח ועוד הא חלל לא הוכשר אלא אם לא נודע פסולו אלא דהרמב"ם ז"ל כתב דאפילו אחר שיודע לא חלל וק"ק א"כ למה לי' קרא דבע"מ חילל מקרא דהנני נותן לו את בריתי שלום בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר תיפוק לי' דחילל בהדיא כתיב בבע"מ אלא ע"כ דלא תאמר היכא דלא ידע שהוא בע"מ עבודתו כשרה קמ"ל וא"כ כי מרבינן מברך ה' חילו לא מרבה אלא היכא דלא נודע. וי"ל דהא דאי לאו קרא דברך ה' או והיתה לו ולזרעו ה"א דחלל מחלל עבודה היינו משום דכיון דכתיב ולא יחלל הרי הוא כזר וכמו דזר מחלל עבודה חלל נמי מחלל עבודה והשתא דכתיב קרא דבשוגג לא מחיל עבודה א"כ תו ליכא למילף חלל מזר ולא שמעינן בי' חילול כלל אפילו במזיד אבל כיון דכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו ה"א דבבע"מ נמי בשוגג עבודתו כשרה להכי איצטריך קרא את בריתי שלום והא דל"פ הש"ס הכי בזבחים אק"ו דתנא דבי ר"י משום די"ל דס"ל כר' אליעזר דאמר דחלל מחלל עבודה ועדיין צ"ע מהא דאמרינן בפסחים דף ע"ב גבי הי' אוכל בתרומה ונודע לו שהוא בן גרושה דאמר ר' יהושע דמשלם קרן ולא חומש ואמרינן שם הטעם משום דתרומה איקרי עבודה ועבודה רחמנא אכשרי' מקרא דברך ה' חילו ובתרומה ודאי הא דאין משלם חומש היינו דווקא בלא נודע לו שהוא בן גרושה אבל אם אכל במזיד ודאי משום קרן וחומש כדמוכח מפלוגתא דר"מ ורבנן גבי אשה שנשאת לפסול לה דרבנן פטרי מחומש משום דלא הוי זרה מעיקרא משמע דחלל מעיקרו משלם קרן וחומש וכן מבואר בירושלמי דתרומות דלא פליג ר' יהושע אלא לשעבר אבל להבא מודה ומהא דמביא הש"ס במכות דף י"ב פלוגתייהו דר"א ור' יהושע לענין נגמר דינו ונודע על כה"ג שהוא בן גרושה או בן חלוצה אי מתה כהונה או בטלה כהונה ותלי

הש"ס שם האי דינא בפלוגתא הנ"ל לר"א בטלה כהונה דאיגלאי מילתא למפרע דלאו כהן הוא ולר"י מתה כהונה דהא כל עבודתו קודם שנודע כשר הוא והשתא אי נימא דפלוגתייהו לאו דווקא בשלא נודע אלא אפילו אחר שנודע לא שמעינן כלל מר"י דלא אמרינן איגלאי מילתא למפרע. וי"ל דהתם הכי קאמרינן לר"י דס"ל דעבודתו כשירה א"כ כ"ז שלא נודע היה עליו שם כה"ג ועכשיו שנודע מתה כהונה מעכשיו ודחי הש"ס דלא אחשבי' רחמנא ככהן אלא לענין עבודה אבל לא לענין דינו של רוצח. ובירושלמי בתרומות איתא דזה תליא בדרשא דקראי למאן דדריש מקרא דאל הכהן אשר יהי' בימים ההם חשיב ככהן אפילו לשאר מילי ולמאן דדריש מקרא דברך ה' חילו היינו דווקא לענין עבודה עוד ראיתי שם להדיא דלא הוכשר עבודתו אלא קודם שנפסל אבל לאחר שנפסל עבודתו פסולה ע"כ דברי הרמב"ם ז"ל צ"ע ומהא דאמר ר"ט בפ' האומר על מקוה שנמצא חסר משל להי' עומד ומקריב ונודע שהוא בן גרושה כו' משמע נמי דלא הוכשר אלא עד שלא נודע דאל"ה אין המשל דומה לנמשל וכש"כ לפי' התוס' שם דפליגי בתרתי בכהן שטבל ועבד עבודה ואח"כ נודע שהמקוה היתה חסרה דבזה וודאי אחר שנודע עבודתו פסולה אלא דבלא"ה צ"ע בדבריהם א"כ ליפלגי בכל פסולי כהונה אם עבדו בשוגג אי עבודתו כשירה אלא וודאי היכא דפסולו ע"פ איזה סיבה ויתכשר אחר זמן ודאי אין חילוק בין נודע ללא נודע ומקרא לא שמעינן אלא היכא דנפסל לעולם וגלי קרא דעד שלא נודע הוא בכלל זרע אהרן ועבודתו כשרה ועדיין צ"ע יותר בזה ואין כאן מקומו עכ"פ דברי התוס' ז"ל צ"ע מה שחידשו פירכא שלא הוזכרה בש"ס כלל וכן האי נמי שכתבו אינו כדמוכח בריש פ' כל הזבחים אלא העיקר כמש"כ התוס' בזבחים שם דליכא למילף מק"ו מבע"מ כיון דלא מצינו בו אזהרה ע"ש. ואגב אזכיר כאן מה שיש להעיר על דברי הרמב"ם ז"ל בהא דנמצא דכה"ג בן גרושה או בן חלוצה ופסק דבטלה כהונה והא חלוצה מד"ס וכי מפני פסול דרבנן לא יצא הרוצח לעולם כיון דמה"ת כה"ג הוא הן אמת דלענין עבודה ג"כ יש לדקדק כן וכי מדרבנן יפסל עבודתו ויביאו קרבן אחר תחתיו ואין כאן מקומו בזה:

שם גמרא מריש ירחא דניסן כו' דלא למיספד עיין רש"י ז"ל כאן ובתוס' מנחות מש"כ בזה ומהא דאמרינן לקמן הואיל ומוטל בין שני י"ט אסור אפילו בהספד משמע דגרסי' בתרווייהו דלא למיספד דאל"ה אינו מן הדין שיהא יום שלאחריו או שלפניו חמור מי"ט עצמו וק"ל:

שם גמרא למה לי מריש ירחא לימא מתרי בניסן וריש ירחא גופא י"ט הוא כו' מכאן קשה על שיטת הרמב"ם ז"ל דלי"ט של דבריהם עשו חיזוק דאפילו נדר להתענות בו לא

חל הנדר ודעתו ז"ל דר"ח מה"ת הוא א"כ מאי פריך הש"ס ותיפוק לי' דר"ח הוא הא י"ט של דבריהם עדיף דלא חל נדר עליו ולקמן במועד תיקשי לכ"ע על שיטת הראשונים ז"ל שהבאתי לעיל דבדרבנן עשו חיזוק וצ"ע:

דף יח.

גמרא אי הכי בעשרים ותשעה נמי מאי אירי' כו' תיפוק לי' דהוי יומא דבתר עשרים ותמניא דתניא כו' יש לדקדק מאי קושיא הא האי יומא דמיתוקם תמידא קדים לעובדא דיהודא בן שמוע דעובדא דמיתוקם תמידא הי' בזמן הבית ועובדא דיהודא בן שמוע הי' אחר החורבן והוא הי' תלמידו של ר' מאיר כדאיתא בר"ה דף י"ח. שוב ראיתי בתוס' שם שהקשו כן ותירצו דעל רבי שסידר המשנה הוא פריך למה לי מריש ירחא ולא הבנתי וכי רבי סידר ברייתא דמגילת תענית. וצ"ל כוונתם על מסדר הברייתא ומלשון התוס' ד"ה לא נצרכה נראה דהקושיא הוא איפכא למה לי' לאוסרו לכ"ט משום בתר כ"ח תיפוק לי' דהוי מקמי ר"ח יומא דמיתוקם תמידא ולפ"ז א"ש קושיית התוס' אבל אין דבריהם ז"ל מובנים דהא עשרים ותמניא איצטריך לגופי' דהוא עצמו י"ט הוא:

שם גמרא שפעם אחת גזרו שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושלא ישמרו את השבת כי הכשדים מתקנאים במצות שאין להם חלק בהם. מצרי שעסק בתורה וכן כו' ומילה גם כן אות היא לישראל לבד כמש"נ ואתנה בריתי ביני וביניך וכה"א במקרא בפ' דרשו כי לא יהיה' למצריים חלק בטובת ישראל כי אם מי שקיבל עליו ג' מצות אלו כמש"נ ובני הנכר הנלוים כו' לאהבה את שם ה' זה התורה שהיא כולה שמותיו של הקב"ה כל שומר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי והביאותים כו' אבל מי שאין לו חלק באלו לא יראו בטוב ע"כ גזרו על ישראל על אלו המצות מה עשו יהודא בן שמוע וחביריו עמדו והפגיעו בלילה אוי שמים לא אחיכם אנחנו וכוונתם בצעקתם לשמים כי בחי' שמים ידוע ולשמים אמרו לא אחיכם אנחנו לא בני אב ואם אחד אנחנו כי שם ישראל מוכיח ע"ש מי יקראו ומפני מה יוגזר עלינו להדיחנו ח"ו מאלו המצות אשר ירושה היא לנו ממקור מולדותינו וג' לשונות אלו לא אחיכם כו' בני אב אחד ובני אם אחת הם כנגד ג' מצות אלו והמשכיל יבין והאומות דמו כי להם יצעקו ובין כך בטלה הגזירה:

שם גמרא אמר אביי לא נצרכה אלא לחודש מעובר ע' פירש"י ז"ל שפי' בזה ב' לשונות וממה שלא תירץ לא נצרכה אלא לשנה מעוברת ועושין הי"ט באדר ראשון ולא באדר שני משמע מזה דמחוייבין לעשותו י"ט בשני אדרים וכן משמע מהא דאמרינן במגילה דלענין הספד ותענית זה וזה שוין פורים קטן ופורים גדול שוב מצאתי בסי' תקס"ח

במ"א ובביאורי הגאון ז"ל שהביאו ראיה מכאן לענין יא"צ והטור ז"ל כתב בסי' תרצ"ח דבאדר ראשון מותר בהספד ותענית אא"כ לא ידעו וקראו המגילה ולא תיקשי עליו מסוגיא דהכא דמשמע די"ט הכתובים במ"ת נוהגים בב' אדרים דדווקא בפורים דגלי קרא דהשנית דאין קורין את המגילה אלא באדר שני ה"ה כל דיני י"ט לא נהגו אלא בשני אבל שאר י"ט נוהגין בשניהם ואין לומר נילף מפורים דלא ינהוג אלא בשני ז"א דהתם איכא טעמא דמסמך גאולה לגאולה עדיף ולקמן יבואר עוד בזה אי"ה:

שם גמרא דאי מיקלע מילתא ובטלי' לשבעה תמניא גופא אסור משום חגא דשבועיא והקשה רש"י ז"ל אכתי לימא מתשעה בי' ותמניא אסור משום יום שלפניו. ולא הבנתי מאי קושיא דילמא קמ"ל לאסור ז' שלפניו למאי דס"ד ועוד הא יום שלפניו אינו אסור אלא בתענית וי"ט עצמו אסור אפילו בהספד ולפמש"כ הר"ן דכהאי שינויא לא ס"ל להא דרב אשי אלא דיום שלפניו אסור אפי' בהספד א"ש קצת ולפנינו יתבאר יותר אי"ה:

תוס' בד"ה רב אמר הלכה כר"י כו' וי"ל דהא דאמר חנוכה ופורים לא בטלו ר"ל הדינין שלהם אבל שלפניהם בטלו ע' בבעה"מ במגילה ובר"ן ז"ל כאן שהקשו ע"ז א"כ לענין מאי קאמר רב הלכה כר' יוסי כיון דס"ל דבטלה מגילת תענית וע"כ לענין חנוכה ופורים דלא בטלו ולענין זה אמר רב הלכה כר' יוסי דאסירי לפניהם ולאחריהם ולפ"ז לא א"ש הא דאמר הש"ס וכן אמר ר' יוחנן הלכה כר"י מאי וכן הא על ר' יוחנן מסיק הש"ס דכי אמר הלכה כר' יוסי אדלא להתענאה אבל בלא למיספד לא ס"ל כר' יוסי ואלו רב ע"כ בדלא למיספד פסיק כר' יוסי כיון דס"ל דבטלה מגילת תענית ולא קאי אלא אחנוכה ופורים דהוו דלא למיספד. ותירוץ השני שכתבו התוס' גם הרמב"ן ז"ל כתב כן במלחמות במגילה הביאו הר"ן ז"ל הכא במכילתין וכבר כתב הר"ן ז"ל דלא דמי ליום טוריינוס דהתם בטלוה משום צרה שאירע בו וכיון די"ט גופא בטיל כש"כ יום שלפני י"ט אבל יום שלפני פורים וחנוכה מנ"ל דבטיל אפילו לאחר שבטלה מגילת תענית אלא כתב הר"ן ז"ל דעיקר הקושיא בזה הוא מחמת שהכריח שם דיום שלפני פורים נאסר ג"כ בימי מרדכי ואסתר כמו פורים עצמו וראיתי ז"ל מהא דאמר הש"ס לא נצרכה אלא לאסור את של זה בזה ואמאי לא קאמר לא נצרכה אלא לאסור את שלפניו ש"מ דלפניו ג"כ נאסר מימי מרדכי ואסתר ודבריו ז"ל צ"ע דלכאורה יש לדקדק לאידך גיסא אי נימא דלפניו ולאחריו נאסר ג"כ בימי אסתר א"כ לענין מאי התקינו במגילת תענית לאסור של זה בזה הא בלא"ה אסירי מימי מרדכי ואסתר יום ט"ו לבני עיירות משום לאחריו של י"ד וי"ד לכרכים משום לפניו של ט"ו וי"ל דלפניו ולאחריו אינו אסור אלא בתענית ולהכי אסרוהו במ"ת אפילו בהספד ומ"מ לענ"ד נראה דלא יאסרו לפניהם ולאחריהם

בימי מרדכי ואסתר דהא כתיב להיות עושים את יום ארבעה עשר כו' ימי משתה כו' וילפינן ממשתה מלמד שאסורין בתענית משמע דלפניהם ולאחריהם מותר בתענית והא דלא קאמר דנ"מ לענין לפניו ולאחריו אין זה דקדוק כ"כ דעדיפא מינה קאמר הש"ס ועוד נראה דוודאי בימי מרדכי ואסתר לא הוצרכו לתקן לאסור לפניהם משום דהוי כדברי קבלה ועדיף יותר דקיימו למעלה מה שקבלו למטה ועוד דהא תחילת התקנה הוי אפילו לאיסור מלאכה אלא דאח"כ לא קיבלו עלייהו אבל בימי החכמים שהתקינו הימים הכתובים במ"ת ראו לתקן שיהי' שני הימים אסורים בהספד לפרזים ולמוקפים וא"כ ממילא נאסרו נמי הימים שלפניהם ולאחריהם מחמת תקנתן דהא י"ד הוי י"ט הכתוב במ"ת למוקפים ותו לא מסתבר לומר דלמוקפים יאמר יום שלפניו ולפרזים לא יאסר ואיתסר לכולהו וכן ט"ו מחמת פרזים והשתא א"ש דלא קאמר הש"ס לענין שלפניו משום דאם לא הי' התקנה לאסור זב"ז לא הי' צריכים לתקן לאסור את שלפניו וא"ש נמי הא דפריך בירושלמי על יום נקנור תיפוק לי' דהוי יום שלפני י"ד וזה נכון. וסברא זו דהוי כדברי קבלה כתב הבעהמ"א בפ"ק דמגילה הביאו הר"ן ז"ל כאן אלא דכתב שם דלמוקפים י"ג אסור בתענית דלדידהו הוי י"ד יום הכתוב במ"ת ולפרזים אינו אסור בתענית. והוא דבר פלאי ועוד לשיטתו בי"ד וט"ו של אדר הראשון לכ"ע אסור יום שלפניו דהא איסורן מדבריהם הוא וכמש"כ הגאון ז"ל דאסורין מחמת מ"ת וא"כ יהי' חמור פורים של אדר ראשון מפורים של אדר שני אבל למש"כ הכל על נכון ושפיר מצינן לתרוצי כתי' הרמב"ן ז"ל כיון די"ט גופא בטיל בטיל נמי יום שלפני פורים והרי"ף ז"ל בפ"ק דמגילה דעתו לאסור שלפניהם ולאחריהם של י"ד וט"ו אלא דכתב בזה דבר חדש לחלק ג"כ בין פרזים למוקפים דלפרזים לבד נאסר י"ג משום יום שלפני י"ד אבל לא למוקפים די"ד גופא הוי יום שלפני ט"ו ולא נאסר יום שלפני פניו וכן בט"ז לא נאסר אלא למוקפים אבל לא לפרזים ולדידי' א"ש הא דקאמר הש"ס לקמן אלא דקרו לה בתליסר יום נקנור הוא ולא פריך מחמת יום שלפני י"ד משום דמילתא דפסיקא נקט דאסור לכ"ע ולשיטת בעה"מ ז"ל ניחא יותר דהא מיירי בבני ארביסר ולדידהו לא נאסר יום שלפניו ועדיין צריך לבאר הא דפסקינן הלכתא דבטלה מ"ת והילכתא דלא בטלה כאן בשאר יומי כאן בחנוכה ופורים אי הש"ס פסיק הלכתא הכי אבל תנאי פליגי בכולהו או דילמא תנאי נמי לא פליגי בחנוכה ופורים כלל ונראה דתנאי לא פליגי אחנוכה ופורים דאל"כ הא דפליג ר' יוסי הכא במתני' בדלא למיספד דלאחריו נמי אסור למאי נ"מ הא ס"ל לר' יוסי בר"ה דבטלה מ"ת לאחר החורבן אבל אי לא פליגי בחנוכה ופורים נ"מ לענין חנוכה ופורים אבל אכתי תיקשי הא פליגי נמי בדלא להתענאה ומאי נ"מ בהאי פלוגתא

לר' יוסי וע"כ צ"ל דאזמן המקדש פליגי או לכשיבנה במהרה בימינו ישובו הימים האלו לימי שמחה אלא דמלשון הרמב"ם ז"ל בה' מגילה משמע דזכרון כל הצרות יבטלו לע"ל שנ' כי נשכחו כל הצרות חוץ מימי הפורים ועיין בתוספתא במכילתין משמע דבתרתי פליגי תנאי פליגי בכל הימים הכתובים במ"ת ופליגי נמי בימים של קרבן עצים ומביא התם עובדא דר"א ב"ר צדוק דאמר אני מבני סנאב בן בנימין ומביא ראי' מזה לת"ק דאסורין אפילו לאחר חורבן וכמש"כ התוס' ז"ל לעיל ועל אלו הימים א"ש טפי טעמא דר' יוסי מפני שאבל הוא להם ועיין ברמב"ם ז"ל פ"ו מה' כלי המקדש שכתב דאיסור הספד ותענית בימי קרבן עצים אינו אלא מנהג ותמה המשל"מ ז"ל שם מהא דר"א בר"צ ודחינוהו לאחר השבת אלמא דדחו ט"ב בשביל זה אלמא דאיכא איסורא וטעם האיסור כתב משום יום הקרבת קרבן אבל ממאי דפליגי אי ימים אלו נוהגים משחרב הבית משמע דלאו מטעם קרבן הוא דאי מחמת קרבן פשיטא דאינו נוהג לאחר חורבן דליכא קרבן אלא ע"כ מנהג הוא דקבילו עלייהו כל בני המשפחה עליהם ועל זרעם לעשות י"ט יום זה שהתנדבו ומש"ה איכא מ"ד דאפילו לאחר החורבן חייל המנהג הזה וכן משמע מהא דימים אלו תני להו במגילת תענית בין כל הימים הכתובים שם דלאו מה"ת הם ואין בהם שום סמך אלא הכי קבלו עליהם הראשונים וזה הוא כוונת הרמב"ם ז"ל במש"כ ודבר זה מנהג דאין לזה רמז מה"ת אלא דנהגו כן וכיון דהראשונים נהגו כן לדידן איכא איסורא וכן נראה לי מדברי הירושלמי בחגיגה אהא דתנן התם דיום טבוח מותר בהספד אתענית שלא לקיים דברי הצדוקים ומביא התם הא דתניא במגילת תענית להן כל איניש דיהוי עלוהי אעין ובכורים כו' משמע דהא דהוי אסירי בהספד ותענית אי לא הוי חיישינן לדברי הצדוקים אין זה אלא מחמת מנהג ככל הדברים הכתובים במ"ת וכדילפינן התם מקרא דוחג הקציר דיש יום שאתה חוגג וקוצר ולפ"ז אין המנהג הזה אלא בזמן שיש קרבן כי היכא דקיי"ל לענין זמן עצי קרבן דלא נהיגי בזמן הזה וכר' יוסי ועובדא דר"ט בחגיגה צ"ל דס"ל כר"מ דאסירי אפילו בזמן הזה ועתה יש מקום לקיים ד' בעהמ"א ז"ל בריש מקום שנהגו שכתב דאיסור מלאכה בע"פ אחר חצות אינו אלא בזמן המקדש דאיכא קרבן וכדמפרש בירושלמי הטעם דאסור במלאכה משום קרבן. והתוס' ז"ל כ' דאיסור הזה דאורייי' הוא. והר"ן ז"ל כתב דאין זה אלא אסמכתא ומפני זה כתבו דאף דליכא קרבן השתא מ"מ אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ גדול ממנו כו' אבל לפי מש"כ דאין זה אלא מנהגא וכדמייתי בירושלמי בריש מקום שנהגו מהא דמגילת תענית להן כל איניש כו' א"כ שפיר מצינן למימר דכי ליכא קרבן בטל המנהג דומיא דהספד ותענית דקי"ל דבטל המנהג בזה"ז דליכא קרבן וכמש"כ וד' בעהמ"א ז"ל

נכונים לשיטת הירושלמי. ועל דברי התוס' ז"ל שבדעתם לדברי הירושלמי דמדאורייתא אסור במלאכה ביום קרבן יש לתמוה דהא בהדיא אמרינן בחגיגה דיש יום שאתה חוגג וקוצר ומש"כ דפריך מתמיד ומשני דתמיד יצא מן הכלל מדכתיב ואספת דגנך ומה אעשה שבעונותי' לא זכיתי להבין דבריהם ז"ל ולענ"ד כוונת הירושלמי הוא לתת טעם על תיקון המעמדות והכל הולך על יסוד מה שנהגו כל ישראל ליבטל ממלאכה ביום הקרבת הקרבן ומטעם שאמרו שם אינו בדין שיהא קרבנך קרב ואתה עסוק במלאכה א"כ מה יעשו ישראל בקרבן תמיד יעלו כולם לירושלים לעמוד על קרבנם שלש רגלים בשנה אמרה תורה ישבתו ממלאכתן ויהיו יושבין ובטלין הא כתיב ואספת דגנך ומי אוסף להם ע"כ עמדו הנביאים ותיקנו להם מעמדות וזה ברור. וראיתי בראש"ש ז"ל פרק מקום שנהגו שכתב לאסור במלאכה אפילו בזמן הזה מעובדא דראבר"צ דאמר והתעננו ולא השלמנו וזה הוי לאחר החורבן ותמיה לי אדרבה מכאן ראיה להיתר דהא אנן קי"ל דבטלה מגילת תענית אם לא שנחלק בין הספד ותענית לאיסור מלאכה דלהספד ותענית שפיר בטיל משום דאבל הוא להם אבל לא לענין מלאכה אבל אין זה מוכרח וכ"ז כתבתי לשיטת הירושלמי אבל מפשטא דסוגיית הש"ס דילן משמע דבע"פ איכא איסורא במלאכה אפילו בזה"ז וכדברי הרי"ף ז"ל וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ח מה' י"ט ודו"ק היטב בכל הנ"ל:

דף יח:

גמרא אילימא בני חמיסר וקרו לה בארביסר ופי' רש"י ז"ל כגון שהלך לכפר ופרוז בן יומו נקרא פרוז ומי שרי והכתיב במגילת תענית כו'. ק"ק כיון דפרוז בן יומו נקרא פרוז א"כ בלאו תקנתא דמ"ת אסור בו ביום בהספד ותענית כיון דפרוז בן יומו הוא ומחוייב בכל מילי ביום זה. ונראה דהש"ס קאמר הכי לרווחא דמילתא דבלא"ה ג"כ א"א לפרש מתני' דאע"פ שאמרו מקדימין ולא מאחרין כהאי גוונא דהא איכא נמי מאחרין כגון בן עיר שהלך לכרך וק"ל:

גמרא כי הא דרב נחמן גזר תעניתא בתריסר אמרו ליה רבנן יום טוריינוס הוא אמר להו יום טוריינוס גופי' בטלוהו הואיל ונהרגו בו שמעי' ואחיו והביא הרא"ש ז"ל בשם הראב"ד ז"ל להוכיח מכאן דאפילו למ"ד בטלה מ"ת היינו לתענית יחיד אבל אין גוזרין בו ת"צ דסתמא הא דקאמר והאידנא בטלה מ"ת היינו בימי אמוראי בתר דשלימי תנאי וא"כ בימי רב נחמן בטלה מ"ת עכ"ל הרא"ש ז"ל ע"ש ולא הבנתי לשונו הטהור דהא דהאידנא בטלה מ"ת לאו לשון הגמרא הוא אלא לשון הרי"ף ז"ל אבל לפי שיטת הש"ס

היא פלוגתא דאמוראי וגם תנאי ופליגי לאחר חורבן ואיכא אמוראי דס"ל דלא בטלה ריב"ל ור' יוחנן וסתמא דהש"ס הוא דפסיק הלכתא דבטלה וא"כ מצינן למימר דרב נחמן נמי ס"ל כריב"ל ור"י דלא בטלה והר"ן ז"ל הקשה על דברי הראב"ד ז"ל מהא דפשיט הש"ס בר"ה מהא דגזרו תענית בחנוכה ואמר להו ר"א ור"י צאו והתענו על מה שהתעניתם אלמא דלא בטלה ולדברי הראב"ד ז"ל אין מזה ראי' דאפילו בטלה אין לגזור בו ת"צ וי"ל דהתם דייק ממה שאמרו צאו והתענו על מה שהתעניתם ואי בטלה נהי דאין גוזרין לכתחלה אבל אין צריך ג"כ למיתב תענית לתעניתן וק"ל:

שם תוס' ד"ה הלכה מתענה ומשלים כו' כבר הערתי על דבריהם ז"ל בעירובין פרק בכל מערבין דמשמע התם להדיא דגם בחנוכה ופורים מתענה ומשלים וכ"כ המהרש"א ז"ל שם וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל דאפילו בחנוכה ופורים מתענה ומשלים:

הדרן עלך פרק סדר תעניות

ובעז"ה נתחיל פ' סדר תעניות אלו פרק ג

דף יט.

משנה על אלו מתריעין בכ"מ כו' מעשה שירדו זקנים כו' וגזרו תענית על שנראה כו'. יש לדקדק מאי מייתי מתני' מהנהו זקנים הא בכל צרה שלא תבא כל סביבותי' מתענות ולא שמעינן מינייהו דמתריעין בכל מקום. וי"ל דשמעינן מינייהו שהם מכה מהלכת וצריך להתענות אפילו שאינן סביבותי' וכ' הר"ן ז"ל דלאו דווקא בכל מקום אלא בהפרכי' שלה כמו ארץ ישראל כולה וכן מבואר בתוספתא אלא דצריך לדקדק על מה שכ' הר"ן ז"ל במשנה דעל אלו מתריעין בכ"מ אם הם בבבל מתריעין באספמיא ונראה קצת כסותר דבריו הראשונים ז"ל עכ"פ ודאי גם לדברי הר"ן ז"ל יש חילוק בין אלו לשאר צרות שלא תבוא דבשאר אין מתריעין או מתענין אלא סביבותי' ובאלו בכל הפרכי' ולפרש"י והרמב"ן ז"ל יש עוד חילוק דבאלו מתריעין ומתענין בכל הפרכיא אבל דעת הראב"ד ז"ל דאין חילוק בזה אלא דכאן רק בסביבותי' וכאן בכל הפרכי' ולר"ע מתריעין בלא תענית ועובדא דזקנים אתיא כרבנן דמתענין ולא מתריעין והא דמיבעי לן בש"ס הא דלא הודו לו חכמים לשמעון התימני אי אפילו בחול ופשיט הש"ס דאין מתריעין אפילו בחול על הדבר ומשום ר"ע תני לה בברייתא צ"ל כמ"ש הר"ן ז"ל דאין מתריעין רצופים אבל בה"ב ודאי מתריעין לר"ע אפי' כל סביבותי' אלא דלשון הברייתא אין מתריעין על הדבר כל עיקר לא משמע כן וכן משמע לקמן מפירש"י ז"ל דאין מתריעין כלל משום דגזירה היא וצ"ל לפירושי דתנאי היא ואליבא דר"ע תנא דמתניתין אליבא דר"ע ס"ל דמתריעין

על הדבר בחול וחנן בן פיטום ס"ל דאין מתריעין כלל אלא דא"כ אמאי קאמר הש"ס דלא הודו לו חכמים אפילו בחול הא איכא חכמים שמודים לו בחול ר"ע דמתני' ודעת הרמב"ם ז"ל בזה הוא דאין חילוק כלל ובכל הצרות של"ת אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותי' מתענות לבד אפילו של חיה רעה וחרב ועמדו ע"ז הכ"מ והלח"מ דהא על אלו מתריעין בכל מקום תנן ועי' בלח"מ ז"ל שכ' דהרמב"ם ז"ל אזיל לשיטת הראב"ד ז"ל דפי' על אלו מתריעין בכ"מ היינו מתריעין לחוד וכר"ע ולרבנן מתענין לחוד וסביבותי' היינו איפרכי' שלה וא"כ אין חילוק כלל ע"ש בדבריו ז"ל שכ' שם הר"ן ז"ל דסביבותי' היינו האיפרכי' וכבר כתבתי לעיל דמבואר בדברי הר"ן ז"ל אליבי' דהראב"ד ז"ל דיש חילוק בין סביבותי' לאיפרכי' אלא מדברי התוספתא משמע דאין חילוק דתני התם גבי בורות שיחין ומערות על כולם אין מתריעין אלא באיפרכי' וכן גבי חרב תני נמי דאין מתריעין אלא באפרכי' משמע דאין חילוק בדבר וע"כ צ"ל דהרמב"ם ז"ל ס"ל כמש"כ הראב"ד ז"ל אלא דמאי דתנן במתני' על אלו מתריעין בכ"מ כו' מפני שהיא מכה מהלכת קשה ליישב לשיטתו ז"ל ועיין בכ"מ ולח"מ שישבו בדוחק. ונראה דגם הרמב"ם ז"ל מודה דיש חילוק בין צרות חרב וחיה רעה וארבה וחסיל לשאר צרות דבשאר צרות אין מתענין אלא סביבותי' ובחרב וחי' רעה מתענין בכל הפרכי' ולא הוצרך לבאר זאת משום דמסברא בחרב העוברת ממקום למקום כל הפרכי' צריכין להתענות מפני שקרוב הוא לעבור החרב גם בתוכם ח"ו ולענין זה כל הפרכי' חשיב סביבותי' כמו כן החי' רעה ג"כ מכה מהלכת היא וא"כ גם לדידי' יש חילוק בין מכה מהלכת למכה שאינה מהלכת אלא דאכתי אינו מיושב כיון דמתני' איצטריך לאשמעינן האי מילתא אמאי לא אשמע לן הרמב"ם ז"ל ועוד תיקשי הא דכתב גבי ארבה וחסיל אפילו לא נראה אלא כנף א' בכל א"י מתענין ומתריעין עליהם וא"כ פסק בזה כפשטי' דמתני' דאפילו משום כנף אחד מתריעין בכל א"י והטעם הוא מפני שהיא מכה מהלכת כמבואר בתוספתא להדיא וא"כ אמאי לא כתב כן גבי חרב וחיה רעה ושדפון והיה נראה עוד לומר דהרמב"ם ז"ל מפרש המשנה כשיטת רש"י ז"ל דעל אלו מתריעין בכ"מ היינו מתריעין ומתענין והא דמייתי מתני' עובדא דזקנים דגזרו תענית הוא ע"ד מחלוקת דפליגי את"ק וס"ל דבשדפון וחי' רעה סביבותי' מתענין לבד ופסק כוותייהו בחרב דהוי דומיא דחיה רעה ובחיה רעה ובשדפון אבל בארבה לא מצינו דפליגי בזה ע"כ פסק כסתמא דמתני' דאפי' לא נראה אלא כנף אחד בכל א"י מתריעין עלי' ועדיין צ"ע ולשיטת הרמב"ן ז"ל א"ש הא דתני בברייתא בגמרא על כולן אין מתריעין עליהן אלא באיפרכי' שלהם דקאי אחרב וחיה דכוותייהו כמו שכתב הר"ן ז"ל אבל לשיטת רש"י ז"ל דבכ"מ היינו אם יראו באספמיא

מתריעין בבבל א"כ במאי קמיירי האי ברייתא אי בחרב וחי' רעה מאי אירי' ב פרכי' הא בכל מקום מתריעין ואבשאר צרות הא אין מתריעין אלא בתוך המקום שהצרה ח"ו בו אם לא שנאמר דאתיא כר"ע ועיין בלשון רש"י ז"ל בגמ' משמע דהפרכי' היינו המקום שהצרה שם ח"ו ועיין בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל מש"כ דאין מתריעין על הדבר אלא אותה העיר מתענה ומתרעת כו' ע"ש וצ"ל כמ"ש לעיל דחנן בן פיטום פליג עם תנא דמתני' אליבא דר"ע ודו"ק:

דף יט:

גמרא נהרא אנהרא בצירתא כו' ופי' התוס' דאבצורת אין מתריעין ואכפנא מתריעין וכן משמע מהא דאמר ר' יוחנן ל"ש אלא בזמן שהמעות בזול כו' אבל מעות ביוקר מתריעין עלי' מיד ומעות בזול ופירות ביוקר הוי בצירתא ואפ"ה אין מתריעין אבל מלשון הר"ן ז"ל במתניתין משמע דאבצורת נמי מתריעין וא"כ צריך ליישב אליבי' הא דאמר ר"י ל"ש וי"ל דהאי מתריעין עלי' מיד דקאמר ר"י היינו תיכף ומיד ואין ממתינין על בה"ב דזה בכלל צרות מזונות דמתריעין אפילו בשבת ולמש"כ הב"י בדברי הרמב"ם ז"ל דהתרעה דירדו לאילן ולא צמחים וכן שפסקו גשמים היינו תענית לבד א"ש ג"כ דבמעות ביוקר מתריעין בשופר אבל במעות בזול ופירות ביוקר מתענין וזועקין לבד ואין בהן התרעה בשופר ועפ"ז א"ש ג"כ מש"כ לעיל דעל כולן אין מתריעין אלא בהפרכי' שלה אתיא דלא כת"ק ולפי דברי הב"י ניחא דהתרעה זו דאילנות ובורות שיחין ומערות היינו תענית לבד ובזה שוין כל מקומות ההפרכי' ועיין בלח"מ מה שכתב בזה:

שם גמרא ואסכרה כו' עיין בב"י ולח"מ ובירושלמי בפירקין:

שם גמרא ואם אין להם מים לשתות מתריעין מיד ואיזהו מיד בה"ב עיין בפסקי הרא"ש ז"ל מה שפירש בזה:

שם גמרא תניא אידך מתריעין על האילנות כו' רשב"ג לכאורה השני ברייתות כולה חדא היא ולא שייך בזה תניא אידך וי"ל דספיחים איכא בינייהו דלתניא אידך מתריעין אף על הספיחין וכפירש"י ז"ל ובריתא קמייתא ס"ל דספיחי זרעים אסור בשביעית וכמ"ש התוס' ואפ"ל עוד דמתריעין על הספיחין ד"ה היא ולמ"ד ספיחין מותרין כ"ע מודים דמתריעין ודווקא באילנות פליגי ובתוספתא ובירושלמי תנא סתמא כשם שמתריעין על הגשמים בשאר שני שבוע כך מתריעין בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לאחרים ופליגי בירושלמי מאן ניהו אחרים ע"ש:

שם גמרא אמר ר"א בן פרטא מיום שחרב בהמ"ק כו' חשיב כאן ג' דברים לברכה בירידת גשמים בזמנן א' שהטיט היינו הארץ מתגבלת יפה. הב'. שניתן להם הפרנסה בבת אחת כי כל צמחי האדמה צמחים יחד. הג'. כי ניתן להם בזמנן ויש להם פנאי להעשות כתיקון וכל ג' אלו נאמרים בפסוק אם בחוקותי כו' ונתתי גשמיכם בעתם והארץ תתן יבולה כי תתגבל יפה ותתן כל כחה לך והשיג לכם דיש כו' כי יתן לכם הכל בבת אחת ואכלתם לחמכם לשובע כי תאכלו כתיקונה וישביע אתכם וכ"ז הוא בזמן שאתם יושבין לבטח בארצכם אבל משחרב בהמ"ק אין הדבר תמידי באלו הברכות אלא יש שנה כו':

דף כ.

גמרא אמר לו יודע אני שלא הרעיש הקב"ה כו' נראה דכוונת האדון לקנטרו בדברים אמר כי ירידת הגשמים הי' ע"ד ההנהגה האמורה במדרש אם הבן זוכה הוא אוכל על שולחן אביו לבדו והעבדים עומדים מנגד ובפשע הבן ח"ו נוטל האב חלק הבן ונותן לעבדו כדי להקניט את הבן. וכן בעו"ה כמעט כל ימי הגלות. וזה שאמרו האדון לנקדימון יודע אני כו' אבל מי יודע אולי משנאתו אתכם לא ירדו גשמים כל הזמן ובעבור הזמן ירדו ברשותו ולא בשבילי אלא כדי שיהי' הצער שלך גדול ע"כ נכנס בחזרה לביה"מ ואמר הודע שיש לך אהובים בעולמך ותודיע להם כי טובתך אלינו ואין לזר חלק אתנו ונעשה נס ועמדה החמה ולא שקעה בעונתה עד שנתפזרו העבים וזרחה החמה באותה שעה אמר לו האדון אלו לא נקרא החמה כו' כוונתו כי עדיין לא נעשה הנס בגדר האהבה בשלימו' ואילו לא נכנסת שנית לביה"מ הי' לי פתחון פה עליך:

שם גמרא ושתיהן לקללה כו' נראה דדריש הכי מדכתיב קרא הכי והמטרתי על עיר כו' ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטיר וחלקה אשר לא תמטיר עליו תיבש והוא כפול לכאורה לזה דריש הכי משום דברישא דקרא כתיב והמטרתי וכבר נאמר מפי עליון לא תצא הרעות ע"כ חזר הכתוב בלשון אחר חלקה אחת תמטר תבא מקום להורות כי אין החסרון מצד הנותן כביכול אלא מצד המקבל כי עון המקום גורם שיהי' המטר לקללה ח"ו ובמקום השני כתב ג"כ וחלקה אשר לא תמטיר תלה הכתוב החסרון בעבים כי הם לא ימטירו וכמ"ש רש"י ז"ל וט"ס ברש"י ז"ל אשר לא אמטיר וצ"ל אשר לא תמטיר אבל מפי עליון ב"ה לא תצא הרעות:

שם גמרא היתה ירושלים לנדה כו' אמר רב יהודא כו' לברכה יש לדקדק הא קרא דהיתה כאלמנה נאמר תחילה ואמאי לא דריש אותו תחילה ונראה כי רב בכל דבריו ביאר לנו סדר הגלות על מה הוא כוונתו ומחשבתו ית' אלינו לטובה והנה עיקר הגורם תחילה

לימי הגלות הוא בעונינו כי פנו אליו ית' עורף ח"ו ורחקו מעליו ח"ו והמשל בזה הוא אשה בנדתה כי ההתרחקות מאישה הוא מצדה מחמת טומאתה וכאשר גבר החטא אז אמרה שכוונתו ית' אלכה ואשובה אל מקומי וגם הוא נתרחק כביכול ועל שתי אלו אמר הכתוב היתה ירושלים לנדה וכוון על המרחק אשר מצידה והיתה כאלמנה יכוין על ההתרחקות שכינתו ית' ולזה מפרש רב דשתיהם לברכה היתה ירושלים לנדה מה נדה יש לה תקנה כי אין טומאתה לעולם אלא סופה ליטהר כך ירושלים יש לה תקנה כי סופה שתשוב אל ה' באמצעות ימי הגלות וכמש"נ בצר לך כו' ושבת עד כו' וכאשר ישובו הם וידרשו את ה' אז גם הוא ישוב להטיב לנו ולשכון בתוכנו כמש"נ ושב ה' אלהיך את שבותך יכוין בו על שובתך היינו ע"י שובכם לשחר אותו ולבקשו אז גם הוא ישוב עליכם ויהי' אז הקריבות והיחוד משני הצדדים יחוד ואהבה עולמית וזש"א היתה כאלמנה לברכה כאשה שהלך בעלה ודעתו לחזור ומביא הש"ס עוד ב' מקראות אשר לפי הנראה הם קללות ח"ו ודריש רב כי גם הם לברכה ובהם נראה מחשבתו ית' לטובה עלינו והמרחק הוא לתכלית הקירוב ובזה נגלה לנו כי גם בהיות ירושלים כאלמנה לא גברה ההתרחקות מאתה ח"ו ע"כ בטוחים אנחנו כי יוסיף ויקרבנו אליו באהבה שלימה עולמית וזה שאמר ר"ש בר נחמני טובה קללה שקללן אחי' השילוני מברכה שברכן בלעם הרשע בלעם ברכן בארז כי הארז קשה הוא מצד עצמו אבל אין שרשיו מרובין ע"כ אם יעמוד עליו רוח קשה עוקרתו והופכו על פניו וע"ז המשיל בלה"ר את ישראל לארז ונעתרות נשיקות שונא כי הגבורה והקשיות מצד עצמן חסרון הוא כי עלולין לעקור ח"ו מרוח קשה כיון שמחמת קשיותו א"א להלוך ולבא עם הרוחות. אבל אחי' השילוני קללן בקנה וברכה הוא כי כל הרוחות לא יזיזנו ממקומו כן כל הנסיונות אשר יעבורו עלינו בגולה לא יזוז אותנו ממקומנו ושתולים בבית ה' ואמר עוד ולא עוד אלא שזכה קנה לכתוב בו ספר תורה כי מפני שהוא רך מוכשר הוא לעשות ממנו קולמס לכתוב ס"ת כן ישראל ע"י רכותן בגולה וכופפין ראש לכל גל וגל יוכשרו לזה שע"י יתגלה התורה בכל מצפוניו לעת הגאולה ותרבה הדעת ויכירו וידעו כל ברואיו ית' את כבודו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת וע"ז הויכוח נתווכחו הקיסר עם ר' יהושע בן חנניא הקיסר אמר כמה עזה היא השה כו' יכוין לתלות הגבורה מצד עצמן כד' בלעם הרשע וח"ו בסוף יבא רוח קשה כו' אבל ר"י השיב לו כמה גדול כחה של הרועה כי אנו אין לנו כח וגבורה מצד עצמנו ובשם ה' בטחנו והוא יהי' לנו לישועה לעולם:

דף כ:

גמרא נזדמן לו אדם אחד כו' אמר כמה מכוער כו' אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשני כו' ידוע כי עיקר נתינת התורה הקדושה לא לצורך תיקון ישראל לבד ניתנה אלא אם לתקן כל ברואיו ית' ויעלה לרצון לפניו מעשה כל הברואים כמש"נ והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי יכוין כי לא ניכר הסגולה ואוצר חביב אם ח"ו אין לבעל הסגולה אלא זאת הסגולה אכן אם יש לבעל הסגולה עוד דברים יקרים ונכבדים והסגולה חביבה אליו מכל אז יוכשר להקרות בשם סגולה כמו כן בכל עת שהברואים אינן על שלימותן וכל הימים ההם אשר הרשעים מכעיסין ובאין ואין בהם קורא בשם ה' איננו ניכר חשיבות עם סגולתו ועיקר רצון הקדוש הוא שע"י עסק התורה יתקנו כל הבריות וכולם יקראו בשם ה' לבד כאשר אנחנו מצפים לגאולה השלימה במהרה בימינו ועם ה' יהיו כולם קודש לה' ראשית תבואת כל הברואים כמש"נ ואתם כהני ה' תקראו כו' וזש"נ והייתם לי סגולה מכל העמים וא"ת איזה חשיבות היא זאת להיות סגולה מכל העמים לז"נ כי לי כל הארץ כי ע"י העסק התורה שלכם כל הארץ יהיו לי כי כולם יתקנו ויבאו לתכלית בריאותן ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש מזה נראה שעסק התורה העיקר בזה להזריח מאורה לזולתו ג"כ ולהביאן אל השלימות ולא ח"ו להתגדר בה לאמר לי לבדי ניתנה הארץ כי בזה הוא נותן מחסור בברואיו ח"ו ועיקר שלימות התורה הוא להשלים הבריאה ולא יהי' בה שום חסרון וזש"א ז"ל אין השכינה שורה אלא על חכם גבור עשיר ועניו כי אחרי כל המעלות אם ח"ו מחמת זאת יתן מחסור לזולתו כל מעלותיו לחסר תבואנו ע"כ צריכה מדת ענוה להיות עמהם ובלעדה כולם כאין ולזה בשביל שהי' דעתו של ר"א גסה עליו נזדמן לו אדם שהיה מכוער ביותר לנסותו אם יתן בו חסרון או תורתו יעמוד לו שלא ליתן חסרון בשום בריה ואדרבה להשלים את הכל לתכלית ולא עמד בנסיון והתחיל לבזותו ולספר בחסרונו והשיב לו האיש לך לאומן שעשאני לרמוז לו כי כל החכמה שלמד הוא ח"ו בלא יועיל אם עי"ז הוא נותן חסרון בבריות ועיקר לימוד ועסק התורה הוא לעלות חן כל הברואים בעיני יוצרן ע"י אור תורתו אשר יזריח עליהם וזה שסידר בן זומא במשנתו אחר חכם גבור ועשיר איזהו מכובד המכבד את הבריות כי זהו כבודו של מקום ב"ה כמש"נ כי מכבדי אכבד:

שם גמרא מאי הוי עובדא דרב אדא ב"א כו' מימי לא הקפדתי כו' הנה כל המדות הללו הם סגולים לאריכות ימיו של אדם כי תלמידיו שאלו אותו על הפלגת אריכות ימיו מזה נודע החברה הנעימה אשר בין גופו הנוצר מאדמה עם נשמתו שהיא חלק אלוה ממעל ומקובל לפני' דירתה בבית חומר ע"ז השיב להם מדותיו הטובים אשר על ידן יתחזקו

אשיות וחומת הבית חומר ויהי' מדור נאה לבת מלך מלכו של עולם הנשמה הטהורה ולא יצר לה המקום והם ז' מידות ע"ש שנא' חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה מימי לא הקפדתי בתוך ביתי יכוין כי כמו שמנהיג האדם א"ע עם ב"ב כן יהי' ההנהגות בעה"ב היא הנשמה עם כל ב"ב הם כלי החומר ע"כ צריך להתנהג בנחת ובטוב עם ב"ב וכן תתנהג עמו הנשמה לנהל את הבית בשובה ונחת וכולן ישמעון לקולה במצות ה' וייטיב לה שבת בביתה. ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני ידוע כי סדר העוה"ז הוא היפך מעה"ב וכ"ד רב יוסף ברי' דריב"ל ושם בעלמא דקשוט עולם ברור הוא כ"א כפי מדריגתו התחתון למטה והעליון למעלה ואם יעלה למדריגה יותר ממנו אז הוא קרוב לביטול ולשבירה ע"כ הנזהר שלא לצעוד לפני מי שגדול ממנו ומקומו אל ינח יתקיים ימים רבים. ולא הרהרתי במבואות המטונפות ידוע כי המחשבה וההרהור הוא כח הנפש ע"כ צריך להזהר שלא יוליכנה במקומות שאינן נקיים ח"ו כי הלא ידעת שבתה קודם יצירתה וביאתה לזה העולם משמי מרום ומריחין דבוסמין דג"ע תתענג ועתה אם לא תמצא את ביתה נקי ומטוהר מה לה לצרה הזאת ועל אפה תהי' ח"ו שבתה אתך. ע"כ צריך להזהר בתכלית הנקיות ולכבד ולרבץ את הבית ולא ימצא בו שום דבר מיאוס ואז תשב לבטח ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ותפילין כמש"נ בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר כי נשמת אדם נקראת נר ולא תאחז בפתילה הוא הגוף כ"א ע"י נתינת השמן משמנו של תורה ע"כ צריך שלא יחסר השמן לעולם וכמו שאמרו ז"ל נרך בידי ונרי בידך אם אתה משמר נרי אני משמר נרך כו' יכוין כי אמר הנשמה להאיר בגוף אינו תלוי בבחירת האדם כ"א ברצון היוצר וכמאמרם ז"ל ע"מ דכל הנשמה ע"י כל נשימה היא רוצה לצאת והקב"ה מחזירה וכ"ז הוא באדם שאינו על גדר השלימות ומפני שצר לה המקום רצונה לצאת אבל השי"ת ברחמיו נתן לנו במתנה אור תורתו הקדושה ובידינו ובבחירתינו להגות בה ולהאיר באורה אפילו חדרי חדרים ולעשות מטעמים ע"י מעשים טובים אשר תתענג הנשמה בהם כמעט יותר שהתענגה בהיותה בבית אביה קודם ביאתה לזה העולם אז היא משתמרת בתוך האדם השלם הזה ותאריך ימי ישיבתה עמו עד עולם. ולא ישנתי בביה"מ כו' כי דבקתי בעץ חיים היא התורה בכל יכולתי. ולא טעמתי טעמא דמותא אפילו על רגע זולת מעט שינה הכרחית אשר היא טוב מאוד לתיקון החיים כידוע ולא ששתי בתקלת חבירי כי לא די שעסקתי בתיקון בניני למען יעמוד ימים רבים אלא צריך לראות גם בתיקון בנין חבירו שלא יהרס ואם ח"ו שמח לאיד חבירו הוא לא ינקה גם הוא כמש"נ שמח לאיד כו' לז"א ולא ששתי בתקלת חבירי וצער הי' לי אם אירע איזה קלקול לחבירי ולא קראתי לחבירי בחניכתו כו' הנה דרשו

ז"ל לכו חזו מפעלו' כו' אשר שם שמות בארץ אל תיקרי שמות אלא שמות יכוין כי אם תקרא השם לא יהיו שמות כי השם העצם הוא קיום הנקרא כידוע מקריאות השמות של אדם הראשון אבל שינוי השם מורה על ביטול הקיום ע"כ לא קראתי לשום אדם בחניכה כ"א בשם העצם כי רצוני בכל ברי' שיהיו קיימים לעד ואלו הז' מידות הם עמודי הבנין להאריך ימים על האדמה בנחת וטובה וע"כ סמכו רב ושמואל על רב אדא ב"א דנפיש זכותי' והוא יעמיד החורבה שלא תפול ועל רמז זה רב הונא לעת זקנתו עסק בהעמדת החרבות שלא יפולו:

דף כא.

גמרא אתו תרי מלאכי השרת שמעי' כו' דאמר חד לחברי' נישדי עלי' גודא כו' נראה דהני תרי מלאכי הם שני מלאכים המלוים לאדם בלכתו לדרך כמש"נ כי מלאכיו יצוה לך לשמרך כו' ואחד מימינו ואחד משמאלו וידוע כי הימין מלמד זכות ושל שמאל להיפך ע"כ אמר חד לחברי' נשדי עלוי' גודא שמניחין חיי עולם ואלו דברי המלמד חובה אמר לי' אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיומא לי' שעתא ועיין מהרש"א ז"ל בח"א שכתב כן ומביא האי עובדא הכי אגב הא דיתבו תחות גודא רעותא ללמדנו כי אין לך דבר שומר מן הנזק כמו העסק בתורה והפורש ממנה אפילו לצורך פרנסתו עומד במקום סכנה מצד מד"ה לולי חסדי המקום ב"ה אשר מצד המדה הזאת ניתן רשות לעסוק מעט בצרכי עצמו וכמו שאמר הלל במדרש נגמול חסדא להיא עלובתא:

שם גמרא א"ל הא מני ר"מ היא דאמר מצוה לקיים ד' המת ופירש"י ז"ל דקאי דאמר ירשו אחרים תחתיהן אבל בכתובות פירש"י ז"ל דקאי אירישא אם אמר אל תתנו להם אלא שקל דאין נותנין להם אלא שקל אע"ג דסוף סוף כולהו נכסי דידהו נינהו משמע מדבריו דבסיפא כ"ע מודים דאין נותנין להם אלא שקל כיון דיש זכות לאחרים אחריהם וכ"כ הרשב"ם ז"ל בב"ב דאירישא קאי ובכתובות בגמרא משמע כן ופריך התם על הא דפסיק הלכתא בין אמר תנו ובין אמר אל תתנו נותנין להם סלע הא קי"ל מצוה לקיים דברי המת ועיין ברמב"ם ז"ל פי"ב מהל' זכי' ומתנה בהלכה זו:

שם גמרא ויצא ממנה ג' מתים בג' ימים כו' לכאורה למאי דקי"ל בתרי זימני הוי חזקה לענין נשואין ומילה וחיישינן לסכנה אפילו בתרי זימני א"כ אמאי לא נחוש כאן נמי אפילו לב' ימים וי"ל דילפינן משור המועד דלא הוחזק ליגח אלא בתלתא זימני ורבי נמי מודה בשור המועד ועוד נראה דהכא טעמא כדאמרינן במדרש שאין צרה מושלת ג' ימים שלימים וכמש"נ ביום השלישי יקימנו כו' ולהכי אם ח"ו גברה הצרה ג' ימים ע"כ לבקש

רחמים ולהתענות והא דא"ל ר"נ בר"י לר"נ בר ר"ח כמאן כר"מ דאמר ריחק נגיחותיו חייב כו' בלשון תמיה אמר לו כן דאל"כ אלא לפי האמת א"כ אפי' לר' יוסי גבי מועד דבעינן דווקא ג' ימים היינו משום דכתיב קרא מתמול שלשום וכיון דליכא למילף ק"ו לקירב נגיחותיו א"כ לא מצינן לחייבי' כש"כ מסברא דנפשין אבל הכא אמאי לא נחוש נמי לחד יומא ולאפושי רחמי' אלא ודאי הכא שאני וכדכתיבנא וליכא חיובא להתענות אלא בג' ימים ואפשר ר"נ בר ר"ח נמי החמיר ע"ע ולא מחמת חיוב עשה כן ומה שפלפלו האחרונים ז"ל בדברי הטור סי' ק"ד לענין הרגל הזכרה דיליף התם בק"ו קירב מרוחק הנכון בזה מש"כ המ"א ז"ל דדווקא בשור המועד והכא אמרינן דהדבר תלוי בימים ולא הריחוק הוא הגורם אלא הימים גורמים תדע דאפילו נגח נגיחה אחת ביום א' לעת ערב וביום ב' בערב נגח נגיחה שני' חשבינן להו לשתי נגיחות אפילו הם קרובים זל"ז ואלו נגח ב' נגיחות ביום א' אפילו רחוקים זה מזה לא חשיבא אלא חדא אבל לענין הרגל הזכרה לא מסתבר לומר דבימים הדבר תלוי ושפיר ילפינן מדברי הירושלמי דע"י צ' פעמים הוא מתרגל לומר כדין בין בריחוק בין בקירוב אלא דבפ' חזקת הבתים לענין שני חזקה לא משמע כן קצת:

דף כא:

גמרא איכא מותנא בארעא דישראל כו'. יש לדקדק מאי דייק הש"ס טעמא דגבירה ושפחה הא שפחה ושפחה לא מ"ד רב נחמן הא במתני' תנינן להדיא דאין מתענין אלא סביבותי' אבל הרחוקים ממנה אין מתענין ועוד הא דגבירה ושפחה גופא תקשי במתני' משמע דאפילו בא"י אין מתענין אלא סביבותי' ובא"י גופא לא יתענו הרחוקים ובח"ל יתענו ונראה כתירוץ הרמב"ן ז"ל הביאו הר"ן ז"ל דהכא בכל ארץ ישראל ומש"ה חייבין להתענות בח"ל אבל אפשטה אלא בעיר אחת אין מתענין אלא סביבותי' אלא במה שכתבו שם דאם היתה המכה במקצת א"י מתריעין בכל הארץ קשה דהא במתני' תנן דאותה העיר לבד מתרעת ומדברי הרמב"ם ז"ל נראה דהא דמתענין בח"ל אם יש דבר ח"ו בא"י לאו משום דמכה מהלכת היא אלא מתענין עליהם על בני א"י כי בני גבירה הם. ולענין מה שכתבו התוס' ז"ל אם היה דבר בכותים כו' וכתב הר"ן ז"ל דיש חולקין ע"ז משום דשטנא בתרי אומא לא שליט ולכאורה מהא דאיכא מותנא בחזירי מוכח כדברי התוס' דהא חזירי מסתמא של כותים הם ואמאי לא נימא נמי דבממון כותי הוא דשלטא המכה אבל לא בממון ישראל אלא ודאי כיון שניתן רשות למשחית בעי למיבעי רחמי לאצלינן וכ"נ ממכת מצרים והפלה ה' בין מקנה מצרים כו':

שם גמרא אבא אומנא הוי אתי לי' שלמא ממתיבתא דרקיעא כל יומא לאביי כל מעלי יומא דשבתא לרבא כל מעלי יומא דכיפורי כו' מדוע ד' חז"ל ת"ח מרבין שלום כי הם למודי ה' ובחי' לימודי ה' ידוע והם מרבים ביום השלום בעולם בחי' עוה"ז כידוע וזה הוא תכלית כל המצות להרבות שלום בעולם כי ע"י זה מתאחדים עולמות העליונים עם התחתונים וכמש"נ כי כל כו' דאחיד בשמי' כו' כי כאשר יש שלום בבחי' עוה"ז אז בחי' עוה"ב משפיע תמיד ברכה ושלום בשפע רב וזש"נ ה' עוז לעמו יתן ויש להם כח בזה להרבות שלום בעולם ה' יברך את עמו בשלום כי כל מה שיפעול האדם במדה זו במעשיו הטובים כן יתרבה ויושפע עליו מלמעלה שלום וברכה. ועפ"ז יפורש מקרא או יחזק במעוזו יעשה שלום לי שלום יעשה לי כי המחזיק במעוז התורה השלימה הוא המרבה שלום בעולם וזש"א יעשה שלום לי כי הוא העושה השלום ע"י מעשיו וכיון שע"י מעשיו נתעורר השלום אז הוא אינו פוסק והשלום הוא עושה לו בתמידיות כי הוא מתברך מלמעלה בכל עת למען יוריד למטה והבן וזש"א חז"ל כל הלומד תורה לשמה היינו כדי להרבות שלום בעולם כי זהו כוונת לשמה זוכה לדברים כו' ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק כי הוא מקבל תמיד ממקור העליון שלום ורב טוב בלי הפסק וזה הוא ענין הני תלתא צדיקי דהוי אתי להו שלמא ממתיבתא דרקיע כי בשביל מעשיהם הטובים שהרבו שלום בעולם בשכר זה אתי להו שלמא מלמעלה ולזה אבא אומנא מחמת מעשיו הגדולים שהם מעין ריבוי השלום דהוי מחית גברא לחוד ונשיא לחוד שלא יבאו לדבר עבירה וגם לא נסתכל בה ומעשיו אלו הם גורמים ריבוי השלום כמעשה יוסף ומעשה פנחס שבשביל שקינא על ברית ניתן לו ברית שלום לזה זכה דהוי אתי לי' שלמא מרקיע כל יומא ואביי ורבא הם זכו שבכל עת שנתרבה השלום למעלה הוי אתי גם עלייהו וידוע כי במעלי יומא דשבתא היא עת רביית השלום בעולם כאמור השבח בואי בשלום כו' ובעת הזאת הוי אתי לי' שלמא לאביי וכן מעלי יומא דכיפורי האכילה ושתי' בו הם תקוני השלום והעולם כנודע ואז הוי אתי לי' שלמא לרבא ועל כוונה הזאת אמר לי' רבא לברי' כי אתא מבי רב והוי מינצו בהדי הדדי על אשר שב לביתו ופסק מלימודו יונתך נזכרת ואמרי לה כו' כי תכלית האדם הוא לחבר אשת כו' ע"י עסק התורה וכדי להרבות שלום בעולם ע"כ חלילה לבטל אהבת אילת אהבים מפני דבר אחר ולהכי מייתי האי עובדא הכא כי הדבר הווה ח"ו ע"י הסתלקות השלום ואילנא דחיי מאילנא דמותא ובא להודיע כי ע"י התורה והמצוה החיים והשלום מתרבה ומעין זאת מייתי עובדא דר' ברוקא דאמר ליה אליהו זכור לטוב על ההוא זנדניקא דהוי בר עלמא דאתי כי על מדריגה הגדולה הזאת אמרו ז"ל ראיתי בני עלי' והמה מועטים ולא

כל אדם זוכה לזה ולא יזכו לזה כ"א עושי צדקה ושומרי הברית וחסד ורודפי שלום ומשמחי לבות בנ"א כמעשי הצדיקים ההם ה' יזכנו וישים חלקנו עמהם:

דף כב.

גמרא ת"ר על אנו מתריעין בכ"מ על השדפון כו' רע"א על השדפון והירקון בכ"ש ארבה וחסיל אפי' לא נראה אלא כנף אחד בא"י מתריעין קצת קשה במאי פליג ר"ע את"ק הא ת"ק נמי סתמא קאמר ומשמע דאפילו כ"ש ומלשון רש"י ז"ל נראה דליכא פלוגתא בזה ומש"ה חילק בין התרעה לתענית או מעשה שהי' כו' אבל אי נימא דת"ק ור"ע פליגי בלא"ה לא תיקשי ממתני' דמתני' אתיא כת"ק ובעינן מלא פי תנור ומה שפירש"י ז"ל במתני' ירקון חולי כ"ש הוא תמוה דא"כ מאי שייך בזה ועיין בהגהות אלפסי בזה אלא דע"כ צריך לומר דאין כאן פלוגתא דנהי דבשדפון וירקון אפ"ל דבמלא פי תנור פליגי אכתי בארבה וחסיל במאי פליגי וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל דליכא פלוגתא בזה שכתב בארבה וחסיל לישנא דר"ע אפילו לא נראה אלא כנף אחד בא"י והא דכ' בגובאי לשון כל שהוא צ"ל דלישנא דהש"ס נקט אבל לדינא ליכא בינייהו דכולהו בכ"ש אבל מש"כ דעל החגב אין מתריעין כלל לא משמע כן מלשון רש"י ז"ל לעיל אלא דבחגב אין מתריעין בכ"ש אבל בחגב הרבה ודאי מתריעין והא דמחלק ר"ע לארבה וחסיל ושדפון וירקון לתרתי אי נימא כד' המ"מ דכל שהוא דר"ע לאו דוקא ובעינן מלא פי תנור א"ש דבשדפון וירקון איכא שיעור קצת ובארבה וחסיל ליכא שיעורא כלל ואי נימא דכ"ש דר"ע הוא כ"ש ממש צ"ל דאתי לאשמעינן דמשום כנף אחד מתריעין בכל א"י וכבר כתבנו לעיל בזה באורך מה שיש לדקדק בדברי הרמב"ם ז"ל בזה:

שם רש"י בד"ה הכי קאמר כו' והאי דקתני נראתה ביום אשדה קאי לשון זה אינו מדוקדק ונראה דצ"ל והאי דקתני נראתה בשדה איום קאי דאפילו ביום אינה משולחת או י"ל דזה דבור בפ"ע וגירסת רש"י ז"ל כגירסא הישנה דאי נמי הוא תירוץ אחר וחילוק דביום ובלילה אשדה קאי וכן הי' גירסת הלח"מ ע"ש ועובדא דזקנים דגזרו על שאכלו זאבים כו' ור' יוסי אמר לא על שאכלו אלא על שנראה י"ל דלא פליגי ות"ק מיירי בשדה להכי בעינן שאכלו ור"י מיירי בעיר להכי סגי בנרא' אלא דאי מיירי ת"ק בשדה מאי אירי אכלו אפילו רצתה נמי וכ"ת דמיירי באגמא א"כ אכלו נמי לא מהני ע"כ נראה דמעשה שהי' כך הי' תדע דהא שני זאבים לאו דווקא וב' תינוקות נמי לאו דווקא דסגי בזאב אחד ותינוק א' ומאי דלא ניחא לי' להש"ס לומר גבי מלא פי תנור דשדפון מעשה שהי'

כך הי' משום דהתם הי' להם להעיד סתמא שגזרו תענית על שנראה שדפון באשקלון וממילא משמע דהוי בכל שהוא:
שם גמרא ככוכי דציידי ופירש"י ז"ל וה"ה לבית שתחתיו אבל מלשון הרמב"ם ז"ל נראה דדווקא עלתה לגג הוי משולחת אבל בלא"ה לא דפי' כוכי דציידי היינו מקום גדודי חיות ושם דרכן בכך ע"ש:

דף כב:

גמרא מנין שאין מתפללין על רוב טובה שנא' והריקותי כו' עד שיבלו שפתותיכ' לומר די כו' ובגולה מתריעין עלי'. נראה הטעם ע"פ מש"נ הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות ע"כ בא"י אין מתפללין כי מפי עליון לא תצא הרעות אלא ודאי טובה היא אלא שיש חסרון מצד המקבל כי אין יכולין לקבל רוב טובתו ית' ע"כ אין להתענות ע"ז וזש"נ והריקותי לכם ברכה עד שיבלו שפתותיכם מלומר די כי מפני החסרון אשר הברכה באה ע"י נסיון לא תוכלו לקבלה אבל בגולה דהגשמים באים ע"י שליח יכול להיות שהם באים ח"ו לקללה ע"כ מתריעין עלי' ואפשר מטעם זה לא ירד מבול לא"י כי גשמי המבול גשמי קללה היא וא"ל תמיד עיני ה' דורשין אותה לטוב' ואפשר לומר דר"א רמז לזה ואמר דאין להתפלל על רוב גשמים אלא כדי שיעמודו בקרן אפל כו' כי כ"ז שעומדים בקרן בן שמן וכמש"נ כרם הי' לידידי בקרן בן שמן אז הוא בעצמו כביכול מספיק כל צרכיהם והגשמים לטובה הם באים אבל אם ח"ו עומדים בקרן אפל היינו ארצות העמים אז ח"ו יורדים לרעה וצריך להתפלל עליהם:

דף כג.

גמרא להודיע כמה החטא גורם שנא' עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם יכוין כי בשביל המזיד והעון אתם גורמים ח"ו שהטוב הראוי לכם ניתן לשונאיהם של ישראל ולא יבא בגבולכם ח"ו אבל בשביל שוגג לא יהי' הפגם גדול כ"כ להטות הטוב לשונאיהם של ישראל אבל ימנע הטוב מכם כי אין לנו כח לקבל מצד חסרון החטא:
שם גמרא אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא כו' לו הוליכני לרחצני בחמין שטפני בצונן תן לי אגוזים שקדים כו' נראה כי שמעון בן שטח רמז בזה סדר ההנהגה מירידת הגשמים כי תחלה התחילו מנטפים אח"כ ירדו בזעף אח"כ ירדו גשמי ברכה והוא ע"ד הדוגמא הזאת שחמד שב"ש כי כמו הבן המתחטא אומר לאביו לרחצו בחמין תחילה להעביר הזוהמא ממנו ואח"כ לשוטפו בצונן כדי לנקותו היטב וכאשר הוא רואה עצמו נקי אז

הוא מתחטא יותר ואומר לו תן לי אגוזים שקדים כו' כן הי' הסדר בירידת הגשמי' האלו כי בוודאי עון הדור הוא הגורם לעצירת הגשמים וכשבאו לפני חוני להתפלל עליהם לא ירדו תיכף גשמי ברכה עד שנטהר תחילה עון הדור כדוגמת הרחיצה והשטיפה ע"פ מש"נ כי ביום אכלך ממנו מות תמות הכוונה כי בחטא ועון גורמים לעצמן ח"ו מיתה כפולה מיתה פנימית על הסתלקות רוח קדושה לסיבת העון ומיתה חיצונית כי פגמי העון נראין גם מבחוץ וכמש"נ נמשל כבהמות כו' ע"כ הרוצה לבוא אל שערי התשובה צריך תחילה לרחוץ בחמין להסיר הזוהמא מתוכו ולטהר פגמי הנפש אח"כ יוכל לטהר א"ע מבחוץ בשטיפת צונן ובדור הזה בזכות חוני העיר הקב"ה את לב דורו אל התשובה ע"כ התחילו תחילה הגשמים מנטפים אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות יכוונו בזה על טהרה הפנימית לעזור להם לצאת מן המיתה אל החיים וכאשר התעוררו בתשובה התחילו לירד בזעף כדי לטהרם עוד בטהרה השני' אשר היא כשטיפה מבחוץ ואמרו לו עוד ראינוך ולא נמות ורצו לאחוז בחיים מבית ומחוץ התחילו לירד גשמי ברכה ונרצו להם למעלה ע"י התשובה ואפשר לזה כוון חוני הצדיק במה שאמר צאו וראו אם נמחית אבן הטועים לחד נוסחא היינו אם נמחה אבן היצה"ר המטעה את הבריות. וע"ז שלחו לו מלשכת הגזית דור שהיה אפל היינו שנסתלק אור שלמעלה מקרבם ח"ו. הארת בתפלתך כי ע"י תפלתך חזרו בתשובה דור שהיה שפל כי כל זמן שאין מנוקין מעון לגמרי אין לנו כח להרים ראש. הגבהת בתפלתך כי ע"י תפלתך עשו תשובה שלימה וכנ"ל וחזר ופי' מה הי' אפלים ושפלים ושח עינים מפני ששחו בעונם אח"כ מילט בצדקתו אי נקי כי לא היו נקיים עדיין עד שטיהרם בתפלתו לגמרי והכל ע"י מעשה ידיו הברורים ועיין מהרש"א ז"ל בח"א:

שם גמרא כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים אמר מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא כו'. נראה דהמקרא אומר טעם על מהירת הגאולה לע' שני' כי ידוע כי הגליות מכונים בשם שינה ולולי מפני שישראל ישנים מן המצות ובזה הם גורמים כביכול למעלה דוגמת השינה ע"כ בגלות בבל שלא נתגברה השינה כ"כ ולא היינו אלא כחולמים היינו כעין תנומה בעלמא וידוע שבשעת התנומה לא נסתלקו עדיין כל כחות המחשבה ע"כ ירבה יותר החלום בעת הזאת מבשעת השינה ולעומת זה הי' הדוגמא למעלה כביכול וע"כ הי' התעוררות קרובה ולע' שנים הגיע זמן קימה והגאולה באה. והמן הרשע אמר לאחשורוש ישנו עם אחד א"ל ישן הוא כי הרשע דימה במחשבתו הרעה את הגלות לטבע השינה אשר לא ימהר הקימה ממנו כ"כ וע"ז נצטער אותו צדיק אמר מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא כי התפלא

על זמן רב כזה שיהי' בתנומה לבד ולא נתגבר השינה בהם ולכן הראו לו כי הוא ניים שבעין שנין ולבסוף נתעורר ומצא א"ע בסוף כמו קודם תנומתו כדאמר להו אנא חוני ה"נ אל יפלא בעיניו על ישראל כי לא הי' כל הע' שנים כ"א כתנומה ע"כ מיהרו לקום ושבו למעלתן הראשונה. אבל בגלות האחרון החיל הזה נתגברה השינה מאוד וכבר עברו הרבה עתים לטובה וקול דודי דופק פתחי לי ע"י נסיוני הגלות אשר עברו עלינו וח"ו אין מקיץ מפני תגבורת השינה והעצלה כי היצה"ר וכל מחנהו מתגברים בכל יום ויום כי לבי ער כי יש בכל דור צדיקים אשר יתעוררו להחזיק בצדק והם נפש החיוני של דורן וכמו שכח החיוני אשר בלב אפילו בשעת שינה נאחז בחיים כן הבטיח לנו השי"ת ברחמיו להעמיד לנו חכמי הדור בכל עת וכמו שדרשו ז"ל ע"מ ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים כו' אבל מפני תגבורת השינה והעצלה אשר לדורן אין בכחן לעורר אתערותא דלתתא עד שתבא העת האחרון מצמיחת הישועה ואז הש"י ברחמיו יערה רוח ממרום להקיצן משנתם כמש"נ ביום ההוא אקים את סוכת דוד וע"ז התפלל דוד המלך ע"ה אעירה שחר שיהי' אנחנו מעוררים השחר של גאולה ולא השחר יעורר אותנו ובירושלמי מייתי הך עובדא דחוני בגוונא אחרינא כי הוא ניים מתחילת חורבן בית ראשון עד בנין בית שני וכשקם קרא אנפשי' בשוב ה' כו' היינו כחולמים ועיין מהרש"א ז"ל ואמרו שם עליו כד הוי עייל לעזרה הוי מנהרה והוא ענין אחד עם הא דאמרינן בש"ס דילן דהוי נהירן שמעתתי' בשני כי הוא הי' לאור עולם:

דף כג:

גמרא תא חזי מה בין חסידי דבבל לתקיפי דארעא דישראל כו' נראה לפרש כי ידוע שיש ב' בחינות בעבדות הבורא ית"ש בחי' בן ובחי' עבד הבן הוא העובד מאהבה השלימה והעבד הוא העובד מיראה הטהורה ושרשן הוא ממדות הקדושות הבן הוא ממדת החסד והעבד הוא ממדת הדין הקדוש וידוע כי כל א' צ"ל כלול משניהם אך בזה יתגבר המדה שלו ובה יתנהג כל ימיו והנה המוכן למעלה הגדולה הזאת שימלא רצונו בכל אשר יגזור ויאמר הוא אשר מדתי בבחי' הבן וכמש"א ז"ל אבל מה אעשה לך שאתה כבן המתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו. והנה אמרו ז"ל חד מינייהו עדיף כתרי מינן וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו הכוונה כי זאת ידוע אשר למעלה בקדושה יתייחדו יותר המדות קדושות ממדריגה אשר למטה הימנה ע"כ קדושי ה' אשר בארץ הקדושה ישכונו כ"א מהעובדים השלימים כלולים זמ"ז בתכלית והעובד מאהבה הוא עובד גם ביראה השלימה מסותרת והעובד מיראה עבודתו היא גם מאהבה מסותרת אבל בח"ל

ובארצות העמים אין היחוד כ"כ ואין להם ההתכוללות הגדולה הזאת ואין זה על גדר השלימות כי עיקר הרצון הקדוש שתהי' העבודה הכל ביחוד כי הוא ית' אחד ומי כעמו ישראל גוי אחד וע"ז נאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ כי לא יזכו למדריגות האחדות בשלימות כ"א בשכנם בארץ הקדושה וזש"א חד מינייהו עדיף כתרי מינן כי היחוד אשר בארץ יש בו לבדו מה שיש בשני העובדים אשר בח"ל כי עבודתו שמה היא ביחוד מכל המדות הקדושות וחד מינן כי סליק כו' הוא ע"ד מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד כי מי שהי' רחוק ונתקרב מחמת בחירתו הטובה מקומו למעלה בקדושה ממי שהי' צדיק מתחילתו כ המתקרב ועולה מבור תחתיות מארצות העמים להדבק בארץ החיים מדריגתו גדולה יותר ממי שהי' שכן שם מתחילה ע"כ הוא עדיף כתרי מינייהו כי ע"י מעשיו יתרבה היחוד יותר לפי מקומו למעלה בקודש וע"ז הנקודה תסוב כל צרופי הגליות אשר נצרפנו כדי לעשותינו לעם אחד בארץ בשובינו אליה במהרה ואז תהיה מעלת האחדות יותר גדולה בנו ולעולם תהי' זאת על ישראל וכמשאז"ל ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. ועל דברים אלו כוונו ז"ל במה שקראו לחכמי א"י נעמים שמנעימים זל"ז בהלכה כי אין ביניהם מחלוקת ומחלקותם הוא לתכלית שלום לשם שמים וחכמי ח"ל נקראים חובלים כי אין היחוד והאחדות ביניהם כ"כ וזש"א ר' זריקא לרב ספרא תא חזי מה בין חסידי דבבל לתקיפי דארעא דישראל כי אפי' תקיפי דארעא דישראל שמדתן הוא מבחי' הגבורות הקדושות נשמעים אליהם יותר לעשות רצונם משמים מחסידי דבבל והטעם הוא שאפי' תקיפי דארעא דישראל אהבתם לשמו ית' גדולה יותר מחסידי דבבל מפני נטיעתם במקום קדוש ומדת הענוה מצויה בהם יותר ג"כ מחסידי דבבל כדמייתי הש"ס האי לישנא במגילה גבי ר"ל ור"ל ולהכי מייתי עובדא דר' יונה ור' יצחק בן אלישוב דהוי מתקיפי דא"י ואפ"ה איקיים בהו ותגזור אומר ויקם לך לשנות הטבע כפי רצונם ואגב מייתי נמי עובדא דר' יוסי דמן יוקרת שמגודל אהבת בוראו ית' על ברי' ועל ברתי' לא חס וכן עובדא דאליעזר איש בירתא ועל אלו הקדושים אמרו עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו:

דף כד:

גמרא אי שלפת אחרינא מחריבנא לעלמא היינו ע"י ריבוי גשמים ויבא מבול ח"ו ובירושלמי אמרו האי מילתא על רב אדא בר אהבה כי הוי שליף חד מסאני הוי אתי מיטרא וכי הוי שליף אחרינא הוי טייף היינו שירדו בשטיפה רבה ועיין מהרש"א ז"ל בח"א:

שם גמרא מאי מצלי יהי רצון שתהא השנה הזאת גשומה אם שחונה כו' רב אחא ברי' דרבא מסיים ולא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ואל יצטרכו עמך ישראל זל"ז כו'. נראה דמה שהתפלל כה"ג ע"י היא ע"פ המדרש גבי יעקב אבינו ע"ה דעל הכל השיבוהו ועל הפרנסה לא השיבוהו כי שערי הפרנסה צריכים רחמים גדולים ובאמת היא ההכנה הגדולה והעיקרית למנוחת ישראל ולהפנות לעבודת בוראם ית' ע"כ כאשר נרצה עון ישראל ביה"כ ועת רצון הוא ולא הי' רשאי להאריך בתפלתו שלא להבעית את ישראל ע"כ התפלל בקצרה על גשמי שנה שיהיו מבורכים ומטר היינו פרנסה. ומסיים בה רב אחא ולא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ולא יצטרכו כו' והוא מה שאמרו ז"ל בריש ברכות שדוד המלך ע"ה הי' קם בחצות לילה ועסק בתורה ובשירות ותשבחות וכשעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אליו ואמרו לו עמך ישראל צריכים פרנסה עד שהשיבם לכו פשטו ידיכם בגדוד ולכאורה למה להם לומר זאת בכל יום כיון שכבר נתן להם עצתו אבל דבריהם ז"ל נפלאים הם כי בחי' מלכות בית דוד ידוע לו וזרעו לבד ניתנה המלוכה משמים וכנודע דבריהם ז"ל שהוא רגל רביעי ומה שנאמר בשבחה של אשת חיל ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה כדוגמא הזאת יתנהג דוד המלך ע"ה עם עמו ישראל וכמו שמלכות שמים מקבלת שפע וברכה מחצות עד עלות השחר ובעלות השחר היא מחלקת לכל ברי' כמש"נ ואתה נותן להם את אכלם בעתם כן התנהג דוד מלכנו עם עמו ישראל ומחצות עד עלות השחר עסק בתורה אח"כ הלכו בזכותו ובכחו לחלק שלל כמש"נ גמלתהו טוב כו' ושלל לא יחסר והדברים ידועים למשכיל ומזה אנו רואים כי עיקר פרנסת ישראל תלויה במלכות בית דוד ומעת אשר ניטלה ממנו בעונינו חסרנו כל ע"כ התפלל הכה"ג ע"ז ולא יעדי עביד שולטן מבית יהודה וכאשר לא יסור שבט מיהודה אז לא יצטרכו עמך ישראל זה לזה ולא לעם אחר כי יחלקו שלל אויביהם וכנ"ל:

דף כה.

גמרא יצאתה כמין פיסת יד ויהבי לי' חד כרעא דפתורא דדהבא כו'. עי' מהרש"א ז"ל בח"א ואני אפרש עוד בזה ע"פ משאז"ל לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות משמע מזה דמזוני תליא בזכות וחובה ובמ"א ז"ל בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא. אבל יתבאר ע"פ ד' הזוה"ק דהאי מזלא הוא מזל העליון דשליט על מדת הזכות והחובה והענין הוא דוודאי על הרוב מזוני ג"כ נידון לפי הזכות והחוב וע"י חסד ה' כי גבר כל העולם נידון. אבל ת"ח מדה אחרת יש בהם וכמש"א ז"ל כך היא דרכה של

תורה פת במלח תאכל כו' אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב הכוונה כי עיקר דרך התורה שיהי' ניזון ומסתפק מעמל עצמו ממה שעשה בפועל כפיו לבד אבל מה שניתן להם בתורת חסד שלא ביגיעתם לא יחפוצו. וזה ידוע כי אין לנפש האדם כח לעמול ולסגל לעצמו כ"א תורה ומעשים טובים אשר לזה נברא הוא וכל מחנהו כמש"נ כל פועל כו' ובזה ניתן לו כח הבחירה והפעולה הזאת נקראת על שמו אבל כל שאר דברי העוה"ז כמו העושר והדומה לו אשר אין לאדם כח הבחירה בזה ואם ניתן לאדם הוא ניתן בתורת חסד או לתשלום שכר בזה לא ירצו השלימים בעוה"ז אשר הוא עולם המעשה ועת לעבודת האדם. וזה הוא דרכו של ר"פ בן יאיר שלא רצה ליהנות משל אחרים ואפילו משל אביו מיום עמדו על דעתו. וזש"א ז"ל כך הוא דרכה של תורה אם אתה עושה כן אשריך בעוה"ז כי שבח גדול הוא לו בעוה"ז שלא טעם שום דבר ממה שלא יגע לעצמו. וטוב לך לעוה"ב. והטוב הגנוז ניתן להם משלם בעוה"ב בלי שום חסרון ולזה כוונו ז"ל באמרם היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם כי היום בעוה"ז קודם שלימות פעולתו עדיין לא הגיע העת לקבל שכר וכדין שכירות דאינה משתלמת אלא בסוף ואם ינתן טוב העוה"ז לאיזה אדם השלם הוא על ב' אופנים או מי שהוא רוצה לקבל בתורת חסד או באופן שיהי' הטוב בידו שלא לצורך עצמו כי די לצדיקים בשלחן התורה אם הוא ערוך לפניהם בעוה"ז ושלחן הזה גדול משלחן גדולים וכמשאז"ל באבות אל תתאוה כו' ובשלחן הזה המלא מכל טוב עוד אין מחסור ליריאיו אך יותן להם טוב העוה"ז לכבוד שמים כמשאז"ל מימות משה עד רבי ומימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד כי הם היו בוני התורה ע"כ זכו לשתי השלחנות שולחן התורה ושולחן גדולים ביחוד וקודם שבירת הלוחות הראשונות היו שתי העטרות האלו בראש כל או"א מישראל ואחר השבירה לא זכה להם אלא משה רבינו ע"ה לבד כמש"נ ומשה יקח את האהל ורבי ורב אשי היו ג"כ בבחי' הזאת. וזה הדרך תלוי במזל העליון כי מי שהוא במדריגה עליונה מקום אשר יתאחדו שם השני כתרים אלו יוכל לזכות בהם בעודנו חי בעוה"ז אבל מעטים המה בבחי' הזאת בזמן הזה ולא יתאחדו השני כתרים בקרב כל ישראל כ"א בעת הגאולה במהרה בימינו וכמשאז"ל ועתיד הקב"ה להחזירה לנו שנא' ושמחת עולם על ראשם. וע"ז הדרך הי' שאלת ר"א דחיי טפי או דחיינא כי ודאי לא עלה ברצונו לקבל טוב העוה"ז לצורך עצמו כ"א לצורך כבוד שמים לזה בא בשאלה אם שנים שעברו יותר או שנים הבאים כי אלו היה רוב השנים עתידין לבא בהשתנות המזל היה רוצה לקבל כדי לקדש שם שמים ברוב שנותיו אבל אם כבר עברו רוב שנותיו אם ישתנה המזל לא יהי' בהם כדי תיקון בשלימות אמר אי הכי לא בעינא

כיון שאין בהו זמן להשלים העבודה בשינוי המזל ואקבל עלי באהבה המזל שנולדתי בו אמר לי' בהאי אגרא דאמרת לא בעינא יהיבנא לך תליסר נהרי אפרסמונא דכיין לעלמא דאתי כי אחר אריכות ימיך תזכה למזל העליון והם אלו התליסר נהרי כמבואר בזוה"ק וכלל הדברים כי טוב להם לצדיקים הצמצום מטוב העוה"ז כדי שיקבלו שכרם משלם בעולם הבא ושולחן הצפון יהי' ערוך לפניהם בכל הג' רגלים הם מדת החד"ר שכולם יסכימו אז להשפיע מטוב הגנוז לצדיקים וכמש"כ במ"א על ד' ז"ל עתיד הקב"ה לגמול חסד לזרעו של יצחק אבל בזמן הזה לא יותן לאדם כ"א על רגל אחד מצד מדת חסדו ית"ש וצדיקים השלימים הם אבירי לב הרחוקים מצדקה בעוה"ז כמשאז"ל בברכות על ר"ח בן דוסא ויהי' להם שולחן ערוך בעוה"ב בשלימות כל הג' רגלים והן הדברים שאמר ר"ח ב"ד לדביתהו ניחא לך כו':

דף כה:

גמרא עד מתי הגשמים יורדים והציבור פוסקים מתעניתם ופירש"י ז"ל דקאי אהא דעברו אלו ולא נענו דב"ד גוזרין עוד וכיון שירדו גשמים כמלא ברך אין צריכין להתענות עוד משמע מפירושו דלא קאי על אותו יום גופי' לענין השלמה בו וא"כ אינו מובן מש"כ וה"מ בציבור אבל יחיד מתענה ומשלים ומאי ענין השלמה לכאן וצ"ל דקאי גם אהשלמה ובזה יש חילוק בין ציבור ליחיד ועיין לעיל אמרינן רביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח ולא מחלקינן שם בין עבודה לשאינה עבודה:

שם גמרא תניא רשב"א אומר אין לך טפח מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתו ג' טפחים וי"א טפחיים. ויש לפרש ע"פ מה שמבואר לקמן דע"י שני הניסוכים ניסוך המים וניסוך היין יתיחדו גם השני תהומות תהומא עילאה ותהומא תתאה ויחוד שלהם הוא עד מזיגת היין עם המים ויש יין דדרי על חד תלת מיא ויש שליש יין ושני חלקים מים והכל תלוי לפי העבודה של מטה והבן:

שם גמרא ולשמואל הקטן שבחו של ציבור ה"ד אמר משיב הרוח ונשב זיקא כו' והוא ע"פ המקרא והי' טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע ולכאורה לא שייך ענייה קודם קריאה אבל הוא ע"ז הדרך כי קודם כל תפלה ובקשת רחמים צריך לסדר תחילה שבחו של מקום ב"ה והשבח הגדול כאשר יענו בשעת הזכרת שבחו ית' קודם ריבוי תחנונים. וזש"נ והי' טרם יקראו בתפלה ובתחנונים ואני אענה כי עוד הם מדברים לפני ומספרים גבורותי אני שומע וע' בירוש' בפרקין:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

ובעז"ה נתחיל לפרש פרק בשלשה פרקים

דף כו.

במשנה בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאין כפיהם ד' פעמים ביום בגמרא מסקינן ומהם ד' פעמים ביום היינו ביוה"כ לבד אבל דעת הרמב"ם ז"ל דבמעמדות יש ג"כ ד' תפלות שהיו מוסיפין תפלה אחת ונקראת מוסף ויצא לו זאת מהא דתנן במתני' בשחרית במוסף ובמנחה נכנסין וקורין משמע דבכל מעמדות איכא תפלת מוסף ובירושלמי נמי משמע כן דאמרינן ש"מ תלת ש"מ שמתענין במעמדות וש"מ דמתפללין ד' תפלות משמע דבמעמדות נמי איכא ד' תפלות ביום וכן פי' בעל ק"ע אלא דלפ"ז ע"כ גם בתענית איכא מוסף לשיטת הירושלמי וזה מוכח כדעת בעהמ"א ז"ל שהביא הר"ן ז"ל בפירקא קמא וא"כ לא ידענא מאי הקשה הר"ן ז"ל על דברי בעהמ"א ז"ל מהא דאמרינן לקמן בתעניות ובמעמדות מי איכא מוסף הא מוכח משיטת הירושלמי בפירקין דס"ל דאיכא מוסף בתעניות ובמעמדות וגם זה יפלא בעיני למה סמך הבעהמ"א ז"ל דבריו אד' הירושלמי ברכות ואמאי לא הביא מדברי הירושלמי בפירקין ולענין הלכה אין ראי' מדברי הירושלמי בברכות אפילו אם נפרש כפי' בעהמ"א ז"ל דהירושלמי לשיטתו בפירקין דאיכא מוסף בתעניות אבל לשיטת הש"ס דילן הא אמרינן בהדיא דליכא מוסף בתעניות והשש ברכות מוסיפין בתוך התפלה של יום ודו"ק ועיין תוי"ט ז"ל:

שם במשנה כל יום שיש בו הלל אין מעמד בשחרית לפי פשט המשנה הטעם הוא דזמן הלל הוא בשחרית כדאיתא בר"ה לפיכך דחו המעמד בשחרית אבל מלשון הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה נראה דמפרשינן בגמרא מה טעם הללו מד"ס והללו מד"ת קאי על הלל דמשום דהוי מד"ס עשו לו חיזוק ודחו בשבילו המעמד הראשון ע"ש. והנה לקמן מסקינן דקרבן מוסף דחי נמי מעמד דידי' וצ"ל לפ"ז הא דתנן לעיל דבשחרית ומוסף נכנסין וקורין קאי על חלק המעמד אשר נתכנסו בעריהם והקרבן אינו דוחה אלא בירושלים לבד שהן טרודין בו ובאמת פשטי' דמתני' נראה כשיטת הרמב"ם ז"ל דאיכא מוסף במעמדות והא דתנן דאין בו מעמד כ"א לפי זמנו נראה מלשון רש"י ז"ל דאין הכוונה על התפלה שלא היו מתפללין כלל אלא דאין מתקבצין להרבות בתפלה על קרבן אחיהם וכן מבואר בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל דקאי אקריאה שלא היו נכנסין לקרות וכן בדין דע"כ הא דתנן ביום שיש בו הלל אין מעמד בשחרית לא קאי אלא אקריאה וריבוי התפלה לחוד וכן הא דתנן קרבן מוסף ועצים אין במנחה וא"כ ה"ה הא דאין בנעילה נמי היינו דלא היו מרבין בתפלה בקיבוץ יחד אבל תפלת נעילה עצמה היו

מתפללין וכן מבואר בלשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו וז"ל בפ"י מה' כלי המקדש וכל יום שיש בו קרבן מוסף לא הי' מעמד לא בתפלה שנייה שלהם ולא בתפלת המנחה משמע דבמעמד לא הי' היינו הכניסה והקיבוץ אבל התפלות התפללו ויפלא בעיני על הכ"מ ז"ל שכתב בדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו דביום שיש בו קרבן מוסף לא היו מתפללין כלל לא התפלה שני' ולא תפלת המנחה ולא זכיתי להבין טעמו של דבר לבטל תפלת המנחה אשר היא בחיוב על הכל בשביל קרבן מוסף ולא מצינו שקיצרו בתפלה אלא אלו הכהנים העוסקים בתמיד כדתנן בסדר התמיד אבל לא כל אנשי המשמר והמעמד ומה שהקשה מנעילה דאין בה קריאה כבר כתבתי דקאי אריבוי תחנונים וזה נקרא מעמד כמבואר בדברי הרמב"ם ז"ל אבל מלשון רש"י ותוס' ז"ל לקמן בגמרא משמע דלא היו מתפללין כלל ואפ"ל עוד דהיכא דביטלו הקריאה במוסף ובמנחה היו קוראין גם בנעילה. וצריך עוד לבאר פלוגתא דר"ע ור' יהושע וטעמייהו ר"ע אומר קרבן מוסף אין בנעילה קרבן עצים אין במנחה ופירש"י ז"ל דקרבן מוסף דוחה אפי' דנעילה וכש"כ דמנחה וכן מוכח בגמרא וק"ע דוחה דמנחה לחוד אבל לא דנעילה והטעם דבמוסף טרודין היו עד זמן נעילה אבל ק"ע די שידחה מנחה הסמוך לו אבל לא דנעילה דקרבן עצים קודם למנחה הוא ור' יהושע הי' שונה קרבן מוסף אין במנחה שאינו דוחה אלא דמנחה לבד קרבן עצים אין בנעילה והי' נראה דהכא נמי מפרשינן וכש"כ דמנחה כמו לר"ע בקרבן מוסף וכן פי' הרע"ב ז"ל בפי' המשנה אלא דזה א"ש אי גרסינן לקמן מה הפרש בין זל"ז הללו ד"ת והללו ד"ס וד"ס צריכין חיזוק ומש"ה דחי קרבן עצים אפילו דנעילה וכש"כ דמנחה הסמוך אבל רש"י ותוס' ז"ל לא גרסי לקמן אלא הללו מד"ת והללו מד"ס ופירש"י ז"ל התם באופן אחר ותוס' ז"ל באופן אחר רש"י ז"ל דקאי אקרבן עצים לחוד מה הפרש בין זל"ז בין מנחה ונעילה מ"ש דנעילה דחי ומנחה לא דחי ומשני מנחה מד"ת ונעילה מד"ס ולפי שיטתו מוכרחים אנו לפרש דהא דאמר ר"י קרבן עצים אין בנעילה היינו בנעילה לחוד אלא דקשה ע"ז מעמד הסמוך לו היינו מנחה וכמו שכתב רש"י במתני' לא דחי והרחוק ממנו דחי ועוד אטו מנחה ד"ת היא וכש"כ למאי דכתיבנא דלא דחינן התפלה אלא המעמד ודאי א"א לפרש כן. והתוס' פי' מה הפרש בין זל"ז היינו בין קרבן מוסף לקרבן עצים הללו מד"ת קרבן מוסף מד"ת להכי דחי מנחה אבל קרבן עצים מד"ס ואין בכחו לדחות מנחה דהוי ד"ת אלא נעילה דהוי מד"ס וגם לפי' קשה מעמד הסמוך לו לא דחי ודנעילה דחי ועוד לכולהו פירושא אכתי מאי טעמא פליג ר' יהושע אקרבן מוסף ואמר דלא דחי אלא דמנחה לבד ואי לאו דמסתפינא הי' נראה לפרש דבד' ר"ע נמי הא דאמר קרבן מוסף אין בנעילה היינו בנעילה לחוד וכש"כ במוסף גופא דהוי דידי' אבל

במנחה יש מעמד ועיקר הטעם לאו משום טירדא אלא משום דהוי י"ט ע"כ תיקנו למעט במעמדות. והא דקאמר הש"ס מה הפרש בין זל"ז היינו ליתן טעם אמאי חילקו בין קרבן מוסף וקרבן עצים למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' ואמאי לא תיקנו דתרווייהו לידחו חד מעמד או דמנחה או דנעילה לז"א הללו מד"ת והללו מד"ס להכי תיקנו שכ"א ידחה מעמד אחר להיכירא ולפ"ז אתיא הא דתנן לקמן במתני' באחד בטבת לא הי' בו מעמד מפני שיש בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים אפילו כמשנה ראשונה של ר"ע דלפירש"י ז"ל לר"ע סגי בהלל וקרבן מוסף לחוד ומפניהם נדחו כל המעמדות והיינו דפריך מר קשיטא בגמרא לא לידחו אלא דידיה היינו דמוסף לבד ולא דנעילה למר ולא דמנחה למר וא"כ לא ימצא יום שלא יהי' בו מעמד בין למשנה אחרונה בין למשנה ראשונה ומשני לי' רב אשי איכא ר' יוסי דקאי כוותך דתניא ר"י אומר כל יום שיש בו קרבן מוסף יש בו מעמד ואתי לאפלוגי אהא דתנן באחד בטבת לא הי' בו מעמד להכי קאמר דליכא יום שאין בו מעמד ומפרש איזה מעמד קמ"ל דשחרית ת"ק נמי הכי אמר ואין כאן מחלוקת בזה ואי דמנחה קרבן עצים דחי ואמאי פליג עלי' ר' יוסי דהא ת"ק נמי הכי קאמר דקרבן עצים דוחה מנחה ולא קרבן מוסף אלא לאו דנעילה וש"מ דידי' דחי דמוסף לבד ולא דמנחה ולא דנעילה וזה ברור לענ"ד ודו"ק היטב:

הר"ן ז"ל נשא ונתן במתני' בדין תפלת נעילה אי מתפללין אותה בכל תעניות אפילו בראשונות. והר"ן ז"ל צדד בראשונות אין מתפללין תפלת נעילה והביא ראי' הן התוספתא אין בין תענית צבור לתענית יחיד בתענית ציבור כ"ד ברכות משא"כ בתענית יחיד אלמא כ"ד ברכות ותפלת נעילה כי הדדי נינהו ויש חסרון דמוכח בדברי הר"ן ז"ל עוד בבא אחת מן התוספתא בתענית ציבור נושאין כפיהם ד' פעמים ביום משא"כ ביחיד ומזה משמע דכ"ד ברכות ותפלת נעילה כי הדדי נינהו וכי היכא דכ"ד ברכות ליכא בראשונות ה"נ תפלת נעילה ולענ"ד אין ראיה מדברי התוספתא דהא חשיב התם נמי דברים דאיכא בראשונות דקתני התם בת"צ נכנסין לבתי כנסיות וזה אפילו בראשונות וכן לענין הפסקה בימים טובים הכתובים במג"ת ג"כ נראה דאפילו בראשונות. וחשיב נמי דברים דליכא אלא באחרונות כמו הוצאה לרחובה של עיר וחשיב נמי דברים דאיתניהו באמצעות ובאחרונות כמו הוספה מבע"י וכל הה' עינויים וש"מ דלא בא לאשמעינן אלא דכל הני מילי ליתנהו בתענית יחיד כלל אבל בתענית צבור איכא דאיתנהו בכולהו ואיכא דליתנהו אלא באמצעות ובאחרונות ואיכא דליתנהו אלא באחרונות לבד וא"כ לא שמעינן מינה לתפלת נעילה אבל מתעניות של מעמדות שפיר יש ראיה דבכל תענית של ציבור איכא תפלת נעילה וכמ"ש הר"ן ז"ל. וכ"ה דעת

הרמב"ם ז"ל דאפי' בתענית שגוזרין על הצרות מתפללין נעילה ואליבי' אין בתענית של צרות שום חומרא יותר מג' ראשונות דאין בהם ה' עינוים ולא כ"ד ברכות ומש"כ הר"ן ז"ל דממעמדות אין ראי' דאפילו ביום שלא הי' מתענין היו מתפללין נעילה וכתב דיש לזה הוכחה ממשנתינו נראה הוכחתו מדאיכא קריאה בכל יום כמו כן מתפללין כל הד' תפלות בכל יום וכש"כ לשיטת הרמב"ם ז"ל דהיו מתפללין תפלה נוספת במעמדות ומשמע במתני' דאפילו בע"ש הי' מתפללין אותה מדקתני דע"ש אין בו מעמד במנחה משמע דבשחרית ומוסף איכא מעמד וכיון דהיו מתפללין תפלת מוסף שלהם כש"כ דהתפללו תפלת נעילה מ"מ אין לדחות בזה הראי' לכל תעניות ואדרבה כיון דמצינו תפלת נעילה ביומי דרחמי אפילו בלא תענית א"כ כש"כ דצריך לאומרה ביום תעניות ומהא דתנן קרבן מוסף אין במנחה אבל בנעילה יש מעמד אין להוכיח דאיכא נעילה בלי תענית דוודאי נראה שהתענו אפילו בר"ח כמו תענית ציבור גמור ויש לדקדק קצת אמאי לא אשמעינן לן מתניתין דבע"ש אין מעמד נמי בנעילה ואפ"ל דכבר הכינו הכל לכבוד שבת דזמן תפלת נעילה היא סמוך לשקיעת החמה וכן מבואר בד' הרמב"ם ז"ל דבכל ימי השבת היו מתפללין הד' תפלו'. והנה מדברי התוספתא שהבאתי נראה כשיטת הירושלמי דבתעניות נמי איכא תפלה נוספת וכ"ד בעהמ"א ז"ל מדקתני התם בתענית ציבור הכהנים נושאין כפיהם ד' פעמים ביום לענין מוסף של מעמדות מצאתי בתוספתא כעין פלוגתא בזה והכי איתא התם בשחרית ובמוסף דברי ר"מ וחכ"א כל יום שיש בו מוסף קורין במוסף וכל שאין בו מוסף אין קורין במוסף משמע דלר"מ הוי קריאה במוסף בכל יום מעמד אבל אדרבה בזה נדחה ראיית הרמב"ם ז"ל מהא דתנן בשחרית ובמוסף נכנסין ש"מ דאיכא תפלת מוסף בימי המעמד ומדברי חכמים לא משמע כן ועיין בירושלמי בזה דמשמע התם דלא היו מתענין בר"ח דאמר התם דמש"ה אדחי המעמד ביום שיש בו קרבן מוסף משום סעודת ר"ח ויש לפרש דהוא נתינת טעם על דברי ר' יהושע דמש"ה אמר דדחי מעמד דמנחה כדי להקדים הסעודה ור' אליעזר אמר התם משום כל התדיר קודם ור"ח תדיר מש"ה הוא קודם לקרבן עצים ועיין בקרבן עדה שהביא בשם היפה מראה דלא היו מתענין אלא אנשי מעמד לבד ולא אנשי משמר ותמה עליו ממסכת סופרים דתני התם דאנשי משמר ואנשי מעמד מתענין ול"נ כהי"מ והכי מוכח ממתני' דבפ"ב אנשי משמר בג' ראשונות מתענין ולא משלימין וג' תעניות הראשונות הי' בה"ב וא"כ בלא"ה היו מתענין אלא ש"מ דלא היו מתענין אלא אנשי מעמד לבד ודו"ק. ונוסחא של תפלת נעילה בתעניות ומעמדות נראה קצת מן הירושלמי דלא היו אומרים אלא שבע מדתני התם בכל יום מתפלל אדם י"ח במ"ש ובמוצאי יה"כ ובמוצאי

תעניות וקמ"ל דאין נעילה פוטרת של ערבית וצריך להתפלל י"ח משמע דנעילה אין בה י"ח ברכות וכן משמע מהא דפריך התם על רב דאמר נעילה פוטרת של ערבית והיאך יהיו שבע פוטרות י"ח ומאי פריך דילמא מיירי בת"צ אלא ש"מ דבת"צ נמי אין בה י"ח ברכות אבל אין זה מוכרח דהא פריך התם נמי והיכן הוא מזכיר של הבדלה ואהא ודאי הוי מצי לשנויי דמיירי בתעניות ובמעמדות ודעת הטור ז"ל להתפלל י"ח בנעילה של תעניות ועיין בק"ע:

רש"י סוף ד"ה בני אורח כו' ארח שמו ומשבט יהודה הי' כצ"ל ורוב זמני קרבן עצים היה בר"ח אב כדי להגביר עבודת בהמ"ק בחודש הזה וכמו שאכתוב לקמן אי"ה על י"ט של חמשה עשר:

דף כו:

גמרא נעילה דליכא כל יומא לא גזרו מכאן משמע קצת דלא היו מתפללין נעילה אלא ביום התענית דאל"ה איכא למיגזר משום אחד בשבת וע"ש דמעמדות שהיו מתפללין נעילה ונשיאת כפים אין בהם כיון דשכיחא שיכרות וק"ל:

שם גמרא נהגו כר"מ אורויי מורינן ואי עביד לא מהדר ליה ורב נחמן אמר הלכ' כר' יוסי. קצת משמע דלרב נחמן מהדרינן לי' וא"כ תיקשי על הרמב"ם ז"ל שכתב דאם עבר ועלה לדוכן במנחה יה"כ אין אומרין לו לירד והא דאמרינן דהאידנא פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא היינו בתענית שאין בו נעילה כמו ד' צומות וכמש"כ הרמב"ם ז"ל אבל במנחה דיה"כ משמע דצריך לומר לו לירד כן משמע דלר"י מהדרינן עובדא מהא דקאמר הש"ס והאידנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא משמע דהי' צריך למחות בידם כיון דהלכה כר' יוסי וצ"ל דס"ל להרמב"ם ז"ל דרבא ורב נחמן לא פליגי ואליבי' דר"נ נמי לא מהדרינן אע"ג דהלכה כר' יוסי מטעם דשמא יאמרו פסול הוא והא דקאמר הש"ס והאידנא מ"ט היינו דמותר להורות כן לכתחילה אלא דא"כ גם לרבא דאמר נהגו צריכין להאי טעמא דסמוך לשקיעת החמה כדי להורות לכתחילה כן ולישנא דהש"ס משמע דלא איצטריך לן האי טעמא אלא לרב נחמן דאמר הלכה כר"י. והנה הא דקאמרינן והאידנא מ"ט יש להסתפק אי סתמא דהש"ס קאמר לה על מנהג חדש שנעשה בימי רב אשי או דקאי אמנהג הראשון שנהגו בימי ר' יוחנן ורבא ולזה קאמר אע"ג דמדינא אין נשיאת כפים במנחה מ"מ נהגו כן משום דסמוך לשקיעת החמה פרשי ונ"מ דאי מנהג חדש הוא י"ל דלא קאי אתעניות שאין בהם נעילה וכ"ד הרמב"ם ז"ל אבל אי קאי ליישב מנהג הראשון ע"כ מיירי בכל תעניות דהא כן הי' מנהג הראשון

בכל תעניות אפי' באלו שיש בהם נעילה ועיין בר"ן ז"ל שהביא מחלוקת בזה בתעניות שיש בהן נעילה ויש להביא קצת ראי' לדעת הרמב"ן ז"ל מהא דפ' אלו נאמרין במנחה דתעניתא מה היו אומרים כו' וקאמר הש"ס התם כל האומרין בגבולין אינו אלא טועה דדווקא במקדש מפני כבוד שם המפורש הוי אמרי כל הני פסוקי משמע מזה דכל סדר הני פסוקי איכא לאשכוחי במקדש וא"כ ע"כ מנחה דתעניתא לא מיירי בד' צומות דהא בזמן המקדש אין צום בהם אלא מיירי בתעניות של מעמדות או בתעניות של צרות ח"ו ובכולהו איכא נעילה דמש"כ ועיין בתוס' שם אלא דמלישנא דהש"ס דאמר התם במנחה דתעניתא ובנעילה דיומי דכיפורי משמע דמיירי בימים הקבועים לכל ישראל וליכא תעניות קבועים אלא הד' צומות ונעילה קבועה ביה"כ ומש"ה נקט מנחה של תעניות ונעילה של יה"כ ועיין בר"ן ז"ל מש"כ בזה סמך למנחה של יוה"כ ע"ש ודו"ק. ובלא"ה ע"כ לא איירי במקדש מנחה ונעילה דמבואר ברמב"ם ז"ל דלא היו מברכין במקדש בשם המפורש אלא פעם אחת ביום בשעת עבודת התמיד וכמבואר במס' תמיד:

דף כז.

גמרא אסמכתא נינהו מדרבנן יש לדקדק הא לענין עמידה ילפינן בהקישא ועבודה דמעכבא כמבואר בתוס' סוטה וכן לענין נשיאת כפים בלילה ועיין בהג"מ פ"ג מהל' תפלה ופט"ו שעמדו שם על הרמב"ם ז"ל דיליף דכהן מומר לא ישא את כפיו מדאיתקיש ברכה לשירות. וכתבו שם דלא איתקש אלא לעמידה לבד וע"כ גם הרמב"ם ז"ל לא כתב כן אלא לאסמכתא בעלמא כמו שכתב לענין שתוי יין להאי היקישא ואמרינן הכא להדיא דהוי מדרבנן ומ"מ טעמא בעי מ"ש דלענין עבודה ולילה מקשינן לשירות מדאורייי' ולענין יין ובע"מ לא מקשינן לי' מדאורייתא ועיין בש"ע סי' קכ"ח בט"ז ובמ"א ז"ל ועל דברי הט"ז ז"ל כבר עמדו שם האחרונים ז"ל והמ"א ז"ל הביא ד' הב"ח על ערל שמתו אחיו מחמת מילה לפוסלו לנשיאת כפים דומיא דשירות ותמה עליו המ"א ז"ל והביא בשם ספר המצות דלא איתקיש אלא לענין עבודה וכן כתב התם לקיים דברי הר"ח ז"ל דבעינן דווקא שכרותו של לוט. ופי' דמש"כ הרמב"ם ז"ל לענין יין דאיתקיש ברכה לשירות היינו לקולא דבנזיר אסור אפילו בכ"ש וילפינן מיין דבעינן רביעית וכתב כן כדי ליישב ד' הרמב"ם ז"ל עם הא דאמרינן הכא דלקולא איתקיש ולא ידעתי איך יתרץ הא דכתב הרמב"ם ז"ל לענין המיר דתו לדת ישמעאלית דפסול לנשיאת כפים מדאיתקיש ברכה לשירות אלמא דילפינן משירות לחומרא וע' בלח"מ בפט"ו מה' תפלה אלא נראה דלבתר דמסיק הש"ס מדרבנן ואסמכתא בעלמא תו לא ילפינן מנזיר כלל

וסמיכות הפרשיות ע"כ אתי למילתא אחריתי ובאמת מדרבנן לא שייך כלל ללמוד כהן מברך מנזיר דאין ענין זל"ז ומכהן משרת שפיר איכא למילף אפי' מדרבנן דברכה הוי דומיא דעבודה ואחמרי רבנן בה בכמה דברים כמו לענין המיר דתו ושכור. והנה לענין עמידה כ' הרמב"ם ז"ל דילפינן מכה תברכו ופלוגתא דתנאי היא בסוטה איכא דנפקא לי' מהקישא דברכה לשירות ואיכא דנפקא לי' מכה תברכו ומשמע דהאי תנא דיליף מכה תברכו לית לי' כלל היקישא דברכה לשירות מדאורייתא ולהכי פסק הרמב"ם ז"ל כוותי' דמסוגיין דהכא משמע כוותי' דלא איתקש אלא מדרבנן ועל מש"כ התוס' בסוטה דאם נשא כפיו בישיבה לא יצא דומיא דעבודה דחילל יש לי לדקדק הא גם בשירות ועבודה יושב אינו פסול אלא במקדש אבל בבמה בשעת היתר בשר כדאיתא בזבחים ריש פ' שני וא"כ נ"כ בגבולין לא עדיף מעבודה בבמה וכי היכא דבבמה יושב כשר ה"נ בנשיאת כפים בגבולים והיה נראה דלמאן דיליף עבודה מהיקישא דשירות באמת לא הוי מה"ת אלא במקדש אבל בגבולים לא הוי אלא מדרבנן וצ"ע וי"ל כיון דלא בעי כהונה בבמה אין לדמות ברכה בגבולים לשירות דבמה כיון דברכה בעי כהונה בכ"מ. והתוס' ז"ל במנחות דף ק"ט הביאו נוסחא אחת אי מה משרת בע"מ לא אף מברך בע"מ לא ת"ל לעמוד לשרת לעמידה הקשתיו ולא לדבר אחר ונוסחא זו נפלאה היא ולא נודע מקומה איה וכבר תמה ע"ז הגאון מוה' ישעי' ברלין בהגהותיו:

שם תוס' בד"ה מר סבר עיקר שירה בפה כו' כבר כתבנו על דברי התוס' אלו ומהרש"א ז"ל מה שיש להעיר עליהם בחידושי למס' עירכין ע"ש ודו"ק:

שם גמרא תניא אידך משה תיקן להם לישראל שש עשרה משמורו' וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר כו' יש לדקדק לפ"ז במה לקיים המה יסד דוד ושמואל הרואה דהא החלוקה לכ"ד משמורות הי' בסוף ימי המלך דוד כמבואר בקרא בשנת הארבעים למלכות דוד וכן נאמר שם שחילקן עם אחימלך בן אביתר והמה היו בסוף ימיו וא"כ שמואל לא תיקן כלל וצריך לומר דיפרשו המה יסד כו' היינו לעמוד על העבודה לשוערים ולמשוררים אבל לא הוסיפו על המשמרות:

שם גמרא ד' משמורות עלו מן הגולה ידעי' חרים פשחור ואומר וכתב רש"י ומיבעי' לי דפשחור לא כתיב בקרא במנין הכ"ד משמורות ועיין במהרש"א ז"ל שכתב דאמר נחלק לשנים בבית שני הוא ופשחור בנו ולא משמע כן הלשון ד' משמורות ולפי דבריו ז"ל לא עלו אלא על ג' מן הראשונים ועוד למה הקדימו פשחור לאומר כיון דאומר הי' מן הראשונים ופשחור בנו נעשה מחדש ול"נ דפשחור הוא משמרת מלכי' וכן מבואר בדה"א ט' פשחור בן מלכי' ופעמים נקרא המשמרה ע"ש מלכי' ופעמים ע"ש פשחור בנו

וזה ברור ואמת וכן מבואר שם דאלו המשמרות עלו שנא' ומן הכהנים ידעי' ויויריב ויכין כו' ועידי' בן ירוחם בן פשחור בן מלכי' ומעשי בן עדיאל כו' בן משלימות בן אמר הרי לפניך ג' משמרות אלו ידעי' ומלכי' הוא פשחור ואמר ויהוריב לא נחשב כי בנחמי' ו' א' נאמר ידעי' בן יהויריב וכן יכין לא זהו בעל המשמר הכ"א מדקחשיב לי' קודם מלכי' ואמר אלא גם הוא בכלל משמרת ידעי' וכן נאמרו אלו הג' בנחמי' י"א כי הם שעלו עם עזרא והתיישבו בירושלים וחרים שלא נאמר כן בנחמי' ובד"ה ילפי' לה מעזרא י' דחשיב התם מן הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני אמר ומבני חרים ומבני פשחור הוא פשחור בן מלכי' הרי מבואר במקרא דגם בני חרים עלו עם עזרא ופשוט הוא דממקראות אלו הוא דיליף לה הש"ס דד' משמורות עלו מן הגולה:

דף כז:

רש"י בד"ה לא ידחה ידעי' כו' וששה דידעי' עושין אותן ה' עכ"ל. משמע מדבריו ז"ל דיהורם נוטל משמר אחד שלם אלא אחרי חביריו של ידעי' ולא משמע כן בערכין די"ב דפריך התם ומשמרת יהויריב בשני מי הי' והתניא ד' משמורות עלו כו' ומאי קושיא לפירש"י דילמא אח"כ עלו משמרת יהויריב ונטלו להם משמר אחד אלא ודאי משמע דבטיל זכותן ואין להם משמר בפ"ע לאלו שלא עלו עם עזרא אלא נעשים טפילה לאותו המשמר שבאו בגבולו. וכן משמע לשון התוספתא עמדו הנביאים והתנו שאפילו יהויריב עולה לא ידחה אחד מהן אלא נעשה טפל לו ועיין בתוס' בערכין שם והמהרש"א ז"ל בח"א כאן הקשה מהא דסוף סוכה בולגה לעולם חולקת בדרום משום עובדא דבת בולגה שנשתמדה בימי היונים וזה הי' בימי בית שני וכן אמרו שם בגמרא וי"א משמרתו שוהה לבא ונכנס ישבב אחיו ושימש תחתיו אלמא דבימי בית שני היו המשמרות על הסדר שהיו בימי בית ראשון ובאמת תמיה גדולה היא דד' הש"ס סתרי אהדדי ההיא דערכין דאמרינן התם להדיא דלא היו בבית שני כ"א הד' משמרות שעלו וחבריהם עם ההיא דסוכה והתוס' בערכין הקשו ממתני' דב"ק נתן את הכסף ליהויריב ואת האשם לידעי' ותירצו שם או דמתני' נשנית בסוף בית ראשון או דלא דווקא יהויריב אלא משמר שנכנס תחת יהויריב והת' הזה אינו מיושב דהא ידעי' הוי ראש המשמר בבית שני ולא הי' שום משמר לפניו אלא צ"ל דלסימנא בעלמא נקיט כיון דלא ידועים שמות המשמורים של בית שני לכן נקיט לדוגמא ע"ס המשמרות של בית ראשון אבל על ההיא דסוכה קשה לומר כן אם לא שנאמר דבולגה וישבב הוא שם המושאל על המשמרה

הי"ד ומשמרה הט"ו כי לא נתבאר שמם בימי בית שני ונתנו עליהם השמות הראשונים לסימנא בעלמא ודוחק הוא:

שם גמרא בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות כו' ועיין רש"י ז"ל וי"ל דרמיזא לה כמש"נ והציפור לא בתר והוא רמז לישראל שיהיו קיימים לעולם וכמש"כ רש"י ז"ל בחומש ועי"מ יהיה הקיום ע"י הציפור דרור היא התורה שמסר לנו אבינו שבשמים וכמאמרם ז"ל במנחות משל לעבד שמסר לו רבו ציפור דרור אם אתה משמרו הריני משמר נפשך:

שם גמרא אנשי משמר היו מתפללין כו' פירש"י אותן כ"ד שהיו בעריהם ולשון אנשי משמר לא משמע כן אלא נראה כפשוטו דכהנים אנשי משמר היו מתפללין ולא היו מתענים וכמש"כ לעיל ואנשי מעמד אלו ישראל היו מתענין ד' ימי השבוע וכמבואר במס' סופרים טעם כל יום ביומו ואיתא התם עוד טעם מה שלא היו מתענים באחד בשבת מפני העכו"ם שלא יהי' להם איבה כי הם שמחים וישראל מתענין ודחה הטעם הזה כי לא הי' כן בימי המעמדות ועיין מהרש"א ז"ל בח"א שהביא הנוסחא הזאת בגמרא בשם ר' יוחנן ולא ראיתי הנוסחא הזאת ופי' הוא ז"ל מפני שהיו בטלים ממלאכה במעמדם ויאמרו שאנשי המעמד מחזיקים אותו ג"כ כו' ע"ש והוא תמוה דבמס' סופרים איתא להיפך וכמ"ש וביטול מלאכה ודאי כן הוא כמבואר בתוספתא במכילתין אבל היו בטלים גם ביום שלא התענו מפני הקרבת קרבנן דלהכי תקינו המעמדות להתיר כל ישראל במלאכה כדאיתא בירושלמי ואנשי מעמד לבד הם העומדים על הקרבן וי"ט הוא אצלם ימי המעמד ואסורים במלאכה וכן מפורש בתוספתא דבטלין ממלאכה כל אותו שבת. ומה שהיו מתענין אע"ג דיחיד המביא קרבן אסור גם בתענית וכן ציבור ביום טבוח של עצרת וכמש"כ לעיל במכילתין מ"מ לאנשי המעמד התירו להתענות ולהתפלל על קיום העולם ויושביו ואיתא בירושלמי דסנהדרין ג"כ היו מתענין עמהם וענין אלו הד' דברים שהתענו עליהם עיין מהרש"א ז"ל בח"א שכתב שהם ארבע שצריכין להודות ויש להוסיף בזה כי אלו הד' מדבר ים חולה ובית האסורים הן נגד הד' גליות וכולם ראה אותם אברהם אבינו ע"ה כמשדז"ל על פ' והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו ולהנצל מכל זה הודיע לו ה' ע"י זכות הקרבנות והתורה כמבואר:

שם גמרא למ"ד דולג נדלוג למאן דאמר פוסק נפסוק ועיין רש"י ז"ל וצ"ל דלמ"ד פוסק הקושיא מהא דתניא ושל חמשה ביחיד ועיין במגילה ברש"י ותוס' שם באריכות ובדברי האחרונים ז"ל בזה:

דף כח.

גמרא אמר ר"י וכי יחיד יכול לקרות ד"ת בע"פ בצבור אלא כולן נכנסין וקורין אותה ע"פ כקורין את שמע לישנא דוכי יחיד קורא ע"פ בציבור אינו מובן קצת דמשמע דפלוגתייהו בהכי ת"ק ס"ל דבמנחה אין צריכין ליכנס לביהכ"נ אלא כל יחיד קורא ע"פ לעצמו ע"ז אמר ר"י וכי יחיד יכול לקרות ע"פ דברים שבכתב אלא נכנסין לבהכ"נ וקורין כולם בע"פ כקורין את שמע דאם נפרש דת"ק נמי ס"ל דבמנחה נכנסין לבהכ"נ אלא דיחיד קורא אותו ע"פ להוציא את הרבים א"כ מאי קאמר ר' יוסי אלא כולן נכנסין וקורים כו' הא ת"ק נמי מודה דכולן נכנסין ובקריאה לחוד פליגי למר יחיד קורא להוציא את הרבים ולמר כולן קורין ובתוספתא איתא נמי להאי פלוגתא וי"ל בשחרית במוסף נכנסין לבהכ"נ וקורין ובמנחה קורין על פה ר"י אומר אין יחיד קורא ע"פ אלא נכנסין לבתי כנסיות וקורין כקורין את שמע משמע נמי דבכניסה לבהכ"נ פליגי דלת"ק קורין ביחידות ולר"י נכנסין לבהכ"נ אלא דא"כ מאי קאמר ר"י וכי יחיד יכול לקרות בע"פ והיכן מצינו חילוק בין יחיד לציבור לענין דברים שבכתב לאומרן ע"פ וכי אסור לקרות ביחידות ק"ש ע"פ אלא ע"כ צריך לפרש דכולן נכנסין דר' יוסי לאו דווקא ולת"ק נמי נכנסין אלא דיחיד קורא להוציא את הרבים וע"ז השיב ר' יוסי וכי יחיד יכול לקרות ע"פ בציבור דלהוציא את הרבים ודאי בעינן דווקא בכתב ככל קריאות התורה כמש"כ ובפתחו עמדו כל היום אבל בע"פ הוי כקורא את שמע לבד ואין יכולין להוציא זא"ז אלא כולן צריכין לקרות וראיתי בתוס' ישנים ביומא דף ע' שהביאו ראי' מכאן דאיסור דברים שבכתב לאומרן בע"פ לא אמרו אלא להוציא את הרבים. וכ"כ הש"ג במגילה פ' הקורא עומד ויש לדקדק ע"ז הא איסור דברים שבכתב לאומרן ע"פ הוי דומיא דדברים שבע"פ שאסור לאומרן בכתב ודברים שבע"פ אסורין לכל לאומרן בכתב כדמשמע בגיטין פ' הנזקין ונראה דעיקר האיסור בין בדברים שבכתב לאומרן ע"פ בין בדברים שבע"פ לאומרן בכתב היינו ללמוד לאחרים וע"ז נאמר למשה כתוב לך את הדברים האלה שלא ילמדם לישראל ע"פ וכן נ' כי ע"פ הדברים האלה הוא תורה שבע"פ שלא מסרם לישראל בכתב אלא בע"פ ומש"ה אסור לכתוב ספרא דאגדתא כי נצטוינו ללמוד אותה בע"פ אי לא משום עת לעשות וכן אסור ללמד דברים שבכתב לאחרים בע"פ כי נצטוינו למוסרן בכתיבה ולכן אסור לקרות בציבור בע"פ כי קריאת התורה בציבור הוי כעין לימוד לאחרים וכמנהג קדמונינו לבארן ע"י מתורגמן ולכן הקורא צריך לקרות מן הכתב והתורגמן צריך לומר תרגום בע"פ ולא מן הכתב כדאיתא בירושלמי הביאו הרי ף ז"ל במגילה וכן משמע מלשון רש"י ז"ל בפ' הנזקין שכ' דברים שאמרתי לך בכתב אי אתה רשאי לאומרן לישראל בע"פ אבל כל אדם

לעצמו אין כאן איסור לומר פסוק בע"פ ועיין בד"מ סי' שכתב בשם הש"ג דוודאי ביחיד אסור לומר בע"פ אבל בציבור מותר וכן מבואר בש"ג שם וז"ל ול"נ דדווקא היחיד אסור לקרות ע"פ אבל כשהציבור קורין עמו יחד שפיר דמי ולא הבנתי מה חידש על דברי הרא"ש והסמ"ג ז"ל דגם הם כתבו דבציבור מותר ויחיד אסור לקרות בציבור וכסוגיין וי"ל דמלשון הרא"ש ז"ל דבפסוקי מי כמוכה הש"ץ שותק וכתב הוא ז"ל דעם הציבור יחד מותר להש"ץ ג"כ לומר עמהם ולת"ק דס"ל דיחיד קורא ע"פ צ"ל הטעם דהוי כסדרן של יום וכמבואר בירושלמי ביומא על כהן גדול שקורא ע"פ אלא דעדיין טעמא בעי אמאי לא יקראו בספר כיון דבבהכ"נ הם וצ"ע:

שם גמרא פעם אחת גזרה המלכות שלא יביאו ביכורים לירושלים ועצים למערכה מה עשו כשרים ויראי חטא שבאותו הדור כו'. הנה מבואר אצלנו במ"א מה ענין ביכורים ומה שמתחיל ואומר ארמי אובד אבי כו' כי הוא לשבח ולהודות לשמו ית' ויתי' על החבר ויחוד נעים כניסת ישראל לארץ הקדושה אשר היחוד הזה גורם ליחוד עליון וקודם כניסתן לארץ הי' פירוד בין הדבקים כי ישראל היו כבושים תחת יד העמים ובארץ הקדושה משכנו שם הז' עממין הזידים וקבלו יניקה ממנה אשר זה הוא כל מגמת הסט"א והראשון למחשב' רעה זאת היה לבן הארמי כי עשה כל תחבולה ורמי' לעכב את יעקב אבינו בגבולו ושלא להניחו לעלות אל מקום הקודש וה' היה בעוזרו של אבינו והפר כל מחשבות לבן ובא יעקב אבינו עם מטתו השלימה אל ארץ הקדושה שלם והנה לא נגמר היחוד הזה עד אחר שעלו ממצרים ויצאו נפשות ישראל לחירות עולם מתחת יד העמים וארץ הקדושה יצאתה מרשות הז' עממין ונתקדשו מן הקודש ואז התחילה ארץ הקדושה לגלות טובה לישראל ההגונים לה מששת ימי בראשית. והיו ישראל שבעים מכל טוב והתענגו מזיז כבודה וכל העמי' הושפלו כי לא הי' להם אחוזה בקודש ולזה צונו אבינו שבשמי' להביא מראשית כל פרי האדמה ולשמוח בכל הטוב אשר נתן לנו ה' ואין לזר חלק אתנו ונצטוו להניחם לפני מזבח ה' כדי שלא יבואו חיות היער לגזול ולחטוף מזה הטוב כי ידוע אשר עיניהם לזה יארובו לינק מן הקודש והסגולה לזאת הוא אש המזבח אשר הי' בדמות ארי' וממנו יגורו כל חיות היער לבל יגשו לגבול הקדושה וכמש"נ בנימין זאב יטרף וע"י ההודאה והשבח הזה הי' השפע מתרבה והי' השלחן ערוך נגד צוררי ועיני רשעים תכלינה וזה שאמרו מזמור ארוממך ה' כו' ולא שמחת אויבי לי כו' והנה בסוף ימי הבית אשר התחילו העמים לשלוח יד בנו נתן השטן בלבם לבטל אלו השני עבודות ע"י ביטול הביכורים למעט השפע הטוב מישראל ח"ו וע"י ביטול אש המערכה למען יוכלו הם לגשת לינק מן הקדושה. ולזה אזרו חיל הכשרים ויראי חטא

המוכנים לבחי' שתי העבודות הנ"ל הכשרים הם הרואים תמיד בפועל ידיהם להרבות שפע הטוב למלאות רצונו ית' ויתי' להטיב לעושי רצונו ויראי חטא הם השומרים את גבול הקדושה שלא תפרץ ח"ו ע"י חטא ועון ועשו בערמה וקיימו מצות בוראן ועליהם הכתוב אומר זכר צדיק לברכה כי הברכה תשכון על ראשם ועל הרשעים הוא אומר ושם רשעים ירקב כי לא יקבלו שום יניקה וחיות והם כלים מאליה' ובפעם האחר שלא גזרו אלא על עצי המערכה לא אמרו ז"ל כ"א מה עשו יראי חטא שבאותו הדור וכנ"ל ועיין מהרש"א ז"ל בח"א ועיין בתוספתא בזה. או יאמר זכר צדיק לברכה כי הצדיקים גורמים שכל השפע הטוב יהי' לברכה ובחי' ברכה ידוע כי היא המדה המקבלת כל שפע הטוב ושם רשעים היא בחי' השפחה ירקב כי תהי' בור ריק מכל טוב כי לא יניחו הצדיקים אותם לירש בטובה ח"ו והבן:

תוס' בד"ה אי ר"מ כו' וקשיא אמאי כו' עיין מהרש"א ז"ל בח"א:

דף כח:

גמרא אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניי' וכן הוא הנוסחא בברייתא בר"ה דף י"ח על מקרא צום הרביעי כו' ויש לדקדק כיון דאנשי כנה"ג עשו לט' בתמוז ליום צום מפני שהובקעה העיר בראשונה א"כ אמאי בטלוה אחר החורבן שני וכי מפני שאירע בשני' בי"ז בטלה מפני זה מה שאירע בראשונה ואדרבה מה שאירע בראשונה הם דברי קבלה ונביאים קבעו אלו הימים לימי צום אבל מה שאירע באחרונה לא מצינו מי שקבע אותן ליום צום ועשרה בטבת וצום גדלי' הם ממה שאירע בראשונה וי"ל כיון דהג' תעניות אלו ברצון תלי' כדאמרינן בר"ה שם רצו מתענין כו' ע"כ קבעו י"ז לתענית מפני שאירע בו חמשה דברים אבל י' בטבת קבעו כמו בראשונה כיון דכבר הוקבע בימי הנביאים ועיין מהרש"א ז"ל בח"א ובלח"מ פ"ה מה' תענית ולשון הרמב"ם ז"ל שכתב צום הרביעי הוא י"ז בתמוז לאו דווקא הוא די"ז בתמוז בשני' הוא דהואי ובירושלמי אמרו דטעו בחשבונן אבל באמת גם בראשונה הי' בי"ז בתמוז וכן טעו נמי ביום החורבן ע"ש והתוס' הביאו ד' הירושלמי בר"ה:

דף כט.

גמרא וכתיב ויהי בשנה השנית בחודש השני בעשרים בחודש כו' וכתיב ויסעו מהר כו' פירש"י ז"ל דחודש ימים התחיל מכ"ג אייר אחר ג' ימים שסרו ונשלם החודש בכ"ב סיון היינו חודש חסר ואח"כ ז' ימי הסגרה של מרים הוי להו כ"ט סיון ובאותו היום

שלחו מרגלים וקשיא טובא על פירושו ז"ל דהא בהדיא איתא בנזיר דף ה' דהאי חודש ימים הוי שלשים יום וכן מבואר בתוס' פרק החולץ דחודש דקרא הוא של שלשים יום גבי ירח ימים דופ"ת. וכ"כ התוס' בכתובות ד' אבל התוס' ז"ל פירשו כאן לפי שיטתם דחודש דקרא הוי ל' יום כי חשבון החודש מתחיל מכ"ב אייר כי ביום ג' מהימים שסרו התאוו תאוה ועד כ"ב סיון ועד בכלל נשלם חודש שלם של שלשים יום וזה שכתבו וג' ימים שנסעו דל מינייהו ב' ימים דבעשרים בחודש נעלה הענן הרי ב' ימים ך' וך"א ועדיין הי' נגמר החודש בכ"ג כי ג' ימים נסעו אלא דיום הג' הוא בכלל החודש ונמצא החודש נשלם בכ"ב סיון. וזה ברור בכוונת התוס' וצריך להגיה קצת לדבריהם פירוש חשוב מעשרים כצ"ל לפ"ז תמצא מכ"ב לחודש השני זה אייר כצ"ל שהאחד מן הג' ימים בכלל החודש פש להו כ"ב וב' תיבות שאייר חסר מיותר וגם אפשר ליישבן קצת עכ"פ דברי התוס' ברורין ויפלא בעיני על מאור עינינו מהרש"א ז"ל שכ' על דברי התוס' דלא ידע להולמן אלא דיש לדקדק דמשמע מקרא דהחודש התחיל אחר הג' ימים שנא' ויאמר משה אל העם התקדשו למחר ואכלתם בשר ועוד יש לדקדק על רש"י ז"ל בחומש שהביא דדרך שלשת ימים נסעו ביום אחד כדי למהר כניסתן לארץ והכא בסוגיין לא משמע כן. ובביאת המרגלים ג"כ נחלקו רש"י ותוס' ז"ל כי רש"י ז"ל חשיב ב' מסיון שיום כ"ט נמי בכלל וחזרו בח' באב ובליל ט' באב בכו העם והתוס' ז"ל לא חשבו אלא אחד מסיון ולפ"ז שבו המרגלים בט' באב ועיין מהרש"א ז"ל בח"א ואפ"ל עוד לשיטת התוס' דבכ"ט שלח אבל לא הלכו אלא בל' בסיון דהא באותו יום הלכו מחצירות למדבר פארן ועוד דמה חשבון שכתב רש"י ז"ל בחומש דלהכי שהו בהליכתן ארבעים יום דארץ ישראל ד' מאות פרסה וזה הוא מהלך ארבעים יום לפי מהלך אדם בינוני בזה נראה דהלכו מ' יום שלימים אלא דלשון המשנה בט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ משמע כפירש"י ז"ל ועיין בק"ע שכתב דביום שלשים בסיון שלח מרגלים והוא נגד הש"ס:

שם גמרא נתקבצו כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידם ואמרו רבש"ע אם לא זכינו כו' הרי המפתחות מסורים לך כו' יש לכוין בזה כי באו לתקן חטא דבר הגדול אשר דברו מרגלים כי חזק הוא ממנו כביכול בעה"ב אין יכול להוציא כליו משם ע"כ עשו פרחי כהונה בחכמה ומסרו לו כל המפתחות למעלה להורות שאפילו בשעת חורבנה אין רשות לזרים עליו והמפתחות מסורים ביד המקום ב"ה והוא דורש אותה תמיד אפילו בזמה"ז עד אשר יבוא העת ויפתחו השערים ויבא גוי צדיק כמש"נ פתחו שערים כו':

דף כט:

גמרא מתיב רב המנונא בחמישי מותרין מפני כבוד השבת ובירושלמי פריך לה נמי להאי קושיא ומשני תספורת הושבה דהא דתנן בחמישי מותרין היינו תספורת ומוכח מזה דהתירא דחמישי קאי נמי אתספורת ולא הבנתי דברי הג"א בשם הא"ז שכ' ולספר אפי' בחמישי משמע דמחלק בין כיבוס לתספורת והוא נגד ד' הירו' וי"ל כיון דלא משני הכא בש"ס דילן משמע דתספורת אסור בחמישי ולא ראיתי כעת מי שהביא הגה"ה זו לא בב"י ולא בד' האחרונים ז"ל:

שם גמרא וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם עיין בלשון הרא"ש ז"ל שכ' וגיהוץ שלנו הרי הוא ככיבוס שלהם ומותר ועיין ב"ו מש"כ בזה הלשון אבל מפסקי הרא"ש ז"ל נראה שחסר כאן כמה תיבות ולא הותר אלא כיבוס שלנו ע"ש:

שם רש"י בד"ה לא שנו דאסור ללובשו כו' אינו מדוקדק קצת דמשמע מלשונו ז"ל דרב קאי אהא דשלח רב יצחק בר גיורי אבל באמת רב קאי אמתני' דאסור לכבס וק"ל:

שם גמרא חל להיות בשני וחמישי קורין ג' ומפטיר א' מכאן יש לדקדק על דברי הר"ן ז"ל שכתב בפ"ק מסוגית הגמרא דלא היו קורין של תענית אלא במנחה אבל בשחרית קורין דיומי' א"כ אין שום חילוק בין אם חל התענית בב' וה' או בשאר יומא ולא הי' צריך אלא לקרות אחד כיון דכבר קראו ג' בבקר מעניינא דיומא אלא משמע דבתענית שחל בב' וה' אין קורין אלא בשל תענית והא דקאמר קורין ג' ומפטיר אחד פירש"י ז"ל דהמפטיר הוא מן הג' שקורין משום דאין מוסיפין בחול והתוס' כתבו בשם ר"ת להוכיח מכאן דמפטיר עולה למנין ז' ואין זו ראי' מוכרחת דבחול שאני דאין מוסיפין תדע דלא מייתי הש"ס התם ברייתא זו למותיב תיובתא על מ"ד דאין עולה. והנה במגילה איבעי לן בת"צ כמה קורין אי ג' כמו בב' וה' או ד' כיון דאיכא מוסף תפלה ופרש"י ז"ל היינו תפלת עננו ויש לדקדק קצת אמאי לא פירש אכ"ד ברכות אי תפלת נעילה דזה שייך יותר לקרות מוסף תפלה מתפלת עננו דלא הוי אלא ברכה אחת וגם איכא פלוגתא אי אומרה ברכה בפ"ע וי"ל דמשמע התם דכל תענית ציבור שוין לענין זה הן ראשונות של גשמים וט"ב ובראשונות ליכא כ"ד ברכות ובט"ב ליתא לא כ"ד ברכות ולא תפלת נעילה וע"כ צריך לפרש מוסף תפלה היינו עננו אלא דקשיא לי אמאי לא פשיט התם ממתני' דקריאת מעמדות דהוי קריאה של תענית. ואין קורין אלא ג' כדתנן פרשה גדולה בשנים וקטנה ביחיד ומאי קאמר רב אשי התם והא אנן לא תנן הכי ע"ש ויש ליישב ודו"ק. ויש להסתפק לת"ק דאמר חל בשלישי קורא אחד אי בכל ת"צ קאמר או אפשר דווקא בט"ב דקורין אסוף כו' ע"כ אין להפסיק ואחד קורא הכל וכש"כ למאי

דקאמרי' אחרים דקורין ואם לא תשמיעו לי היינו קללות ואין מפסיקין בקללות אלא דע"כ היו מתחילין בברכות דאלת"ה תיקשי לר' יוסי דאמר קורא ג' וכן לת"ק מב' וה' היאך מפסיקין בהם ומסרכין עליהם אלא וודאי היו מתחילין בברכות כמו בתענית ולפ"ז הוי ט"ב בכלל הא דתנן במתני' ובתעניות קורין ברכות וקללות. והא דתניא שם אחרים א' מאם לא תשמעו לי לאו דווקא וא"כ ת"ק בכל ת"צ ס"ל דאחד קורא לבד והא דתנן אין מפסיקין בקללות ומשמע דאתעניות קאי דסמיך לי' שם במתניתין ומדצריך להפסיק ש"מ דג' קורין אתיא כר' יוסי או כת"ק ובב' וה' והנה הפוסקים הקשו אטעמא דר"ל אהא דאין מפסיקין בקללות משום דאין אומרים ברכה על הפורעניות הא בזמן המשנה לא הי' מברך אלא הפותח לפניו והחותם לאחריו וע"כ ע"פ רוב המפסיק הוא אמצעי ואינו מברך כלל. ועיין בט"ז סי' קל"ט ותכ"ח ובתוי"ט במתניתין דמגילה שם ואני ראיתי בירושלמי פרק בני העיר בסופו דמבואר שם אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ולאחריו אלא קללות שבת"כ ושבמשנה תורה וכן אמרו התם כל השירות טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם וכן עשרת הדברות אלמא דקללות חלוקים הם בדין זה דעלייהו צריך לברך תמיד לפניו ולאחריו ואיתא נמי התם להא דלוי בר בוטי דמייתי הש"ס בפ' בני העיר דהוי קרי בארורי' אלא דבירושלמי איתא בגוונא אחרינא דבעי לוי מרב הונא אלין ארורי' מהו דקרינן חד ויברך לפניו ולאחריו א"ל אין לך דבר שטעון ברכה כו' ובזה מחולק עם הש"ס דילן דלשיטת הירושל' קללות שבת"כ ושבמשנה תורה דין אחד להם וכן אמר התם ר' יוסי בר בון תמניא פסוקיא אחרנייתא דמשנה תורה מברך לפניו ולאחריו ופריך בלא כך אין הפותח והחותם מברך לפני' ולאחרי' ושמונה פסוקים שבמשנה תורה חתימת התורה הם ובלא"ה מברכין לפני' ולאחרי' ומשני לא צריכה ר"ח שחל להיות בשבת דהחותם קורא בר"ח. מכל הלין משמע דאלו הפרשיות דחשיב בירושלמי כולן צריכין ברכה לפניהם ולאחריהם אפי' בזמן המשנה וא"כ מנ"ל דהש"ס דילן לא ס"ל הכי ולא תיקשי קושית הפוסקים וזהו דשאל לוי בר בוטי מהו דקרינן חד ויברך לפני' ולאחרי' דאם גם על הארורים צריך לברך לפני' ולאחרי' ע"כ צריך אחד לקרותן מטעם שלא יהיו בניו מתקללים והוא מתברך כביכול והשיב לו דאין צריכין ברכה לפניהם ולאחריהם ומש"ה יכול להפסיק בהם ועדיין צ"ע בזה בשיטת הירושלמי וגם מסתמא דהש"ס דילן לא משמע כן ודוק:

דף ל.

גמרא אמר רבא הלכה כר"מ והלכה כר"ג ותרוייהו לקולא ונראה דעיקרא דהאי פיסקא סמיך אהא דתניא בברייתא לעיל הכי דאינו אסור אלא אותה שבת ולפניו לבד אבל אמורא מעצמו אינו יכול לפסוק הלכה כקולא דתרווייהו והנה הר"ן ז"ל הביא דברי הירושלמי ט"ב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות וכן איפסיק הלכה בש"ע ולכאורה איכא פלוגתא בזה בירושלמי דפליגי התם ר"י ור"ל ר"י אמר לאחריו אסור ור"ל אמר לאחריו מותר מה עבד רשב"ל ונראה דקאי אד' ר' חייא הגדול דפליג עלי' דר"ל ור' חייא בר בא דדרש לציפוראי ולא קבלין עלייהו היינו דדריש להו כר"ל להיתירא ודלא כדברי הק"ע דדריש להו כר"ל להתירא ודלא כדברי הק"ע דדריש להו לאיסורא ולא קבלו עלייהו דהא ציפוראי נהגין חדשה כדאיתא התם ואמאי לא קיבלו עלייהו לאיסורא דהא הם מחמירין כל החדש כר' יהודה ודוחק לומר דלענין מיעוט שמחה קאי ע"כ נראה יותר דדריש להו להתירא כר"ל ולהכי לא קיבלו עלייהו ור' חייא הגדול חולק ע"ז. ולולי דמסתפינא הייתי אומר דבן אחוי' דר' חייא צ"ל בריי' של ר' חייא הגדול חלוק עליו ופריך מה עביד לה ר"ל פתר לה ט"ב שחל להיות בשבת אז אסור כל השבת כולה ועיין בפירושו של ק"ע שם עכ"פ משמע דלדברי ר"ל ט"ב שחל להיות בשבת שבת שלפניו אסורה ומזה נראה סמך למנהגא של סמ"ג שכתב הטור לאסור שבת שלפניו ועדיין אין שיטת הירושלמי ברורה אצלי ועיין ברמב"ם ז"ל בפי' המשניות שכתב דהא דתנן ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת קאי אט"ב שחל להיות בשבת בג' או בד' וכרשב"ג דאמר לאחריו אסור וכבר תמה ע"ז הלח"מ ז"ל בהל' תענית. ועיין מש"כ ודברי טעם הם וא"כ הא דתנן במתני' ובחמישי מותרין היינו לאחריו ואפשר הוי גריס בירושלמי פתר לה בט"ב שחל להיות בע"ש דבזה ג"כ כל השבת אסור וכדברי הרמב"ם ז"ל ומה שתמהו הפוסקים על הרמב"ם ז"ל שהשמיט למעט בעסק מר"ח ועד התענית נראה דסמיך אלישנא דמתניתין משנכנס אב ממעטין בשמחה והיינו למעט בבנין ונטיעה של שמחה כדאיתא בירושלמי ודו"ק ועיין בלח"מ ז"ל:

שם תוס' בד"ה ערב ט"ב כו' נראה לפרש ד' ז"ל דס"ל לחומרא דשני מינים ממש אסור אפילו בקדירה אחת וכמנהג אשכנז שהביא הרא"ש ז"ל ובשני קדירות אסור אפילו ממין אחד וכד' הרי"ף גיאות ז"ל וזה שכתבו בתחילת דבריהם ז"ל פי' שני תבשילין רצה לומר שני קדירות כעין שקורין כו' כוונתם כיון דנתבשלו בשני קדירות רגיל העולם לקרותן ב' מינים אפילו הם מין אחד אבל ב' מינים אפילו בקדירה אחת אסור ולזה כתבו דבצל אין אסור משום תבשיל כיון דאין דרכו לבשלו בפ"ע כלל לא מיקרי תבשיל אבל שאר שני

מינים המתבשלים בקדירה אחת ודרכן להתבשל כ"א בפ"ע מיקרי שפיר ב' תבשילין ובזה א"ש מה שגימגם מהרש"א ז"ל על דבריהם וזה ברור ובזה יש לפרש דברי ר' יהודה דאמר כיצד משנה אם הי' רגיל לאכול ב' תבשילין יאכל מין אחד דלכאורה ת"ק נמי הכי קאמר ומה הקיל ר' יהודה בזה אבל לפי הנ"ל ניחא והכי פירושא אם הי' רגיל לאכול ב' תבשילין ואכלם ממין אחד ולא ב' תבשילין מב' מינים ולת"ק כל שני תבשילין אסור אפילו ממין אחד וכן משמע קצת מד' חכמים לקמן דישנה לחוד וימעט לחוד דהשינוי בתבשילין לאו מיעוט הוא אלא שינוי וכן ביין יכול להיות דאין צריך אלא לשנות בכוסות אבל לא ביין וחכמים הוא דאמרי לקמן למעט בבשר ויין ודו"ק ועיין בלשון הרי"ף ז"ל ובטור וב"י ז"ל:

שם רש"י בד"ה מליח דג או בשר מלוח כו' כדלקמן כו' אין כאן מקומו בזה דהא רשב"ג ס"ל דמותר לאכול בשר בסעודה המפסקת אלא דצריך לשנות וק"ל:

שם גמרא כל שהוא משום ט"ב אסור לאכול בשר כו' ואסור לרחוץ וכל שאינו משום ט"ב מותר לאכול בשר ולשתות יין ומותר לרחוץ ר"י בר"י משום אביו אומר כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ והביא הרא"ש ז"ל בזה פי' הרמב"ן ז"ל הכי כל שהוא משום ט"ב היינו סעודה שמפסיק בה אסור בבשר ויין וכיון דחל עליו האבילות לענין בשר ויין חל עליו נמי לענין רחיצה ואסור לרחוץ עוד אע"פ שמותר לאכול אח"כ וכמש"כ הרמב"ן ז"ל בפ"ק דליכא תוס' אלא ביה"כ אפ"ה אסור לרחוץ דנראה כרוחץ לצורך מחר וכל שאינו משום ט"ב היינו סעודה שאין מפסיק בה מותר בכולן ור' ישמעאל אומר כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ ומה שנאמר בבבא שני' ואסור לרחוץ הוא ט"ס. והראב"ד ז"ל פי' בדרך אחר כל שהוא משום ט"ב היינו סעודה שמפסיק בה אסור בבשר ויין ואסור לרחוץ מפני שנאסר באכילה אחר סעודה המפסקת וכיון דחל עליו התענית לענין אכילה חל עליו נמי לענין רחיצה וכל שאינו משום ט"ב כגון ת"צ אע"פ שמפסיק מבע"י מותר לאכול בשר ולשתות יין ומותר לרחוץ ומה שלא פירש כל שאינו משום ט"ב אסעודה שאינו מפסיק בה משום דמאי קמ"ל בזה דמותר לרחוץ פשיטא כיון דמותר לאכול וכתמיהתו של הרא"ש ז"ל על דברי הרמב"ם ז"ל ולהכי הוכרח לפרש דקאי את"צ וקמ"ל דבסעודה המפסקת בת"צ מותר לאכול בשר ויין ומותר לרחוץ וצריך לדקדק בדבריו ז"ל מ"ש בט"ב אסור לרחוץ אחר סעודה המפסקת ובת"צ מותר וכ"ת בט"ב נאסר באכילה אח"כ ובת"צ לא נאסר א"כ הא גופא הוי לי' לאשמעינן דבט"ב אסור לאכול ובת"צ מותר לאכול ונראה לפרש כוונת הראב"ד ז"ל דבט"ב שנאסר לאכול בשר ויין א"כ מינכר דאינו רוצה לאכול והוי כקיבל עליו שלא לאכול עוד בפירוש ולהכי נאסר

גם ברחיצה אבל בת"צ דאוכל בשר ויין אינו ניכר דמסתלק מן האכילה ולהכי מותר ברחיצה ור"י בר"י אומר כל שעה שמותר לאכול היינו אם לא הפסיק מותר לרחוץ דהוי קבלה לאכילה לחוד ולא לרחיצה ולפ"ז היכא דקיבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד גם בת"צ הוי קבלה ואין חילוק בזה אלא דבת"צ ע"י סעודה המפסקת לא נאסר באכילה דלא מינכר הפסקתו אבל בט"ב כיון דלא אכל בשר ולא שתה יין נראה דדעתו שלא לאכול עוד ונאסר באכילה אבל אין לפרש כוונת הראב"ד ז"ל לחלק בין תשעה באב לת"צ דבט"ב מהני קבלה ובת"צ לא מהני קבלה דמ"ש וגם לחלק באיסור רחיצה בין ת"צ לט"ב ג"כ לא מסתבר דאם נאסר באכילה גם בת"צ אמאי לא יאסר גם ברחיצה דבשלמא לשיטת הרמב"ן ז"ל דאיסור הרחיצה הוא מטעם שהתחיל באבילות שפיר יש לומר דבת"צ דלא התחיל באבילות מותר ברחיצה וכש"כ דלשיטתו מותר באכילה אפילו ע"י קבלה וזה נראה דעת רש"י ז"ל שפי' כל שאינו משום ט"ב על שני הזמנים היינו סעודה שאינו מפסיק בה וסעודה המפסיק בה בת"צ. אבל לשיטת הראב"ד ז"ל דמחמת איסור אכילה אתי איסור רחיצה ודאי לא מסתבר לחלק בין ט"ב לת"צ אלא דא"כ לשון הרא"ש ז"ל צ"ע שכ' על דברי הראב"ד ז"ל ואני כתבתי לעיל בשם הרי"ף ז"ל שאע"פ שהפסיק מותר לאכול משמע מדבריו ז"ל דאיכא מחלוקת בין הרי"ף ז"ל להראב"ד ז"ל דלהראב"ד ז"ל אסור באכילה אחר הפסקה אפילו בסתמא ובכל ת"צ. וכן משמע מלשון הטור ז"ל בסי' תקנ"ג וכן כ' הב"י ז"ל להדיא שם דלהראב"ד ז"ל נאסר באכילה אפילו בסתמא. ולא זכיתי להבין דבריהם ז"ל דא"כ מ"ש דלא נאסר ברחיצה אפילו בת"צ כיון דנאסר באכילה אחר ההפסקה ובד' הרא"ש ז"ל הי' אפ"ל דאה"נ דבסתמא ודאי לא נאסר באכילה אלא בט"ב לחוד דמינכר הפסקתו אבל בת"צ בעינן שיהי' בדעתו שלא לאכול עוד אפילו שלא אמר בפירוש כן. וע"ז כ' דהרי"ף ז"ל חולק ע"ז וס"ל דבעינן דווקא קבלה בפירוש וע"ז הביא ראיה מן איכה רבתי דאף דאמר כבר אכלית ופסקית משמע דבדעתו כבר סילק מן אכילה אפ"ה חזר ואכל כיון דלא קיבל בפירוש וכיון דלא מהני גמר דעתו בזה בלא אמירה א"כ גם בט"ב לא נאסר באכילה ע"י מה שניכר שכבר סילק וא"כ גם לרחוץ מותר כו' כן הי' נראה לפרש דברי הרא"ש ז"ל אבל מלשון הטור ז"ל משמע דבסתמא נמי נאסר באכילה וע"כ צריך לחלק אליבי' בין ט"ב לת"צ לענין רחיצה דבט"ב החמירו לאסור גם רחיצה בתוס' אבל בת"צ לא נאסר אלא באכילה לחוד אבל לענ"ד נראה בדעת הראב"ד ז"ל כמש"כ ולא פליג הראב"ד ז"ל עם הרי"ף ז"ל וגם הראב"ד ז"ל מודה דבעינן קבלה לאסור התוס' ובט"ב כיון דעביד מעשה ואינו אוכל בשר ויין חשיבא הפסקתו כקבלה וכן מוכח להדיא מדברי המלחמות ז"ל שהביא דברי בעהמ"א שהשיג על הרי"ף ז"ל ודעתו

דאין קבלה מועלת אבל לענין ברכה השיב עליו הרב ז"ל והוא הראב"ד ז"ל ואמר שדברי רבינו מוזכרים בפ' בתרא בברייתא כל שהוא משום ט"ב כו' ואסור לרחוץ ומי שהוא יודע פי' ההלכה יראה משם שהקבלה אוסרת להפסקה זו זו תשובת הראב"ד ז"ל הרי מבואר לפניך דהראב"ד ז"ל מייתי סיוע משיטתו בהאי ברייתא לד' הרי"ף ז"ל ואין כאן מחלוק' כלל ועי' במ"מ ובב"י בזה וא"כ לפ"ז הרי"ף והרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל כולן שוין בשיטה אחת דקבלה מהני לאסור התוס' ומדלא הביאו דאסור בט"ב גם ברחיצה ע"כ צריך לומר דפסקי כר"י ב"ר יוסי וכסתמא דמתני' וכן כתב הלח"מ ז"ל בדעת הרמב"ם ז"ל ועיין בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל שכ' בט"ב תעניתו דינו כצום כיפור כו' ומוסיפין מחול על הקודש נראה מדבריו דצריך תוספת. וכבר כתב בזה המ"מ דכן נראה דעתו בכל התעניות והרמב"ן ז"ל חולק עליו וכתב מדאמרינן ביה"ש שלו אסור ש"מ דאין צריך תוספת ונראה דהרמב"ם ז"ל לטעמי' דס"ל דליכא תוספת בי"ה אלא בעינוי לחוד וכה"ג הוי כל הצומות ועל עיקר הראי' שהביאו מעובדא דריב"ב עיין בהג"מ שכ' דמעשה הי' בבקר ול"נ דאפילו הי' בערב ג"כ לא מוכח מידי דזמן שהפסיק הי' קודם זמן התוס' דהיינו קודם פלג המנחה דוודאי לא מהני קבלה לזה וכן משמע מלשון התוס' לקמן ועיין בר"ן ז"ל סוף פ"ק דר"ה משמע מדברי הרמב"ן ז"ל תוס' בתענית והנה הרא"ש ז"ל מסיק דלפי מש"כ הרי"ף ז"ל דלא נאסר באכילה א"כ ממילא מותר ברחיצה וכן עמא דבר ויש לדקדק א"כ האי פסקא הוא דלא כמאן דהא תרווייהו תנאי דברייתא ס"ל דנאסר באכילה לפי' הראב"ד ז"ל ואין לומר דסמכו על עובדא דר' יהודה בן בתירא במדרש דהא אין למידין הלכה מן המדרש וי"ל דעובדא שאני ועוד דסתמא דמתני' מסייעא להו מדלא הוזכר במתני' האי איסורא וע' בלח"מ. ואכתי לשיטת הראב"ד ז"ל היכא דקיבל עליו בפירוש איסור אכילה לכ"ע אסור גם ברחיצה כת"ק דלזה אין הוכחה ממתני' להתירא דמתני' לא מיירי בקיבל עליו אבל אם נפרש כשיטת הרמב"ן ז"ל מותר ברחיצה אפילו אחר קבלה כיון דלא מצינו האי סברא בברייתא דקבלה לאכילה מהני גם לרחיצה. ממילא מסתבר דלא מיתסר אלא באכילה לחוד מה שקיבל עליו אבל לא ברחיצה עוד נראה דגם להראב"ד ז"ל לא מהני קבלת האכילה אלא לרחיצה וסיכה שהם כשתי' אבל נעילת הסנדל ושארי דברים לא נאסר ע"י קבלת האכילה ולענין מה שתמה הרא"ש ז"ל על דברי הרמב"ן ז"ל דדבר תימה הוא שיהא מותר באכילה ויאסר ברחיצה וסיכה אין בזה קושיא כ"כ דעשאוהו כאונן שמתו מוטל לפניו ומש"ה אסור בבשר ויין וה"ה דאסרוהו ברחיצה וכדברי הפוסקים דאונן אסור בהם וכן מבואר בי"ד סי' שמ"א בשם הרמב"ן ז"ל דאונן אסור ברחיצה וסיכה. וראי' לזה מדברי הירושלמי בפרקין דאיתא התם בטעמא דרבנן

דלא הודו לר' יהודה בכפיית המטה משום דעשאוהו כמו כו' ואינו כופה את המטה ע"כ לענ"ד היותר נכון בזה הוא שיטת הרמב"ן ז"ל ודו"ק דעיקר התוס' לענין רחיצה וסיכה אינו ברור לדברי הרמב"ם ז"ל דליכא עינוי אלא באכילה דענוש כרת ומנ"ל ברחיצה:

שם גמרא כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט"ב אסור באכילה ובשתי' וברחיצה וסיכה כו' יש לדקדק דכאן משמע דהא דאסורין בט"ב בכל הני מילי הוא מחמת אבל ולמה לי הא תיפוק לי' משום דאיקרי צום וכל ת"צ נוהגים בו כל הדברים האלו וכמש"כ הר"ן ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל בסוף פ"ק דר"ה לענין כל הד' צומות דגזירתן הי' מתחילה לאסור בכל העינויים דלא גרעה גזירת נביאים מגזירת ב"ד בתעניות אמצעית ואחרונות ועוד דכל התיקון נביאים כעין דאורייתא תקון ועשו ד' צומות כי"ה עכ"ל הרי מבואר דלא איקרי צום אלא באיסור כל העינוים וא"כ למה לי האי טעמא דאבילות ועוד קשיא לי הא דתנן בפ' מקום שנהגו ומייתי לה הש"ס לקמן בפרקין דמלאכה בט"ב במנהגא תליא ואמאי לא יהי' איסורא במלאכה ככל הצומות ולענין קושיא קמייתא י"ל דנ"מ לענין תשהמ"ט וכמש"כ הרא"ש ז"ל בשם הר"י מווינא ז"ל דמחמת אבל אפילו חל בשבת אסור דדברים שבצנעה נוהג אבל כבר הביא הרא"ש ז"ל לשון התוספתא דמשמע דאינו מונע עצמו משום דבר ע"כ לא ידענא לענין מאי תלי הברייתא איסורא דהני מילי מחמת אבל ולא אסיר להו מחמת גזירת הצום וגם אמאי ליכא איסורא במלאכה וי"ל דע"כ מה שכ' הרמב"ן ז"ל דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון לאו לענין מלאכה כתב כן דהא בת"צ אין אסור מלאכה אלא ביום ולא בלילה ועיקר הטעם לאסור מלאכה בת"צ הוא כדי לאסוף את עם וליעיין במילי דציבורא וזה לא שייך אלא בצומות שגוזרין על דבר חדש אבל לא על אלו הצומות שהם על צרות קדומות ולהכי בהו במנהגא תליא מילתא והא דתלי איסורא ט"ב באיסורי אבל היינו לכלול כל דברים האסורים באבל כמו לקרות בתורה ועוד י"ל דהא תקנת נביאים הראשונים הוא דווקא בזמן שיש צרה ח"ו ע"כ השלשה צומות האחרים ברצו ולא רצו תליא מילתא אבל ט"ב מפני שתקפה בו האבל בראשונה ובשניי' החמירו בו ונתנו עליו כל דיני אבל ולהכי קאמר הברייתא כל מצות שהאבל כו' ולדעת הרמב"ם ז"ל שכ' שאין גוזרין צום כחומר של יה"כ אלא על הגשמים בלבד ולא על שאר הצרות בלא"ה ניחא דלדבריו לא נאסר ע"י צום דקרא אלא ביום לחוד ובט"ב לבד החמירו החכמים לעשותו כיה"כ לענין תוס' מבע"י וברחיצה וסיכה אסרוהו משום אבל ומהא דשקיל וטרי הש"ס בפ' מקום שנהגו אי ט"ב בין השמשות שלו אסור אי לא נראה קצת ג"כ דלא כדברי הרמב"ן ז"ל דאי כדברי הרמב"ן ז"ל פשיטא דאסור דהא תחילת גזירתן הוי לכל חומרי תענית ציבור והיכי ס"ד דהש"ס למימר דר' יוחנן

דאמר ט"ב אינו כת"צ היינו לענין ביה"ש ועיין לעיל בפ"ק שביארתי שם דיש פלוגתא בזה אי ט"ב דומה לאבל ולענין רחיצה וסיכה ולחד מ"ד ט"ב חמור מאבל וצ"ל דאליבי' דברייתא ל"ד קאמר כל מצות כו' דהא ט"ב חמור ודו"ק:

שם גמרא ר' יהודה אומר אינו קורא במקום שאינו רגיל כו' אבל קורא הוא באיוב כו' משמע מכאן דמסתבר יותר להתיר איוב ודברים הרעים שבירמי' ממקום שאינו רגיל וקשה מכאן על דברי התוס' פ' אלו מגלחין דף ק"א ד"ה ואסור לקרות בתורה כו' ומיהו אבל שונה במקום שאינו רגיל משמע דהא דווקא שרי ולא באיוב וקינות והכא אליבא דר' יהודה דהלכתא כוותיה הוי איפכא דבמקום שאינו רגיל אסור ובאיוב ובקינות מותר והירושלמי שהביא התוס' שם אבל שונה הוא במקום שאינו רגיל ע"כ כר"מ אתיא דלר"י אפילו בט"ב אסור ודו"ק:

דף ל:

גמרא ר"י מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים לפי טעם הירושלמי שהביא הרי"ף ז"ל דהוי כאונן שמתו מוטל לפניו נראה דר"י לא מחייב בכפיית המטה אלא בסעודה המפסקת ולא הודו לו חכמים משום דהוי כאונן דאינו כופה אבל מהא דאמרו לו חכמים עוברות ומניקות מה תהא עליהם משמע דכל יום ט"ב מחייב ר"מ בכפיית המטה וע' בביאורי הגאון ר"א ז"ל בא"ח מש"כ בזה:

שם גמרא אמר רשב"ג לא היו י"ט לישראל כט"ו באב וכיה"כ כו' להבין י"ט אלו נדקדק עוד מה דחשיב הש"ס הני מילי שבשבילן עשו ט"ו באב ליו"ט וחד מינייהו יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה וק"ק דהא זה הי' אחר החורבן ומה טעם הוא זה על יו"ט שהי' קודם החורבן אבל כוונתם ז"ל להורות לנו כי אלו השני י"ט הם נגד ב' הימים אשר אירעו לנו בהם מאורעות לא טובות הם י"ז בתמוז וט"ב ומה שנחסר מאתנו באלו ב' הימים מצאנו בב' הימים טובים ט"ו באב וי"ה וכל הדברים אשר אמרו על ט"ו באב יורו ע"ז כאשר יתבאר אי"ה והוא כי ידוע אשר תכלית הכל ועיקר חפצו ית' לחונן אותנו בב' מתנות הטובות האלו הא' הוא נתינת תורתו הקדושה לנו כי היא חמדה גנוזה ומצאנו חן בעיני המקום ב"ה לתתה לנו להאיר כל העולמו' ע"י מעש' ידינו ועי"ז יתבער ויתבטל כל רוחות הטומאה מעוה"ז ונוכל לזכות אל המתנה השני' היא השראת שכינתו הקדושה בתוך ארצינו וכל ישראל כשתילי זיתים סביב לשולחנו ית' וההכנות לקבלת שתי המתנות האלו הוא היציאה ממצרים והביאה לארץ הקדושה יציאתינו ממצרים היא ההכנה לקבלת התורה הקדושה כמש"נ בהוציאך את העם תעבדון את האל' על

ההר הזה כי כל עוד שהיינו משועבדים תחת יד מצרים לא הי' ביכולתינו לקבל עלינו עול מלכות שמים ולזה נאמר והוצאתי והצלתי וגאלתי אח"כ ולקחתי אתכם לי לעם וכ"ז שלא נשבר כח מצרים לא הי' באפשרי לקבל התורה וכמבואר בזוה"ק ע"פ ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה כי קליפת מצרים הי' מסך מבדיל על נפשותינו ולא הי' בכח להשיג את אור התורה עד אחר ביעור הקליפה הזאת ע"כ תיכף אחר שחיטת הפסח והשפלת מזל טלה אלוה של מצרים נתן לנו ה' מעט מצות אכילת פסח ומצה וגם נכנסו לברית כמש"נ בדמייך חיי ואחר מספר שבעה שבועות הז' נקיים קבלנו התורה בשלימות. והנה בפסח מצרים נעשה בו ג' דברים לקיחה בעשור וקשרו אותו בכרעי המטה ושחיטתו בי"ד ואכילתו בליל ט"ו כי תחילה כבשו את קליפת מצרים תחת רשותם אח"כ שחטו אותו ועשו בו שפטים אח"כ אכלוהו ועצמיו השליכו חוצה לעין כל וע"ז נאמר ג' לשונות של גאולה קודם לקיחתו אותנו לעם כי בדבר אשר זדו כו' כמו שהם כבשו אותנו תחילה לרשותם אח"כ עבדו בנו ואח"כ עינו אותנו כמש"נ כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם כן עשינו בהם הג' שפטים וע"י הלקיחה בעשור התחלנו לצאת מתחת סבלות מצרים הוא העינוי וע"י שחיטתו הצילנו ית' מעבודתם וע"י האכילה גאלנו בזרוע נטויה כי התחיל פרעה לצעוק קומו צאו מתוך עמי ויצאו מתחת רשותו ביד רמה והוכשרנו לקבל התורה והמצות ולוקח אותנו לעם. אח"כ נאמר והבאתי אתכם אל הארץ כו' ונתתי אותה לכם מורשה כו' היא הבטחת מתנה הב' לשכון בתוכינו לעולם ומפני שארץ הקדושה היתה ג"כ כבושה תחת יד מלכי כנען והמה היו ג"כ למסך מבדיל לירידת שכינתו ית' לארץ ע"כ הבטיח לנו להביאנו אל הארץ ולהעביר ממנה השבעה עממין ולא יעבור בה רגל זר וטמא אח"כ ונתתי אותה לכם מורשה כו' היא קדושה ירושלים שנקראת נחלה והיא קדושה שקידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא ומעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי ולזה אמרו ז"ל במדרש לקיחתו בעשור עמדה להם בירדן כי בעשור לחודש הלכו בירדן וכמו שהתחלת השפלת מצרים הי' בעשור כן התחלת השפלת הז' עממין היה בעשור ועוד תראה בזה כי ביעור משפחות כנען הי' דוגמת מצרי'. ויתבאר בזה מש"נ בתחלת שופטים מי יעלה לנו בתחילה להלחם בכנעני ויאמר ה' יהודה יעלה והוא ע"פ ד' ז"ל ע"פ החודש הזה לכם כי ישראל נמשלו לחדשה של לבנה וכמו שהלבנה מילואה בט"ו כן שלמה המלך ע"ה היה הדור הט"ו לאברהם אבינו ע"ה והוית סיהרא באשלמותא כנודע והנה נחשון בן עמינדב שהיה בדורו של משה רבינו ע"ה היה דור תשיעי לאברהם ובדורו של יהושע היה דור עשירי שנכנסו לארץ ויום עשירי הוא המתוקן ללקיחת הסט"א במאסר ע"כ אמר ה' יהודה יעלה כי

הי' אז בבחי' יום העשור ע"כ התחילו הם להלחם תחילה ולדוד אמר ה' אתה לא תבנה הבית כי דמים רבים שפכת יכוין ג"כ על הכוונה הזאת כי דוד הי' בבחי' יום י"ד שהוא זמן שחיטה למצרים כן הי' הוא המוכן לביעור משפחות הרעות שבארץ הקדושה ע"כ לא הגיע עדיין זמן הבנין עד שלמה בנו שהוא בבחי' ט"ו זמן האכילה וכן בימי שלמה היתה המנוחה כי נשבת מאנוש זכר כל המשפחות ולא הרימו ראש ע"כ הגיע עת דודים לבנין בהמ"ק מכון לשבתו ית' עולמים עד שהי' שלום בין חירם מלך צור ובין שלמה והוא הי' לו בעזר לבנות הבית והוא מגודל המנוחה והשקט ואין שטן ופגע רע ואפילו צור רצתה בבנין ירושלים וע"ז נתן שלמה המלך שבח לשמו ית' ואומר ברוך אשר נתן מנוחה לעמו כו' ככל אשר דבר לא נפל דבר אחד כו' כי נתקיימו כל ההבטחות שהבטיח הקב"ה לישראל בצאתם ממצרים והארץ ניתנה לנו למורשה לעולם כמש"נ ושמתי מקום לעמי ישראל ולא יוסיפו בני עולה לענותו ובד"ה נאמר לבלותו ודרשו ז"ל בתחילה לענותו ולבסוף לבלותו כי על זאת נטיעתינו במקום הנאמר קיים לעולם שלא יוסיפו בני עולה לבלותינו חלילה וכמשדז"ל ע"פ והנה ה' כו' כאשר ינוד הקנה במים שאפילו כל הרוחות שבעולם אינן מזיזות אותו ממקומו ואחר שבחו של מקום התפלל יהי ה' כו' עמנו כאשר הי' עם אבותינו כו' יכוין הנה שמר ה' הבטחתו לישראל לשים מקום לעמו ישראל ולהשכין שכינתו בירושלים עה"ק אבל עדיין לא הגיעו אל השלימות הגמור מצדינו להיות כל איש ואיש בפרט בחי' משכן כמש"נ היכל ה' המה מפני אשר עדיין לא נתבער היצה"ר בפרט ולא הגיעו מעשינו למעשי אבותינו שלא שלטה בהם יצה"ר והיו למשכן לו ית' ע"ז התפלל יהי ה' כו' עמנו כאשר הי' עם אבותינו להטות לבבינו אליו שיהיו לטוב ב' הלבבות וכמש"נ באברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכמשאז"ל כי מתנת משכן הכללי אינו מתקיים אלא ע"י משכן הפרטי כאשר ישכן אור התורה בכל חדרי לבבינו בתכלית השלימות כי שניהם כא' הם יחוד אמיתי וירושלים של מטה מכוונת אל ירושלים של מעלה וכגוונא דמתיחדין לעילא כו' כנודע. והנה גרמו המעשים והתחיל המילוי לחסור אחר ימי שלמה המלך ע"ה והגורם לזה כי אור התורה לא האיר בנו בשלימות מעת אשר נשתברו הלוחות הראשונות כמו שמבואר במדרש ובזוה"ק ע"כ לא עמדנו על מעמד השלימות בתמידות כ"א פעם במילוי פעם בחסרון ח"ו וכמש"נ אני אמרתי אלהים אתם אכן כאדם כו' ומן אז והלאה נפגם מעט כח החירות אשר יצאנו ממצרים כמש"נ חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות ואחר השבירה הורד עדינו מעלינו ע"כ היום הזה מעותד לכל המאורעות בביטול התורה ח"ו והן החמשה דברים שאירעו לאבותינו בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביטל התמיד כי

התמיד הוא בחי' התורה שנ' בה והגית בו יומם ולילה והובקעה העיר כי התורה היא לנו לחומה להגין עלינו מכל אויבינו מסביב וכמש"ד ז"ל בב"ב פ"ק ע"פ אני חומה זו התורה ושדי כמגדלות אלו תלמידי חכמים ושרף אפוסטמוס התורה והעמיד צלם בהיכל וכל המודה בה כאלו כופר כו' ויום ט"ב בו אירעו חמשה דברים בהעדר מתנת בנין המקדש והגורם לזה היא הבכי' בלילה הוא מפני הדיבה אשר הוציאו מרגלים על ביאת הארץ אשר היא תכלית הטובה להביאנו אל הארץ ולהשרות שכינתו בתוכינו והעם מאנו בטובה ובכו הרבה בכי ע"כ היום הזה יום רעה הוא ובו נחרב הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה ביתר כי עונה הי' שלא בכו על ירושלים ע"כ אירע גם להם ביום הזה ונחרשה העיר כמש"נ ציון שדה תחרש ע"כ לעומתן נתן לנו השם ברחמיו ב' ימים טובים המוכנים לטובה לחזק בידינו המתנות הטובות התורה והמקדש יה"כ ניתנו בו לוחות האחרונות והוא מוכן תמיד לטהר את נפשותינו מכל חלאה וזוהמא אשר באה עלינו ע"י שבירת הלוחות הראשונות. וט"ו באב הוא המוכן לטוב על כניסת ישראל לאה"ק ולביאת מקדש והן הדברים אלו דקאמר הש"ס שנעשו בו יום שהותרו שבטים לבא זה בזה כי המעלה היותר גדולה לקיום ישראל באה"ק הוא בהיות ישראל כולם באחדות א' כמש"נ ומי כעמך ישראל גוי א' בארץ. ע"כ נעשה בו טובה והותרו שבטים לבא זה בזה ושבט בנימין הותר לבא בקהל וזה סגולה גדולה להשראת שכינתו ית' בתוכינו בהיות י"ב שבטי יה באחדות כמבואר בזוה"ק על י"ב האבנים אשר שם יעקב אבינו מראשותיו וכאשר נתאחדו כולם אז אמר אין זה כ"א בית אלהים כו'. ר' יוחנן אומר יום שכלו בו מתי מדבר זה מובן מאליו כי בט"ב נגזר שלא יכנסו לארץ ובו נשלמה הגזירה והורשו ליכנס לארץ. עולא אמר יום שביטל הושע כו' ונתרבה בו עליית ישראל לרגל להראות במקדש ה' כי היום הזה מוכן לבנין בית המקדש ולא לחורבנו ח"ו. רב מתנא אמר יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה כי בט"ב נלכדה ביתר וניתנו ביד אויב ובט"ו בו ניתנו לקבורה ובאו אל מקומם אל צרור החיים וע"כ תיקנו עליהם ברכת הטוב והמטיב סמוך לברכת בונה ירושלים כי הרעה אירע לשניהם ביום אחד והטובה באה ג"כ ביום אחד והטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה כי הטובה שלא הסריחו היא טובה לעצמן והטובה שניתנו לקבורה היא טובה לכל ישראל כי באו נפשם אל צרור החיים מקור נפשות כל ישראל. רבה ורב יוסף אמרו יום שפסק מלכרות עצים למערכה וקרי לי' יום תבר מגל זה לתיקון על חרישת העיר בכלי ברזל וביום זה נשבר הברזל הכורת ותשש כחה של חמה ועי"ז הותש כחה של עשו וחרבו ונתגבר אור הלבנה אשר ישראל מונין לה ע"כ מכאן ואילך דמוסיף יוסיף וצריך למעט בשינה טעמא דמותא כי לא איברי סיהרא אלא

לגירסא ודלא מוסיף תקברי' אמי' ח"ו כי אינה נותנת לו חיים מפני שהוא אינו רוצה להרבות אור אם כל ח"ו ע"י התורה. והנה לא נעשה בשום יום המעשה הזה לצאת בנות ישראל לחול בכרמים כ"א בב' ימים טובים אלו שהם ימי עליית התורה והמצוה ונעשה בהם יחוד שלם ע"כ עשו בימים אלו ההנהגה הזאת שהנקבה תסובב גבר ובאתערותא דלתתא כו' וכן הי' הנהגת שאלת הבגדים מתתא לעילא והדברים עתיקי' והנה כל זה בעוה"ז אשר יש עתים לטובה כו' ופעם השגתינו בכבודו ית' מתגדל ופעם מתמעט ח"ו. ופעם הוא שוכן אתנו בהתגלות ופעם בהסתר פנים ח"ו. אבל לעתיד לבא עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכ"א מראה באצבעו ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו. יכוין כי כולם ישיגו אותו דעת שלימה תכלית הידיעה כי ה' הוא האלהים כמה שנאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ואמר וזש"נ ביום ההוא הנה אלהינו זה כו' זה ה' קוינו לו ויהיה ה' בהיכל קדשו עמנו לעולם ועד אמן. כן יהי רצון במהרה בימינו:

הדרן עלך בשלשה פרקים

וסליקא לה מסכת תעניות בעזרת החונן לאדם דעת